

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN *MİSKİNLER TEKKESİ* ADLI
ROMANINDAKİ SÖZ DİZİMSEL VERİLERİN DİL BİLGİSİ
ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER FARUK EREN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**MERSİN
AĞUSTOS - 2019**

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN *MİSKİNLER TEKKESİ* ADLI
ROMANINDAKİ SÖZ DİZİMSEL VERİLERİN DİL BİLGİSİ
ÖĞRETİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÖMER FARUK EREN

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

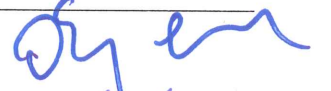
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ERGENE**

**MERSİN
AĞUSTOS - 2019**

ONAY

Ömer Faruk EREN tarafından Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ERGENE danışmanlığında hazırlanan "Reşat Nuri Güntekin'in Miskinler Tekkesi Adlı Romanındaki Söz Dizimsel Verilerin Dil Bilgisi Öğretimi Açısından Değerlendirilmesi" başlıklı bu çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği/çokluğu ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Unvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ERGENE (Danışman)	
Üye	Doç. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Nigar OTURAKÇI ORBAY	

Yukarıdaki Jüri kararı Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 31.12.2018 tarih ve 40 / 18 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr.  Avcı
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
 - Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
 - Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
 - Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
 - Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
 - Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
 - Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi
- beyan ederim.

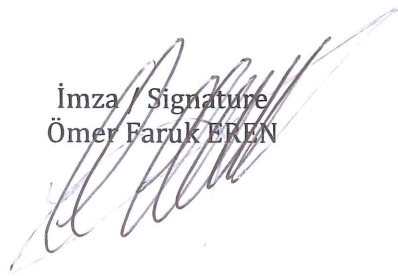
ETHIC DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

28 Ağustos 2019/28 August 2019

İmza / Signature
Ömer Faruk EREN



ÖZET

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN “MİSKİNLER TEKKESİ” ADLI ROMANINDAKİ SÖZ DİZİMSSEL VERİLERİN DİL BİLGİSİ ÖĞRETİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanından sözcük grupları, cümle ve cümle türleri kapsamındaki söz dizimsel verilerin elde edilmesi ve bu verilerin ortaokul Türkçe dersi çerçevesinde dil bilgisi öğretimi için kullanılması amaçlanmıştır. Betimsel nitelikteki bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu amaçla Reşat Nuri Güntekin'in “Miskinler Tekkesi” adlı romanından sözcük gruplarının, cümle öğelerinin ve cümle türlerinin her birine ilişkin onar adet örnek seçilmiş ve tüm örnekler, sayfa numaraları ile verilmiştir. Eserde, belirtilen başlıklarda bu sayıya ulaşamaması durumunda ise var olan tüm örnekler alınmıştır. Çalışmada, *Miskinler Tekkesi* adlı romanda yer alan söz dizimi ile ilgili bulgulardan ve elde edilen verilerden yola çıkılarak ilkök 5-8. sınıf için etkinlik örnekleri hazırlanmıştır. Örnek etkinlikler için Türkçe dersi dil bilgisi öğretiminin hedef ve davranışlarının belirlenmesinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı İlköğretim Türkçe Programı ve Kılavuzu'ndan (5-8. Sınıflar) yararlanılmıştır. Çalışma sonunda elde edilen söz dizimsel bulgular, sonuç kısmında yorumlanmış ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Miskinler Tekkesi, Söz dizimi, Dil bilgisi öğretimi, Türkçe Eğitimi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ERGENE, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Mersin.

ABSTRACT

EVALUATION OF THE SYNTAX DATA IN NOVEL CALLED “MISKINLER TEKKESİ” WRITTEN BY RESAT NURI GÜNTEKİN IN TERMS OF GRAMMAR TEACHING

In this study, it is aimed to obtain syntactic data within the scope of word groups, sentence and sentence types from Reşat Nuri Güntekin's novel *Miskinler Tekkesi* and to use these data for grammar teaching in the context of secondary school Turkish lesson. In this descriptive study, document analysis method is used. For this purpose, it has been selected 10 samples for each of the word groups, sentence elements and sentence types from Reşat Nuri Güntekin's novel “Miskinler Tekkesi” and all the examples are given with page numbers. In the novel, when the number of the mentioned titles could not reach this number, all existing samples were used. In the study, activity examples were prepared for 5-8 grades of the secondary school, based on the findings and the data obtained from the syntax in the novel *Miskinler Tekkesi*. In the process of determining the objectives and behaviors of Turkish course grammar teaching for sample activities, it has been benefited from Primary Turkish Program and Guide (Grades 5-8) of Ministry of National Education Board of Education and Discipline of Turkish Republic. Syntactic findings obtained at the end of the study have been interpreted and evaluated in the conclusion.

Key Words: Reşat Nuri Güntekin, Miskinler Tekkesi, Syntax, grammar teaching, Turkish Education.

Advisor: Asst. Prof. Oğuz ERGENE, Mersin University Faculty of Education/ Department of Social Sciences and Turkish language Education, Mersin.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman benden bilgisini, ilgisini, desteğini ve sabrını esirgemeyen, bana ışık kaynağı olan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Oğuz ERGENE' ye ve bu yolda en başından beri beni maddi ve manevi olarak destekleyen ve her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.



İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	
ONAY	
ETİK BEYAN	
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler	2
1.4. Araştırmanın Önemi	3
1.5. Sınırlılıklar	3
1.6. Tanımlar	3
1.6.1. Dil Bilgisi	3
1.6.2. Söz Dizimi	4
1.6.3. Kelime Grubu / Söz Öbeği	4
1.6.4. Cümle	5
2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI /ALANYAZIN	6
2.1. Reşat Nuri Güntekin	6
2.1.1. Edebi Kişiliği ve Romancılığı	6
2.1.2. Miskinler Tekkesi Adlı Romanın Özeti	8
2.2. Dil Bilgisi ve Dil Bilgisi Öğretimi	9
2.2.1. Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Önemi	10
2.2.2. Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem ve Teknikler	11
2.2.2.1. Anlatma Yöntemi	11
2.2.2.2. Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri	12
2.2.2.3. Soru – Cevap Yöntemi	12
2.2.2.4. Tümdengelim ve Tümevarım Yöntemleri	13
2.2.2.5. Gösterip Yaptırma Yöntemi	13
2.2.2.6. Programlı Öğretim Yöntemi	14
2.2.2.7. Drama Yöntemi	14
2.2.2.8. Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi	15
2.2.2.9. Tartışma Yöntemi	15
2.3. Söz Dizimi	16
3. YÖNTEM	19
3.1. Araştırmanın Modeli	19
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	19
3.3. Veri Toplama Araçları	19
3.4. Verilerin Analizi	19
4. BULGULAR	21
4.1. Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	21
4.1.1. Kelime Grupları	21
4.1.1.1. İyelik Grubu	22
4.1.1.2. İsim Tamlaması	23
4.1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması	24
4.1.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması	24
4.1.1.3. Sıfat Tamlaması	25
4.1.1.3.1. Niteleme Sıfatı ile Kurulan Sıfat Tamlamaları	26
4.1.1.3.2. Belirtme Sıfatı ile Kurulan Sıfat Tamlamaları	26

4.1.1.4. Zarf Tamlaması	26
4.1.1.5. İkileme	27
4.1.1.6. Bağlama Grubu	28
4.1.1.6.1. İle Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	28
4.1.1.6.2. Hem... Hem(de) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	29
4.1.1.6.3. dA...dA Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	29
4.1.1.6.4. Ya...Yahut, Ya...Ya...Ya Bağlaçlarıyla Kurulan Bağlama Grubu	30
4.1.1.6.5. Ne...Ne, Ne...Ne de Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu	30
4.1.1.7. Birleşik Fiil Grubu	30
4.1.1.7.1. Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	31
4.1.1.7.2. Bir Fiil ile Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	31
4.1.1.7.3. Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller	32
4.1.1.8. Edat Grubu	32
4.1.1.8.1. +A Ait	33
4.1.1.8.2. +DAn Başka	33
4.1.1.8.3. +DAn Beri	34
4.1.1.8.4. Diye	34
4.1.1.8.5. +A Doğru	35
4.1.1.8.6. +DAn Dolayı	35
4.1.1.8.7. Gibi	36
4.1.1.8.8. +A Göre	36
4.1.1.8.9. İçin	37
4.1.1.8.10. İle, +İA, +İA Beraber, +İA Birlikte	37
4.1.1.8.11. Kadar /+A Kadar	37
4.1.1.8.12. Sonra /+Dan Sonra	38
4.1.1.9. Sayı Grubu	38
4.1.1.10. Unvan Grubu	39
4.1.1.11. Ünlem Grubu	40
4.1.1.12. Aitlik Grubu	41
4.1.1.13. Kısaltma Grupları	42
4.1.1.13.1. İsnat Grubu	43
4.1.1.13.2. İlgi Grubu	43
4.1.1.13.3. Yaklaşma grubu	44
4.1.1.13.4. Bulunma Grubu	44
4.1.1.13.5. Çıkma Grubu	45
4.1.1.14. Fiilimsi Grupları	45
4.1.1.14.1. İsim-Fiil Grubu	46
4.1.1.14.1.1. /-mA/ İsim-Fiil Grubu	46
4.1.1.14.1.2. /-mAk/ İsim-Fiil Grubu	47
4.1.1.14.1.3. /-İş/-Uş/ İsim Fiil Grubu	47
4.1.1.14.2. Sıfat-Fiil Grubu	47
4.1.1.14.2.1. /-Ar/-r/ Sıfat-Fiil Grubu	48
4.1.1.14.2.2. /-An/ Sıfat-Fiil Grubu	48
4.1.1.14.2.3. /-AcAk/ Sıfat-Fiil Grubu	49
4.1.1.14.2.4. /-mİş/-mUş/ Sıfat-Fiil Grubu	49
4.1.1.14.2.5. /-Dİk/-DUk/ Sıfat Fiil Grubu	50
4.1.1.14.2.6. /-mAz/ Sıfat Fiil Grubu	50
4.1.1.14.3. Zarf-Fiil Grubu	51
4.1.1.14.3.1. /-İp/-Up/ Zarf-Fiil Grubu	52
4.1.1.14.3.2. /-ArAk/ Zarf-Fiil Grubu	52
4.1.1.14.3.3. -InCA/-UncA Zarf Fiil Grubu	53
4.1.1.14.3.4. /-mAdAn/ Zarf-Fiil Grubu	53
4.1.1.14.3.5. /-ken/ Zarf-Fiil Grubu	54
4.1.1.14.3.6. /-Ar/-r...-mAz/ Zarf-Fiil Grubu	54

4.2. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	55
4.2.1. Cümle ve Cümlelerin öğeleri	55
4.2.1.1. Yüklem	56
4.2.1.1.1. Fiil Soylu Yüklem	56
4.2.1.1.2. İsim Soylu Yüklem	56
4.2.1.2. Özne	57
4.2.1.2.1. Gerçek Özne	57
4.2.1.2.2. Gizli Özne	58
4.2.1.2.3. Sözde Özne	58
4.2.1.2.4. Ortak Özne	59
4.2.1.3. Nesne	60
4.2.1.3.1. Belirtili Nesne	60
4.2.1.3.2. Belirtisiz Nesne	60
4.2.1.4. Dolaylı Tümleş	61
4.2.1.5. Zarf Tümleci	62
4.2.1.6. Cümle Dışı Öğeler	63
4.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	63
4.3.1. Cümle Türleri	64
4.3.1.1. Yüklem Yerine Göre Cümleler	64
4.3.1.1.1. Düz Cümleler	64
4.3.1.1.2. Devrik Cümleler	65
4.3.1.2. Yüklem Türüne Göre Cümleler	66
4.3.1.2.1. Fiil Cümlesi	66
4.3.1.2.2. İsim Cümlesi	66
4.3.1.3. Anlamlarına Göre Cümleler	67
4.3.1.3.1. Olumlu Cümle	67
4.3.1.3.1.1. Olumlu Fiil Cümleleri	67
4.3.1.3.1.2. Olumlu İsim Cümleleri	68
4.3.1.3.2. Olumsuz Cümle	68
4.3.1.3.2.1. Olumsuz Fiil Cümleleri	69
4.3.1.3.2.2. Olumsuz İsim Cümleleri	69
4.3.1.3.2.3. Biçimce Olumlu Anlamca Olumsuz Cümleler	69
4.3.1.3.2.4. Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu Cümleler	70
4.3.1.3.3. Soru Cümleleri	70
4.3.1.3.3.1. /-mI/-mU/ Soru Edatıyla Kurulan Soru Cümleleri	70
4.3.1.3.3.2. Soru Zamirleriyle Kurulan Soru Cümleleri	70
4.3.1.3.3.3. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Soru Cümleleri	71
4.3.1.3.3.4. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümleleri	71
4.3.1.3.3.5. Sözde Soru Cümleleri	72
4.3.1.3.4. Emir Cümleleri	72
4.3.1.3.5. Ünlem Cümleleri	73
4.3.1.4. Yapıları Bakımından Cümleler	73
4.3.1.4.1. Basit Cümle	74
4.3.1.4.2. Birleşik Cümle	74
4.3.1.4.2.1. Sıralı Birleşik Cümle	75
4.3.1.4.2.1.1. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle	75
4.3.1.4.2.1.2. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle	76
4.3.1.4.2.2. Bağlı Birleşik Cümle	76
4.3.1.4.2.3. İç İç Birleşik Cümle	77
4.3.1.4.2.4. Ki'li Birleşik Cümle	78
4.3.1.4.2.5. Şartlı Birleşik Cümle	79
4.3.1.4.2.6. Karmaşık Birleşik Cümle	80
4.3.1.4.2.7. Eksilteli Cümle	81
4.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular	82

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	93
5.1. Tartışma	93
5.2. Sonuç	93
5.3. Öneriler	94
KAYNAKLAR	95
ÖZGEÇMİŞ	98



1. GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Cümleyi ve sözcük gruplarını oluşturan kuralları, sözcüklerin bir araya gelme koşullarını sözcükler ve cümle öğeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen dilbilgisi dalına söz dizimi denir (Özmen, 2016: 3). Söz dizimi, söz öbeği ve cümle çeşitlerinin genel adıdır. Sözlükteki sözlerin ve söz kalıplarının belli kurallarla bir araya getirilmesiyle söz öbeği oluşmaktadır (Karaağaç, 2013, 742). Dillerin genel olarak nasıl oluştuğunu, evrimlerini, dil olaylarını inceleyen bilim ise, dilbilim adını alır (Göğüş, 1978, 337). Dil bilgisi ise kısaca bir dili “ses, şekil ve cümle yapıları bakımından inceleyip bunlarla ilgili kuralları tespit eden bir bilim dalıdır.” Dil bilgisi öğretimi ise dilin ses, şekil ve cümle yapılarını birtakım yöntemler kullanarak öğrencilere sezdirme ve bu yolla onların dili etkili, doğru ve düzgün kullanmalarını sağlamaya yönelik etkinlikler yapma sürecidir” (Dolunay, 2010, 277).

Dilin işlevsel olarak kullanılan unsurlardan biri de dil bilgisidir. Bu nedenle Türkçe öğretiminde dil bilgisi öğretiminin önemli bir yeri vardır. Araştırmacılar ve öğretmenler için gerekli olan; dil bilgisinin hangi yöntem ve tekniklerle uygulanacağı konusunda çalışmalar yapılması önem arz etmektedir. Bu anlayışla son yıllarda dilbilgisinin diğer beceri alanları olan okuma, dinleme, yazma, konuşma bölümleri içinde sezdirme yöntemiyle verilmesi benimsenmiştir. İlköğretim Türkçe Dersi (5-8. Sınıflar) Öğretim Programı’nda dil bilgisinin ayrı bir etkinlik olarak düşünülmediği, tamamlayıcı alan olarak tanımlandığı görülmektedir. Öğrencilerin okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle, söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri, dil zevki ve bilincine ulaşmaları da kişilerin Türkçenin anlatım imkânlarını tanıması ve fark etmesiyle mümkün olacaktır (MEB, 2006, 4). Türkçe dersinin genel amaçlarının gerçekleştirilmesinde de dil bilgisinin önemli bir yeri vardır.

Dil bilgisi öğretiminde metinler önem arz etmektedir. Çocuk, dünyaya gözünü dil ile açar, dünyayı dil ile algılar, kavrar, dünyaya dil ile katkıda bulunmaktadır. Dil düşüncenin, düşünce dilin yaratıcısı olduğuna göre çocuğun kişiliği de dille biçimlenmiş olmaktadır. Bu yüzden, çocuğa verilecek metinlerdeki dilin; ana dilin zenginliklerini yansıtacak yeterlilikle olması gerekmektedir. Metin ile ana dilinin mecaz gücü, gerçekçi anlatımı, akılcılığı, yalınlığı, deyimleme gücü, düşünce ve duygu değeri tam olarak yansımalıdır. Türkçe gerek yapı yönünden gerekse anlatım olanakları yönünden hiçbir dilden aşağı kalmamaktadır. Dil yetkinliğinden yoksun, dünyayı çocuğa açmayan kuru metinlerin yerini ancak seçkin, yeterli metinler aldığında çocuğun düşünce, duygu eğitimi gerçekleşmiş olmaktadır. Bu da çocuğun anlayabileceği, çağdaş yazarların başarılı metinleriyle gerçekleştirilebilir (Binyazar, 198, 66- 67).

Dil bilgisi öğretiminde uygulanacak yöntemlerin beraber kullanılacak metinlerin seçimi de önemlidir. Bu nedenle hangi dil olursa olsun dil bilgisi öğretimi için dilin doğru, güzel ve akışkan, kişiyi sıkmayacak metinler seçilmelidir. Bu metinlerden hareketle hazırlandığı takdirde etkili bir dil bilgisi eğitimi gerçekleştirilmiş olacaktır. Metne dayalı dil bilgisi öğretiminde sezdirme esas alınır. Öğrencinin dili yanlış kullanmaması için kullanılacak metinlerin dilin kusursuz işlendiği metinler olmasına dikkat edilmelidir. Bu yaklaşım, dil bilgisinin kullanımına dayandığı için sonuçları da kullanıma yönelik olmaktadır. Dolayısıyla amaç, bazı kuralların ezberletilmesi değil, dil becerilerinin gelişimine katkıda bulunmaktır (Çeçen ve Aytaş, 2008, 32).

Türkçe derslerinde metin incelemelerinde kullanılan dil malzemesinden dil bilgisi konuları işlenirken de yararlanmak gerekir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için metinler söz varlığıyla, cümle yapısıyla işlenecek dil bilgisi konusuna uygun olmalıdır. Sıfatların işlendiği bir derste incelenen metin yeterince sıfat içermeli, mecaz anlamın işlendiği bir derste incelenen metinlerin yeterince mecaz anlamlı örnek içermesi gerekir. Metinler bağlamsal bir yapıya sahip olduğundan sözcükler, cümleler öğrenciler için metnin anlamlı dünyasında değer kazanır. Öğrenciler, bağlama göre anlamlandırdıkları bu yapıları kullanarak dil kazanımlarını daha kolay geliştirirler (Karadüz, 2007, 302).

Türkçenin söz dizimi ile ilgili günümüze kadar birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle söz dizimiyle ilgili veriler elde edildiği çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların ana bölümünü Türk edebiyatının önemli eserleri üzerinde söz dizimsel inceleme çalışmaları oluşturmaktadır.

Metin temelli dilbilgisi öğretimi için bir edebi eserin söz dizimini incelemeye yönelik çalışmalarda, genellikle eserde belirlenen sözcük grupları, cümle ögeleri ve cümle türleri işlenmektedir. Bununla birlikte edebî eserlerde yer alan sözcük gruplarının, cümle ögelerinin ya da cümle türlerinin Türkçe eğitimi açısından incelendiği çalışmalar yapılmakla birlikte bir edebî eserdeki tüm söz dizimsel verilerin 5-8. sınıf öğrencilerin edinmesi gereken dil bilgisi amaç ve kazanımları açısından değerlendirildiği çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, Reşat Nuri Gültekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı eserinin söz dizimi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, söz konusu eserdeki kelime grubu, cümle ve cümle türü kapsamındaki söz dizimsel verileri elde etmek ve bu bağlamda 5-8. sınıf dil bilgisi amaç ve kazanımlarına göre -çalışmadan derlenen söz dizimsel verilerden yararlanılarak- etkinlik önerileri hazırlamaktır.

1.3. Problem Cümlesi ve Alt Problemler

Bu çalışmanın problem cümlesi, Reşat Nuri Gültekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel veriler nelerdir ve bunların dil bilgisi öğretiminde kullanılabilirliği nedir?" olarak belirlenmiştir.

Çalışmada oluşturulan problem cümlesi üzerinden incelenen alt problemler şu şekildedir:

1. Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında hangi kelime grupları kullanılmıştır?
2. Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında örneklenen cümle öğeleri nelerdir?
3. Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında hangi cümle türleri yer almaktadır?
4. Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel veriler, dil bilgisi öğretiminde nasıl kullanılabilir?

1.4. Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, Türk edebiyatının önde gelen yazarlarından Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı eseri, söz dizimsel açıdan inceleyecek; elde edilen verilerden hareketle edebi eserlerden yararlanılarak 5-8. sınıf dil bilgisi amaç ve kazanımları çerçevesinde nasıl bir dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilebileceği değerlendirilecektir. Böylece bu araştırmanın dil bilgisi öğretiminde edebi eserlerden yararlanma konusunda bir farkındalık yaratacağı düşünülmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Yapılan bu çalışma, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel verilerin incelenip çözümlenmesini, değerlendirilmesini kapsamaktadır. Çalışmada ele alınan söz dizimsel veriler kelime grupları, cümle ve cümlelerin öğeleri ve cümle türleri ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

1.6.1. Dil Bilgisi

Bir dilin sestən söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir. Bir dil sözlük, dil bilgisinden oluşur. Bir bakıma, sözlük, dil topluluğunun dünü; dil bilgisi ise, bugünü ve yarınıdır. Başka bir söyleyişle, bir dili, doğru konuşmak ve yazmak için bilinmesi gereken kuralların bütününe dil bilgisi ya da gramer denir. Diller arasındaki evrensellikleri, dil ve insan ilişkisini araştıran genel dil bilimi yanında, yalnızca bir dilin yapısıyla ilgilenen özel dil biliminin konusu, tek bir dilin dil bilgisidir (Karaağaç, 2013, 289).

1.6.2. Söz Dizimi

Söz dizimi, söz öbeği (varlık+varlık) ve cümle (varlık+eylem) birimlerinin genel adıdır. Sözlükteki sözlerin ve söz kalıplarının belli kurallar çerçevesinde yan yana getirilmesi, söz öbeği veya cümleyi oluşturur. Söz dizimi bilgisinin araştırdığı temel konular, söz dizimini oluşturan sözlerin bağlanma biçimleri ile söz öbeği ve cümle türleridir. Dil kullanımının veya söz diziminin bütünü bir niteleme ve açıklama, varlığı veya olayı daha belirgin hale getirme bir özelleme ve kendi özelliğini yaratma eylemidir (Karaağaç, 2013, 742).

Cümleyi ve kelime gruplarını oluşturan kuralları, kelimelerin bir araya gelme koşullarını, kelimeler ve cümle öğeleri arasındaki ilişkiyi inceleyen dil bilgisi dalına sözdizimi (nahiv, sentaks) denir (Özmen, 2016, 3).

Söz diziminin konusu, yargısız bir anlatım birimi olan kelime grupları ile yargılı bir anlatım birimi olan cümlelerin yapısı, işleyişi, görevleri ve anlam özellikleridir. Cümlelerin bağlanma şekilleri ile bağlanan cümleler arasında şekil ve anlam ilişkileri de söz diziminin konusudur (Karahana, 2019, 9).

1.6.3. Kelime Grubu / Söz Öbeği

Kelime grubu, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimidir (Karahana, 2019, 39).

Kelime grubu, birbirine, yapı ve anlam olarak bağlanan ve kendi aralarında bir bütün oluşturan iki veya daha fazla unsurda oluşan kelime topluluğudur. Genel olarak, bu unsurlardan biri yardımcı diğeri esas unsurdur. Asıl olarak, yardımcı olan başta, esas olan ise sondadır. Kelime grupları içerisinde, bağlama gruplarında birleşik isimlerde ve ikilemelerde olduğu gibi unsurları birbirine denk olan unsurları arasında yardımcı unsur, esas unsur farkı bulunmayan kelime grupları da vardır. Ünlem grubunda ise, asıl unsur, yani ünlem, baştadır. Kelime grubunu oluşturan unsurlardan her biri, bir kelimedenden meydana gelebileceği gibi birden fazla kelimedenden de oluşabilir. Buna bağlı olarak kelime gruplarındaki kelime sayısı, ihtiyaç duyulduğu oranda arttırılabilir (Özmen, 2016, 50).

Söz öbekleri, söz dizimi birimlerindendir, bilindiği gibi, söz dizimi, söz öbekleri ve cümleden ibarettir. Söz öbekleri, kısaca, cümle oluşturmaya söz dizimi birimleri olarak tanımlanır. Birden çok sözden oluşan yapılardır. Bütün dillerde söz dizimi, varlıkların nitelendirildiği yapılar olan söz öbekleriyle yapma ve olmaların nitelendiği yapılar olan cümlelerden oluşur. Başka bir deyişle, söz öbeği, bir varlığın nitelendirdiği yapıdır. Söz öbeği, bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu veya bir hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen sözler topluluğudur (Karaağaç, 2013, 745).

1.6.4. Cümle

Bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildirerek anlatan kelime veya kelime dizisine cümle denir. Cümle dilin en küçük anlatım birimidir. Duygular, düşünceler, olaylar ve durumlar, cümle veya cümlelerden meydana gelen dil birlikleri ile karşılanır (Karahan, 2019, 9).

İnsanın algılarının ve bilgilerinin tümü, varlık ve onun değişiminden oluşur. Varlıktaki değişim, başlıca iki yolla gerçekleşir: olmak ve yapmak. Varlıkta görülen değişimlerin varlığın gerçekleştirdiği bu ola ve yapmaların diğer adı ise zamandır; yani varlıktaki değişim süreçleri, zaman kavramının kaynağıdır. 'Bir yapma veya olmanın nitelendirildiği, dil yapılarına cümle denir.' biçiminde tanımlanabilecek cümle, varlığın adı olan söz ve söz öbeklerinin yanında, varlıkta gerçekleşen değişimin adıdır, olayın adıdır (Karaağaç, 2013, 219-220).



2. KAYNAK ARAŞTIRMALARI /ALANYAZIN

2.1. Reşat Nuri Güntekin

2.1.1. Edebi Kişiliği ve Romancılığı

Reşat Nuri Güntekin; Türk edebiyat dünyasının önde gelen sanatçılarından biri olup icra etmiş olduğu çalışmalarıyla edebiyatımıza yeni kazanımların girmesine vesile olmuştur. Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde sürekli olarak idealleri uğruna mücadele veren insanı konu edinirken anlattıklarını kendi yaşamına da uygulamayı bilen, eserlerindeki felsefeyi kendi yaşam felsefesi haline getirmeyi başaran bir isim olmuştur.

Reşat Nuri'nin sanatını incelediğimizde, sanatının kültür ve cemiyet olmak üzere iki büyük kaynak tarafından beslenerek vücuda geldiği ortaya çıkar. Eserlerinin özünde çocukluğunda dinlediği masal ve hikâyelerin etkisini; babasının kütüphanesinde Doğu, Batı ve Türk eserlerinden meydana gelmiş zengin bir kültür ve edebiyat zeminini bulmak mümkündür. Bunun yanında mükemmel Fransızcasıyla hâkim olduğu başta Fransız edebiyatı olmak üzere Batı kültür ve edebiyatlarını yakından tanımasının da eserlerine katkısı büyüktür. O, bu bilgisini kendi Türk kültürüne mal etmesini bilmiş; fert, aile, meslek, şehir, kasaba ve hatta köy çevrelerine kadar cemiyeti ve bu cemiyetle uzlaşma ya da çatışma halinde olan ferdi, fert ve cemiyet sorunlarını eserlerinde kullanmıştır (Emil, 1989, 3).

Birçok alanda yapmış olduğu özgün ve etkileyici çalışmalarla adını duyuran yazar; roman alanında daha çok ön plana çıkmıştır. Eserlerini duygu ağırlıklı ve toplumsal romanlar olarak ikiye ayırabiliriz. İlk dönem eserleri daha çok romantik - realist bir tarzda olan Güntekin'in ikinci dönem eserleri eleştirel - gerçekçi bir çizgiye kayar. Reşat Nuri'nin romanları genellikle olay ağırlıklıdır. Olaylar belli bir sıra ve düzen içinde ilerler. O, esere başlamadan önce mutlaka romanın sonunu nasıl bitireceğini bilir ve ondan sonra yazmaya başlar. Romanlarında geniş bir şahıs kadrosu vardır. Şahıs kadrosunun büyük kısmını öğretmenler ve doktorlar oluşturur. Babasının askerî doktor kendisinin de öğretmen olmasının bu duruma büyük etkisi vardır Romanlarında Anadolu ve Anadolu insanını merkeze almış genel olarak kitaplarında bu durumu devam ettirmiştir. 1922 yılında yayımlanan Çalıkuşu adlı eseriyle yazarlığının kuvvetli yönünü gözler önüne sermiştir. Eser bir tiyatro olarak düşünülmüş fakat o dönemin imkânsızlıklarından dolayı roman olarak piyasaya sürülmüştür. Bu roman, Anadolu içindeki insanlara daha çok değinmiş toplumu gerçekçi yönüyle aktarmaya çalışmıştır. Toplumun sorunlarını ve Anadolu halkını kitaplarına aktarıp insanlara o dönem şartları içerisinde, bir ayna görevini üstlenmiş adeta toplumun sesi olmayı başarmıştır. Müfettişlik yıllarında Anadolu insanını yakından görüp tanıma fırsatı yakalayan yazar; gözlemlerini Anadolu Notları adlı kitaba yansıtmıştır. Bu eserdeki güçlü gözlemleriyle edebiyat alanındaki ustalığını da ortaya

koymuştur. Bu iki eser ışığında yazar, öğretmen olması ve müfettişlik göreviyle beraber Anadolu'yu gezmesi belki de romanlarındaki güçlü işleyişin yapı taşlarını oluşturmuştur (Önertoy, 1983, 21-24).

Reşat Nuri'nin iyimser bir kişiliği vardır, bunu eserlerinde de aksettirir. Eserlerinde insan sevgisine geniş yer verir. Reşat Nuri, çevresindeki insanlara son derece hoşgörülü davranan ve insanları kırmamaya özen gösteren önemli bir yazardır. Müfettişliğinde veya herhangi bir münasebetinde kimseyi kırdığı veya incittiği görülmemiştir. (Kabaklı, 1985, 388).

Reşat Nuri Güntekin, "Millî mücadele yıllarında gelişen 'Memleket Edebiyatı' cereyanının en önemli temsilcilerinden birisidir. Sıcak ve sade bir üslupla, büyük çoğunluğu Anadolu insanının çeşitli meselelerini, Anadolu tabiat ve dekorunu, köylü sınıfın aydınla ilişkilerini, kısaca yerli ve millî hayatımızı anlatan eserler " vermiştir. Yazmış olduğu eserlerde gayrimüslim insanlara da yer veren yazar; insancıl özelliğini ve insanları sevme gayretini bu özelliğiyle korumaya çalışmıştır (Bakırcıoğlu, 2004, 90).

Reşat Nuri Güntekin, aldığı eğitim ve bunun yanında babasının sahip olduğu zengin kütüphane sayesinde yazarlık hayatı boyunca kullanacağı zengin malzeme birikimini edinmiş olur. Türkçe, Farsça divanları, Mesnevi, Hafız şerhlerini, bütün Edebiyat-ı Cedide ve evvelki bütün yazarları okumuştur. Bunun yanında "Voltaireleri, Rousseauları, Montesquieuleri ile eski Bibliotheque Nationale'ın mavi kaplı ucuz klasikler edisyonunun hemen hemen tamamı, Balzaclar, Flaubertler, Zola ve Daudetlerle Fransız realist ve natüralistleri, Tain'i, Renan'ı, Felix Alcan kütüphanesinin en ağırbaşlı fikir ve neşriyatı bu kütüphanede, evvela resim altları ve masalları okudum." der (Baydar, 1953, 35).

Reşat Nuri'nin toplumun geniş bir kesimi tarafından sevilmesinde şüphesiz dil ve üslubunun payı büyüktür. Toplumcu bir anlayışın yanında Türk dilinin zenginliğin ide ortaya çıkran bir üslup benimsemiştir. Edebiyatı sanat yapan dilin kullanılış şeklidir. Aksi hâlde kurulan her cümle sanat olurdu. Büyük yazarlar sadece milletlerinin dilini en güzel ve mükemmel şekilde kullananlar, işleyenler onu şahsî ve millî bir üslup haline getirenler değildir. O dilin sırrını keşfedenler, dil ile insan ve millî varlık arasında daha doğuştan ve beşikten başlayan içten bir münasebet bulunduğunu bilenlerdir. Kullandığı günlük konuşma dili, toplumsal ve edebi bir üslupla geniş bir okuyucu kitlesine ulaşan yazar, cumhuriyetin ilk dönemlerinden günümüze kadar edebi sanatıyla bir bir örnek teşkil etmiştir. (Emil, 1989, 16).

Anlatıcının araya girmesinden doğan sakıncaları olayları kahramanın ağzından aktararak aşmaya çalışan yazar, bu yönüyle önemli bir roman tekniğine de dikkat çeker. Reşat Nuri, kitaplarını yazarken öncelikle konunun belkemiği olarak nitelendirdiği kısmının aklına geldiğini, bu belkemiğinin onda yazma hissi uyandırdığını söyler. Bu fikirle ilk adımı atan Reşat Nuri için artık düşünme aşaması başlamış olur. Hemen hemen hiçbir eserinde aklına gelir gelmez yazmaya koyulmayan yazar için aklına gelen her konu uzunca bir müddet bekleme

safhasına girer. Bu safhada asıl konuya eklemeler, konu üzerinde düzeltmeler yapar ve konuyu geliştirir. Elbette bu safhalardan geçip yazıya aktarılanlar olduğu kadar unutulup giden nice konular da vardır. Yazma işine başladığında ise çok muntazam çalıştığını belirtir Reşat Nuri ve onun için başladığı her konunun mutlaka sonu bellidir (Uyguner, 1967, 6).

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında, toplumsal olguların ve çözümlerinin, hatta çöküşlerin yanı sıra ruhsal yıkımlarla olduğu kadar mutluluklara da yol açan aşk olgusu önemli yer tutmaktadır. Romancının popülaritesinin oluşmasında bu aşk anlatıcılığının önemli bir yeri bulunmaktadır.

Romancılığıyla öne çıkan Reşat Nuri Güntekin'in Gizli El (1922), Çalıkuşu (1922), Damla(1924), Dudaktan Kalbe (1925), Akşam Güneşi, (1926), Bir Kadın Düşmanı (1927), Yeşil Gece (1928), Acımak (1928), Yaprak Dökümü (1930), Kızılçık Dalları (1932), Gökyüzü (1935), Eski Hastalık (1938), Ateş Gecesi (1942), Değirmen (1944), Miskinler Tekkesi, Rıpka İfşa Ediyor(1949), Harabelerin Çiçeği (1953), Kaval Yelleri (1961), Son sığınak (1961), Kan Davası (1961) adlı romanları bulunmaktadır.

2.1.2. Miskinler Tekkesi Adlı Romanın Özeti

Türkiye'deki dilencilerin dünyasını konu edinen roman Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi sosyal hayatına ışık tutmaktadır. Roman, II. Mahmut döneminde padişaha yakınlığı ile tanınan Kocabaş Kazasker Şemsettin Mollanın torununun hayatını konu almaktadır.

Romanın başkahramanı olan isimsiz dilenci, II. Mahmut'un yakınlarında bulunan Kocabaş Kazasker Şemsettin Mollanın torunudur. Ailesi oldukça köklü bir ailedir. Bu adam, herkesten farklı bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Oyun oynamayı sevmeyen, kendi hâlinde, kendi dünyasında yaşayan bir çocuktur. En sevdiği şey, dilencilerin taklidini yapmaktır. Kocabaşlar lakabıyla tanınan bir ailenin son üyesi olan bu adamın kafası oldukça büyüktür. Genellikle de çirkin bir görüntüsü vardır. Kendisinin dilencilik yönünün aileden geldiğine inanmaktadır. Şair olan dedesinin de hep yalvaran biri olduğu için dilenci olduğunu düşünür.

Roman kahramanı, hayatının ilerleyen dönemlerinde Cinci Meydanı civarlarında eski bir konağa taşınır. Bu konakta komşuları olan Mesut Paşanın kızı Mesrure'ye âşık olur. Kendisini çok çirkin bulmaktadır. Bu yüzden Mesrure'ye kendini anlatabilmek için ud çalmayı ve güzel yazı yazmayı öğrenir. Sonunda Mesrure'nin gönlünü kazanmayı başarır. Bir müddet sonra eski konak dağılınca Bağlarbaşı'nda küçük bir eve taşınırlar. Burada tanıştığı bir memur sayesinde arzuhâlciliğe başlar ancak girdiği her işte başarısız olmaktadır.

Roman kahramanı askere gidip Mısır ve Halep'teki savaflara katılır. Savaşta kolundan yaralanır ve İzmir'de hastaneye yatırılır. Hastaneden çıktıktan sonra bir caminin önünde öylece dururken bir kadın ona, dilenci sanarak para verir. Böylelikle dilencilik hayatına atılmış olur. Bir süre sonra Tamaşalık'ta yeni bir eve taşınır. Bu mahallede, dilenciler, ahlaksız insanlar doludur.

Ev sahibi de dilencidir. Bu garip mahallede, Tamaşalık'ta, her yıl "dana bayramı" yapılmaktadır. Romanımızın kahramanı bu bayramda dövülen İsmail adındaki bir çocuğu alır, evine getirir. Onu yatılı bir okula gönderir. O, artık dilencilik mesleğinin zirvesindedir. Okuttuğu İsmail, yatılı okulu üçüncülükle bitirir. İsmail, başarılı hayatına devam eder ve mühendis olur. Zengin de olunca evlenerek mutlu bir yuva kurar. Yıllar geçer. Kahraman iyice yaşlanır. İsmail babası gibi sevdiği kahramanı ziyaret eder. O da İsmail'e sadakaların en güzelini ondan aldığını söyler. İsmail, babası ile gurur duyar.

2.2. Dil Bilgisi ve Dil Bilgisi Öğretimi

Dil bilgisi, bir dili ses, şekil ve cümle yapıları bakımından inceleyip bunlarla ilgili kuralları tespit eden bir bilim dalı olarak tanımlanabilmektedir. Dil bilgisi öğretimi ise dilin ses, şekil ve yapılarını bazı yöntemler kullanarak öğrencilere anlatma ya da sezdirme yoluyla onlara dili doğru, güzel ve etkili kullanma becerisini arttırmaya yönelik etkinlik yapma süreci olarak açıklanabilmektedir. Dil bilgisi ile ilgili araştırmacıların farklı tanımları, yaklaşımları ve dil bilgi öğretimiyle ilgili farklı görüşleri bulunmaktadır.

“Dilin temel özelliklerinden biri dilin tertip edilmiş, kurallaştırılmış olması, yani bir gramerinin olmasıdır. Gramer, içerik-üslup ilişkisiyle tanımlanan sembolik bir sistemdir. Dil, bir işaretler sistemi olarak tanımlanamaz. Dil, kavrayışla ilişkili karmaşık bir sisteme dayanır.” (Halliday, 2004, 137).

“Dil bilgisi, bir dilin yazılı metinlerden hareketle o dille ilgili kurallara varır. Metod bakımından tarafsız, denetlenebilir, ispatlanabilir, sistemli, veriye dayalı, mantıklı, genelleştirici olması yönleriyle bir bilim alanı olarak kabul edilir.” (Erk, 2003, 16).

“Dil bilgisi, yalnız dil becerilerini kazandırmaya yönelik değil, ana dili eğitim amaçlarından biridir. Dil bilgisi aynı zamanda bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları cümle olarak dizilimleri ve cümle içindeki görevler, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır” (Göğüş, 1978, 337).

Kıran'a göre dil bilgisi bazı pratik amaçlara göre oluşmuştur:

1. Eski metinleri açıklamak,
2. Bir yabancı dili öğretmek,
3. Kendi ana dilini doğru konuşmak ve yazmak sanatını öğrenmek (Kıran, 1996, 36).

Dil bilgisi öğretimi sırasında uyulması gereken birçok ilke vardır. Dil bilgisi öğretimiyle ilgili her türlü çalışma bu temellere dayandırılmalıdır. Bunları, dil bilgisi öğretiminin ana dili eğitimindeki yerini ve onunla ilişkisini gösteren bu ilkeleri başlıca şöyle sıralamak mümkündür:

1. Dil bilgisi kuralları, sözden ve yazıdan ayrı hazır sonuçlar olarak öğretilemez, böyle bir öğretim, dil kurallarını ezberlemeye alıştırmaya, uygulamaya gücü kazandırmaz.

2. Yalnız dil bilgisi kurallarının öğretilmesiyle yetinilmemeli, bunların öğrencide birer beceri ve alışkanlık durumuna gelmesi için araştırmalar yaptırılmalıdır. Öğrencilerin yaptığı yanlışlar, bu kurallarla açıklanıp düzenlenmelidir.

3. Öğretimde çıkış noktası, öğrencinin karşılaştığı dil sorunları olmalıdır, başka deyişle, öğrenci hangi kuralları bilmiyorsa, bu ders konusu olmalıdır. Ancak böyle öğrencilerin öğrenme gereksinimlerine karşılık verilebilir ve onların ilgileri çekilebilir. Sorun da yola çıkış, görevsel ve fonksiyonel bir öğretim yoludur.

4. Dil bilgisi dersi, başka ana dili etkinliklerine bağlı olarak okutulmalıdır. Dil bilgisi kuralları dilde yaşar ve dilin kullanışını düzenler. Öğretmen, dil bilgisi çalışmalarını, okuma ve anlatım etkinliklerine gözlem, sorunu bulma, araştırma, uygulama ve yanlışları düzeltme yönlerinden bağlamalıdır (Göğüş 1978, 349-351).

"Dil bilgisi dersleri kural öğreten değil, dili kullandırarak kurallarını sezdiren; kuralı ezberleten değil, öğrencinin yaşantısına sokan bir içerikte tasarlanmalıdır." (Karadüz 2007, 288).

"Dil bilgisi öğretimi, bilinenden bilinmeyene, somuttan soyuta, yakından uzağa gibi öğretimin temel ilkelerine göre yapılmalıdır. Örnek metinler, çocukların yaşantılarından alınmalı, toplumun kültürel dokusuna uygun olmalı, aynı zamanda kültürde öğretilmelidir." (Erdem, 2007, 24).

Araştırmacıların tanım ve görüşlerinden de anlaşılacağı gibi dil bilgisi öğretimi bugün dil öğretiminde tartışılan en önemli konularından biridir. Öğretim programlarında ve dil öğretimi ile ilgili kitaplarda bu tartışmaları görmek mümkündür.

2.2.1. Dil Bilgisi Öğretiminin Amacı ve Önemi

Kişi ilk dil eğitimini her ne kadar ailesinden ve çevresinden edinse de dili etkili ve doğru kullanabilmesi ancak iyi bir dil eğitimi ile mümkündür. Dili etkili ve güzel konuşabilmesi için iyi bir eğitime ihtiyaç vardır. Nitekim kişinin ailesinden ve çevresinden edindiği ana dili, edinilen kaynakta bulunan eksiklik veya yanlışlıklardan dolayı eksik veya hatalı bir dil yapılanmasına sebep olabilmektedir. Dil bilgisi öğretiminin amacı sadece bilgi vermek değil dili her ortam güzel ve etkili bir şekilde kullanmaktır. Bu durum da dil bilgisi eğitiminin önemini ortaya çıkarmaktadır.

Dil bilgisi öğretiminden önce kişiler, daha küçük yaşlardan başlayarak öğretime gereksinim duymadan dili kullanabilmektedirler. Buna bilinçaltı dil yapısı denir. "Bu bilinçaltı dil yapısını bilinç düzeyine çıkartmak ve dili doğru, güzel ve etkili kullanmak için ve kendilerini yazılı ve sözlü olarak rahatça ifade edebilmeleri dil bilgisi öğretimin temel amaçlarındandır. Bu açıdan dil bilgisi öğretimi dilimizi doğru ve düzgün kullanımı açısından önem arz etmektedir (Koç ve Müftüoğlu, 1998, 83).

Sezer'e göre "Dil bilgisi öğretiminin amacını bilişsel düzeyde ele dil bilgisi öğretiminde amaç, bilinçaltı dil bilgisini bilinç düzeyine çıkardıktan sonra iletişim sırasında kullanıma koyabilmedir. Ayrıca öğrencilerin, bilinmeyen dil kurallarının farkına varmalarını sağlamaktır. Böylelikle, öğrenciler etkili bir iletişim kurabilirler." (Sezer, 1991, 229).

"Dil bilgisi, dil becerilerinin (okuma, dinleme, konuşma, yazma) geliştirilmesinde öğretim sürecinin vazgeçilmez unsurlarındandır. Öğrenciler, dile ve dil bilgisine hâkimiyetleri ölçüsünde özellikle yazma becerilerinde başarılı olurlar." (Hutchinson ve diğerleri, 2002, 43).

Dört temel dil becerisi dediğimiz okuma, dinleme, yazma ve konuşma becerileri ile dil ilişkileri sezdirilip kavratılmadan sağlıklı bir ana dili eğitimi ve öğretiminin gerçekleştirilmesi mümkün değildir (Sağır, 2002, 7). Sağlıklı bir ana dil edinimi için de iyi bir dil bilgisi öğrenimi önemli görülmektedir. Bu dil bilgisi öğrenimlerini gerçekleştirme alanı da Türkçe dersidir (Özbay, 2007, 140).

2.2.2. Dil Bilgisi Öğretiminde Yöntem ve Teknikler

Dilbilgisi öğretiminde üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biri, dil bilgisi konu ve kurallarının öğretilmesinde hangi yöntemlerin tercih edilmesinin uygun olacağı sorusunun açıklığa kavuşturulmasıdır. Dil bilgisi öğretiminin etkili olabilmesi için tek yöntem ya da teknik değil birden çok yöntem kullanılmaya önem verilmelidir. Dilbilgisi öğretiminde tercih edilen yöntemin uygunluğu öğrencilerin konu ve kuralı kavramasından öte, sürece bilişsel olarak etkin bir şekilde katıldığı için dil bilgisini sıkıcı bulmayacak ve işlevini sezip kavradığı yapıyı hem farklı metinlerde tanıyabilecek hem de kendi oluşturduğu metinlerde yerli yerince kullanabileceği dil bilinci kazanmış olacaktır. Bu açıdan dil bilgisi öğretiminde yöntem ve tekniklere başvurmak konu ve kurallarının öğretim sürecinde önem arz etmektedir (Göçer, 2015, 238).

Dil bilgisi öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler, Kaygusuz'da "anlatım yöntemi, soru-cevap yöntemi, gösterip yaptırma yöntemi, programlı öğretim yöntemi, drama yöntemi, bilgisayar destekli öğretim yöntemi" başlıkları altında toplanmıştır (Kaygusuz, 2006, 45-70). Bu yöntem ve teknikler, Dolunay'da ise "anlatma yöntemi, soru cevap yöntemi, çözümleme ve birleşim yöntemleri, tümevarım ve tümden gelim yöntemleri, gözlem, dramatizasyon (oyunlaştırma), tartışma yöntemi, gösteri (demonstrasyon) yöntemi" biçiminde sınıflandırılmıştır (Dolunay, 2012, 109).

2.2.2.1. Anlatma Yöntemi

"Anlatma, ders konularının öğretmen tarafından açıklanması ve anlatılması temeline dayanan bir öğretim yöntemidir" (Kavcar ve diğerleri, 1998, 18).

Anlatma yöntemiyle öğretmenlerin çok sayıda öğrenciye ulaşması mümkündür. Derse giriş yaparken konuyu özetlerken ya da konuyla ilgili bilgi aktarırken kullanılmaktadır. Geniş içerik kısa sürede aktarılabilir fakat öğretmene anlaşılmadık noktaların açıklığa kavuşturulması için soru sorulmasına yönelik fırsatlar sınırlıdır. Öğretmen merkezlidir ve kısa zamanda fazla bilgi verilebilir. Bu yöntemin kalabalık sınıflar için elverişli olması, ekonomik olması, zaman kazandırılması gibi yararları bulunsa da öğrenciyi pasif dinleyici konumunda bulundurulması vb. gibi sınırlılıkları vardır (Arslan, 2008, 159).

2.2.2.2. Çözümleme ve Birleşim Yöntemleri

Özellikle ilk okuma ve yazma öğretiminde başvurulmuş bir öğretim yöntemidir. Bu yönteme, "bütünün parçalanması" yöntemi de denilebilir. Bir bütünü oluşturan parçaları amaçlı olarak birbirinden ayırma sürecidir. Parçadan oluşan bütünü öğretimi ile başlayan etkinliklerdir, bütünü çeşitli parçalara ayrılması ile devam etmektedir. Günümüze kadar ülkemizde ilk okuma yazma öğretimi bir yöntemle yapılmaktaydı. Bu yöntemde, önce cümleler öğretilmekte daha sonra cümleler kelimelere, kelimeler hecelere, heceler de harflere ayrılarak öğretim yapılmaktadır. Çözümleme zihinsel olarak yapılacağı gibi fiziksel olarak da yapılabilmektedir (Kırkılcı ve diğerleri, 1999, 17).

Çözümleme gibi birleşim yöntemi de ilk okuma ve yazma öğretiminde yararlanılan bir öğretim yöntemidir. Bu yöntem öncekinin aksine "parçaların birleştirilmesi" işlemidir. Yani bir birleriyle ilişkisi bulunan öğelerin, nesnelerin, görüşlerin, olayların genel bir sonuca, düşünceye ya da bütüne varmak için birleştirilmesi işlemidir. Harflerine kadar parçalanmış cümleler, çözümleme yönteminin tersi olarak, harflerden heceler, hecelerden kelimeler, kelimelerden cümleler, cümlelerdense metinler oluşturulması suretiyle birleşim yöntemi kullanılarak yapılmaktadır (Baştürk, 2004, 105).

2.2.2.3. Soru – Cevap Yöntemi

Soru-cevap yöntemi, konu ile ilgili hazırlanan soruların öğrenciler tarafından cevaplandırılmasına dayanan bir yöntemdir. Dilbilgisi öğretiminde en yaygın bir şekilde kullanılan bir tekniktir. Soru-cevap yöntemi öğrencilere konuşma ve düşünme alışkanlıklarını kazandırmada oldukça önemlidir. Bu yöntem, Türkçe dersinin iki temel etkinliği olan "anlatma" ve "anlama" çalışmalarına öğrencinin doğrudan katılmasını sağlar. Onların ilgilerini canlı ve derse hazır tutar, medeni cesaretlerini artırır, sayısız egzersiz olanağı tanıyarak cümle kurma becerilerini geliştirir. Amaca uygun ve istenen cevabı hazırlayıcı soru sormak, sorunun sınırını öğrenciye uygun düşecek şekilde iyi belirlemek, kapalı uçlu, farklı birkaç cevabı aynı anda isteyen sorulardan kaçınmak tecrübe ve beceri gerektiren bir çalışmadır (Cemiloğlu, 2001, 99-100).

Arslan'a göre bu yöntemle "öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılımı sağlanır. Kavram yanılgıları erkenden belirlenebilir. Anahtar sorular erkenden hazırlanabilir. Öğrencilere dönüt verilmesi öğretmenin niteliğini artırır fakat öğrencilerin yanıtlarına anında dönüt vermek öğretmeni zorlayabilir. Dikkatli biçimde planlama gerektirebilir" (Arslan, 2008, 162).

2.2.2.4. Tümdengelim ve Tümevarım Yöntemleri

Tümevarım tekniği kısaca özel kurallardan genele varma işlemidir. Özel durumlardan genel duruma erişmek için yapılan, usavurmaya dayalı bir çalışma ve tartışma yöntemidir. Bu yöntem öğretimde örneklerden, sorunlardan, olaylardan, özel durumlardan genel sonuçlara varma sürecidir. Bunun zıttı olarak tümdengelim ise genelden özele gitme tekniğidir. Tümdengelim, bir düşünme biçimi olarak bütün parçaya doğru ilerleme, genel yargılardan tekil ve özel sonuçlar çıkarma işlemini kapsamaktadır. Dil bilgisi öğretiminde tümden gelim yöntemi, önceki dil ve kuralların öğretilmesi, kurallardan hareket edilerek bir olay, durum ya da örnekten hareketle genel kurallara ve sonuca ulaşılır (Güneş, 2013, 84).

Tümdengelim yönteminde birtakım yasa, ilke ya da kurallardan hareketle özel bir olayı açıklama sürecidir. Tümden gelim tekniğine ilköğretim son sınıfında (8. sınıf) başvurulabilir. Çünkü bu sınıftaki öğrenciler artık genellemelerden anlar duruma gelmiştir. Metin incelemeleri, konuşma ve yazma çalışmaları ve bunların öncesinde yapılan hazırlık çalışmaları, öğrenci metinleri bir etkinliğe sevk etmeden önce onlara verilecek yönergeler ve bir konunun sunulması sırasında bu teknik kullanılabilir (Calp, 2005, 2253).

2.2.2.5. Gösterip Yaptırma Yöntemi

Gösterip yaptırma yöntemi, bir işlemin uygulanmasını, bir araç gerecin çalıştırılmasını önce gösterip açıklama sonra da öğrenciye alıştırmaya ve uygulama yaptırarak öğretme yoludur. Bu yöntem, bir konuyla ilişkin bilgilerin açıklanması ve bilgilerin beceriye dönüştürülmesi için gerekli uygulamaların yapılması aşamasında kullanılır. Bu yöntem daha çok uygulama düzeyindeki davranışların kazandırılmasında kullanılır (Demirel, 1999, 113).

İlköğretim öğrencileri birçok bilgi ve beceriyi duyuları yoluyla kavrayıp kazanmaya çalıştıkları için görme, işitme ve dokunma duyusuna dayanan bu yöntemin derslerin işlenişinde önemli bir yeri vardır. Gösterip yaptırma yönteminde öğretmen yol gösteren, öğrenci ise yapandır. Öğrenciler bu yöntemde bilgileri yaparak yaşayarak öğrendikleri için kolay kolay unutmazlar (Kavcar ve diğerleri, 1997, 21).

2.2.2.6. Programlı Öğretim Yöntemi

“Programlı öğretim yöntemi, önceden belirlenmiş hedef davranışlara ulaşmak üzere dikkatlice düzenlenmiş, sıraya konulmuş, kontrollü öğrenme yaşantılarından meydana gelen bir süreçtir” (Calp, 2005, 256).

Bireysellik ilkesine dayanan bu yöntem "öğretilecek içeriğin olanaklar ölçüsünde, her birinde özel bir fikir veya görüş bulunan küçük ünitelere ayrılıp, bu ünitelerin belirli bir mantıktaki sıraya göre düzene konulduğu, her üniteye bilginin öğrenilip öğrenilmediğini kontrol etme olanağının bulunduğu bireysel, kendi kendine öğrenme yöntemi" olarak açıklanır (Hızal, 1982, 61).

Programlı öğretim öğrencinin öğrenme sürecine etkin katılımını, bireysel öğrenme hızına göre ilerleme kaydetmesini ve öğrenme sonucunun anında dönüt ve düzeltme sağlanması, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurması gibi olumlu yönleri sahip olmasına karşın bu yöntemin etkileşim ürünü olan davranışların kazanımı açısından yetersiz olduğu düşünülmektedir. Bu yöntem sayesinde öğrenme süreci ilginç ve keyifli olur. Geleneksel yöntemlere göre daha etkilidir. Özellikle günümüzde bilgisayar destekli öğretim ortamında farklı özellikleriyle uygulanmaktadır. Dikkatin ve güdülenmenin sürekli olmasını sağlar. Bu yöntemin sınırlılığı ise bütün disiplinlerin programlanması zordur. Öğrenciler arası iletişim zayıftır. Öğrenme materyallerinin hazırlanması zordur (Arslan, 2008, 170).

2.2.2.7. Drama Yöntemi

Drama tekniği ile öğrenciler hangi durumlarda nasıl davranışları gerektiğini yaşayarak öğrenmektedirler. Problem çözme ve iletişim kurma becerisini geliştirmektedir. Eğitim ve öğretimde yeni bir oluşumdur. Ezbere dayalı bir eğitim çocuğun zihinsel gelişimini, araştırma yapabilmesine, diğer insanlarla olan ilişkilerini, paylaşmayı ve niyet etkili öğrenebilmesini engeller. Drama ise çocuğun yaratıcılığını geliştiren, yetiştiren ve onu hayata hazırlayan hem başlı başına bir eğitim alanı hem de etkili bir öğretim yöntemidir (MEB, 1999, 7). Drama yöntemi eğitim ve öğretimin etkili ve verimli olmasında yarar sağlar çünkü öğrenme sürecine yapma, yani beynin ve el kol, yüz gibi beden organlarının çalışması da eklenirse eğitimde yaparak ve yaşayarak öğrenme ilkesi devreye girmiş olur (Kavcar ve diğerleri, 1988, 83).

Drama tekniği ile öğrencilerin etkili ve dinleme yeteneği gelişir. Öğrencinin kendine olan güvenini artırmasıyla beraber anlama yeteneğini ve yaratıcılığını artırmaktadır. Dil edicinin sosyal çevreden bağımsız olması düşünülemez bu bakımdan dil eğitiminin de somut hale getirilmesi, uygulama etkinlikleri ile desteklenmesi gerekir. Sağlıklı düşünebilmekten yorum yapabilmeye, anlama, mukayese etmekten insanları etkileme gücüne kadar bütün zihinsel etkinlikler, dil yeteneğiyle doğrudan ilişkilidir. Bu yöntemde öğretmen çok az rol oynamaktadır sadece herhangi bir engel ya da sorun durumunda yardımcı olmaktadır. Birçok yararı

bulunmasına karşın drama yönteminin kalabalık sınıflarda uygulama zorluğu gibi sınırlılıkları bulunmaktadır (Şimşek, 2004, 34).

2.2.2.8. Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi

Ertepinar'a göre bilgisayar destekli öğretim yöntemi "Soyut ve anlaşılması zor kavramlar anlatılırken öğrencilerin görsel ve düşünsel yapılarını harekete geçirebilecek öğretim aktivitelerinin geliştirilip kullanılması oldukça önemlidir. Bilgisayar destekli öğretim (BGD) bunlardan birisidir" (Ertepinar ve diğerleri, 1998, 173-175). "BDÖ, öğrenmenin meydana geldiği bir ortam olarak kullanıldığı, öğretim sürecini ve öğrenci motivasyonunu güçlendirdiği, öğrencinin kendi öğrenme hızına göre yararlanabileceği ve kendi kendine öğrenme ilkesinin bilgisayar teknolojisi ile birleşmesinden oluşmuş bir öğretim yöntemidir" (Şahin ve Yıldırım, 1999, 57-60).

Bilgisayar destekli öğretim, öğrenmenin teknolojiyle buluşmasıyla öğrencilere kolay ve pratik bilgiler sunmaktadır. Teknolojik gelişmelerin eğitim alanında kullanılmasıyla başlayan süreçte ortaya çıkan bu yöntem; öğrencinin konuyu bilgisayarla etkileşim içinde öğrenebileceği bir öğretim ortamı sunmaktadır. Bireysel öğrenme sürecinde katkı sağlanması, tekrar etme olanağı sunması gibi birçok olumlu yönleri bulunmasına karşın bu yöntem ekonomik olmaması ve kişiler arası etkileşimi ihmal etmesi bakımından eleştirilmiştir (Bilen, 1999, 88).

2.2.2.9. Tartışma Yöntemi

Tartışma, bir konu üzerinde öğrencileri düşünmeye yöneltmek, iyi anlaşılmayan noktaları açıklamak ve verilen bilgileri pekiştirmek amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntem daha çok bir konunun kavranması aşamasında karşılıklı olarak görüşler ortaya konurken, bir problemin çözüm yollarını ararken ve değerlendirme çalışmaları yaparken kullanılmaktadır. Bu yöntemde öğretmen öğrencileri yönlendirir, ara sıra koyacağı görüşleriyle öğrencileri yanlış düşünmekten korur ve sonuca götürecek ipuçları verir. Öğretmen-öğrenci etkileşiminin olması, öğrencilere geçmiş yaşantılarından örnekler verme imkânı sunması ve öğrencilerin bir konu üzerinde konuşma ve yorum yapmalarını sağlaması yöntemin belirgin özelliklerini oluşturmaktadır. Tartışma yöntemiyle öğrencilere konuşma, dinleme ve tartışma kuralları da yaptırarak öğretilir. Bu açıdan bakıldığında buluş yoluyla öğretim yaklaşımında ve kavrama düzeyindeki davranışların kazanımında kullanılmaktadır (Demirel, 1999, 88).

"Öğrencilerin katılarak öğrendikleri ve öğrendiklerini hatırladıkları bir yöntem olan tartışma yöntemi, iki veya daha çok kimsenin herhangi bir konuyu karşılıklı konuşarak, birbirini dinleyerek, eleştirerek, gerektiğinde sorular sorarak incelenmesine dayanan bir öğretim uygulamasıdır" (Dolunay, 2012, 120). "Öğrencilere analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey bilişsel yeterlikler kazandırma, yorumlama gücünü artırma gibi yaraları olsa da bu

yöntemin kalabalık sınıflarda uygulanması zordur ve oldukça zaman alır” (Çubuklu ve diğerleri, 2011, 179).

2.3. Söz Dizimi

Geçmiş çok eskilere giden dizimbilim ya da sözdizimi (syntaxe, syntax, satzlehre) çalışmalarında XX. yüzyılda yeni bir aşamaya gelindiği söyleyebiliriz. XX. yüzyılın başlarında Saussure'le başlatabileceğimiz "dizge" anlayışının dilbilim çalışmalarına demen oluşu dizimbilim konusunda yeni bir dönem kazandırmıştır (Aksan, 2015, 121).

Söz dizimi, Yunanca düzenleme-bir araya getirme anlamına gelen syntaxis (syn: eş, birlikte; taxis: diziliş) sözcüğünden gelmektedir (Uzun ve Aydın, 2006, 64). Söz dizimi; cümle bilgisi, sentaks veya nahiv olarak da bilinir. Söz dizimi, "Bir dilde düşünce ve duyguların tam olarak anlatılabilmesi için gramer kurallarına uygun olarak dizilen kelimelerin, kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbiriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerini inceleyen bilim dalıdır." (Korkmaz, 2007, 55).

Bir dildeki kelimelerin bir grup veya cümle oluşturacak biçimde bir araya gelmelerinin kurallarını, bu grupların cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle yapılarını inceleyen dil bilgisi bölümüne söz dizimi (cümle bilgisi, sentaks) adı verilir. Yani söz diziminin konusu, kelime birleşmeleri ve cümle bilgisidir (Tolu, 2011, 6).

Söz öbeklerinin yapısının belirlenmesi adlandırılması ve sınıflandırılması ve işlevlerinin tespit edilmesi söz diziminin üzerinde durduğu konulardandır. Söz dizimi çalışmalarında kelime gruplarının türlerinin belirlenmesi ve sınıflandırılmasında bazı farklılıklar ve tutarsızlıklar olduğu görülmektedir. Araştırmacıların öbek tanımları, öbek yerine kullanılan terimler ve öbeklerin türlerinin belirlenip adlandırılmasında farklılıklar olduğu gözlemlenmektedir.

Konunun uzmanları öbek yerine farklı terimler kullandıkları gözlemlenmiştir. Ergin, Beserek, Karahan, Yaman, Usta, Cemiloğlu, Karaörs, Erkul, Özkan ve Sevinçli, Aktan kelime grubunu kullanırken Delice kelime öbeği; Hatipoğlu yargısız anlatım; Şimşek, Banguoğlu ve Kahraman Belirtme grubu; Özkan ve Sevinçli takım; Karaağaç söz öbekleri; Koç öbek terimini kullanmaktadır (Gökdayı, 2010, 1301).

Terimlerde olduğu gibi kelime gruplarının tanımları arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Ergin'e göre kelime grubu "birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan, dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir." (Ergin, 1993, 353). Karahan'a göre kelime grubu "bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durum veya hareketi karşılamak üzere belirli kurallar içinde yan yana gelen kelimeler topluluğudur" (Karahan, 2019, 11). Yaman'a göre kelime grubunu tanımlar "iki veya daha çok kelimenin ekli, eksiz yahut yardımcı kelimeler aracılığıyla bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan

tamamlanmamış yargılı ve cümle içindeki tek kelime gibi işlem gören birlikler” şeklindedir (Yaman, 2000, 39). Özkan ve Sevinçli kelime grubunu “tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelime ile ifade edilemeyen varlıkları, kavramları ve hareketleri karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birlikleri” şeklinde tanımlamaktadır (Özkan ve Sevinçli, 2008, 12). Benzer bir tanımlamayı da Cemiloğlu yapmaktadır. “nesne ve hareketleri daha geniş olarak karşılayabilmek için birden fazla kelimeyi arka arkaya getirerek yaptığımız anlamlı gramer birlikleri” (Cemiloğlu, 2001, 6). Usta kelime grubunu “yalın veya türemiş bir sözcükle karşılanamayan kavramların ifadesi için veya cümlede anlamının bütünleştirilmesini sağlayacak görevli unsurları oluşturmak için bir araya getirilen anlamlı hem de görevli kelimelerin oluşturduğu topluluğun dil bilgisindeki terim karşılığıdır” şeklinde açıklamaktadır (Usta, 2000, 209). Beserek de kelime grubu için “birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir” şeklinde tanımlamaktadır (Beserek, 1991, 28). Kelime öbeğini kullanan deliceye göre öbek “birden çok kelimedenden oluşan, yapısında ve anlamında bir bütünlük bulunan, cümle veya cümlemsi içinde tek cümle ögesi; kelime öbeği içinde bütün halinde yardımcı veya temel öge olarak işlem gören bir kelime türü(isim, sıfat, zamir, edat, vb.) yerine kullanılan söz dizeleri” şeklindedir. Öbek yerine yer takımını kullanan Banguoğlu’na göre “bir kelime başka bir kelimenin taşıdığı kavramı daha yakında belli etmek için kullanıldığında oluşur ve yargı bildirmezler” şeklinde tanımlamaktadır (Banguoğlu, 2015, 497). Kahraman belirme öbeğini “ genellikle tek varlığı ya da tek kavramı karşılayan anlatım içindeki söz öbekleri” şeklinde tanımlamaktadır (Kahraman, 2005, 155). Akbayır sözcük öbeğinin “eylem ve ilgeç öbeği dışında ayrı yazılan ve cümlede bir görev yüklenen söz topluluğu” olarak belirtmektedir (Akbayır, 2007, 94).

Araştırmacıların yapmış olduğu tanımlara bakarak kelime gruplarının farklı şekillerde tanımlandıkları görülmektedir. Kelime gruplarının tanımlarının hem kısa hem de uzun yapılması mümkündür.

Kelime gruplarının tanımında olduğu gibi grupların sınıflandırılması ve adlandırılmasında da farklılıklar bulunmaktadır. Araştırmacılar grupların sınıflandırılması ve adlandırılmasında farklı görüşlere sahiptirler. Karaağaç *Türkçenin söz dizimi* kitabında iki grup altında otuza, Delice *Türkçenin Sözdizimi* kitabında üç ana grup altında yirmi yedi, Özkan ve Sevinçli *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* kitabında yirmi üç, Aktan *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi* kitabında yirmi, Ergin *Türk Dil Bilgisi* kitabında yirmi bir, Karahan *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında on dokuz, Yaman *Türkiye Türkçesi ve Özbek Türkçesinin Söz Dizimi Bakımından Karşılaştırılması* adlı kitabında on dokuz, Şimşek *Örneklerle Türkçe Sözdizimi* adlı kitabında altı grup altında on sekiz, Özmen *Türkçenin sözdizimi* adlı kitabında yirmi yedi, Akbayır *Cümle ve Metin Bilgisi* adlı kitabında on yedi, Cemiloğlu *Dede Korkut Hikayeleri üzerinde Söz Dizimi*

bakımından Bir inceleme adlı kitabında on beş Beserek *Türkçede Cümle Yapısı* adlı kitabında on üç, Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı kitabında sekiz grup altında on iki Hatipoğlu *Türkçenin Sözdizimi* adlı kitabında dört grup altında on, Uzun ve Aydın *Sözdizim* adlı kitabında beş, Koç *Türk Dilinde Öbek* adlı makalesinde dört tür öbek saptamışlardır. Bazı araştırmacılar bir grup içinde toparlarken bazı araştırmacılar ise alt gruplara ayırmayı tercih etmişlerdir. Araştırmacıların söz dizimiyle ilgili çalışmaları incelendiğinde araştırmacılar arasında terim, tanım ve sınıflandırma birliğinin olmadığı görülecektir (Akbayır, 2007, 5; Aktan, 2009, 4; Banguoğlu, 2015, 497; Beserek, 1991, 29; Cemiloğlu, 2001, 4; Delice, 2003, 17; Ergin, 1993, 353; Erkul, 2007, 4; Hatipoğlu, 1982, 2; Karaağaç, 2017, 5; Karahan, 2019, 11; Karaörs, 2004, 4; Koç, 1996, 5; Özkan ve Sevinçli, 2016, 43; Özmen, 2016, 4; Şimşek, 1987, 321; Uzun, 2000, 5; Uzun ve Aydın, 2006, 4; Yaman, 2000, 35).

Kelime grupları ile ilgili terim, tanım ve sınıflandırmayla ilgili tartışma konuları bulunmaktadır. Bunların içindeki en önemli tartışma konularından biri kısaltma gruplarıyla ilgilidir. Kısaltma gruplarına hangi grupların dâhil edileceği tartışılmaktadır. İsnat, ilgi, bulunma, yaklaşma ve yükleme gruplarının kısaltma grubunun içinde mi olacağı yoksa ayrı başlıklar altında mı inceleneceği tartışılmaktadır. Özmen bu grupları ayrı başlık altında ele alırken Karahan, Aktan, Erkul kısaltma grubunun içinde olması gerektiğini değerlendirmektedir (Kerimoğlu, 2007, 110).

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıklar, veri toplama yöntemi ve verilerin çözülmesi başlıkları altında açıklamalar yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel verileri belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel bir araştırma örneğidir. Nitel araştırma, "Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma." biçiminde tanımlanmaktadır. Bu tür çalışmalarda araştırılan konu ile ilgili okuyucuya betimsel ve gerçekçi bir resim sunmak amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 27).

Çalışmada, *Miskinler Tekkesi* adlı romanın söz dizimi incelenecektir. Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılacaktır. Yıldırım ve Şimşek, bu yöntemin kapsamını "araştırılması hedeflenen olgu veya olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizi" olarak belirlemiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, 140).

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın evrenini Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanı oluşturmaktadır. Çalışmada, 2014 yılında İnkılap Yayınevi tarafından basılan eser kullanılmıştır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanı incelenerek romanda geçen kelime grupları, cümle ögeleri ve cümle türlerinden her ana ve alt başlık için örnek cümleler belirlenmiş ve buna yönelik bir seçki yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışmada, Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel veriler betimsel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yöntemiyle belirlenmiş; elde edilen örneklerin kullanıldığı etkinlik önerileri hazırlanmış; dil bilgisi öğretimine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada, söz konusu romanda yer alan kelime grupları, cümle ve cümlelerin ögeleri ile cümle türlerine ilişkin materyalden her bir grup için onar adet örnek verilerek sınıflandırılmıştır. Eserde, belirtilen inceleme alanlarında bu sayıya ulaşamaması durumunda var olan tüm örnekler alınmıştır. Çalışmada daha sonra incelenen eserden elde edilen söz dizimsel veriler, 5-8. sınıf dil bilgisi amaçlı kazanımları açısından değerlendirilmiş ve kazanımlar doğrultusunda örnek dil bilgisi etkinlikleri hazırlanmıştır. Örnek etkinlikler için

Türkçe dersi dil bilgisi öğretiminin hedef ve davranışlarının belirlenmesinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 2018 İlköğretim Türkçe Programı ve Kılavuzu'ndan (5-8. Sınıflar) yararlanılmıştır.



4. BULGULAR

4.1. Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu araştırmanın birinci sorusu, “Reşat Nuri Güntekin’in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında hangi kelime grupları kullanılmıştır?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu eserden bu kapsamda seçilen örnekler, her kelime grubu için ayrı ayrı sıralanmış ve kelime gruplarına ilişkin tanımların sonuna eklenmiştir:

4.1.1. Kelime Grupları

Birden fazla kelimenin türlü biçimlerde öbekleşmesiyle kurulan kelime gruplarının tanımı, kapsamı ve türleri kaynaklarda farklı biçimlerde değerlendirilmektedir. Kelime grubu için örneklenen tanımların bir bölümü, aşağıda verilmiştir:

Herhangi bir kelime ile karşılanamayan varlık, kavram, durum, nitelik ve hareketlerin ifade edilebilmesi için birden fazla sözcüğün belirli kurallar çerçevesinde yan yana gelmesiyle oluşan “sözcük grubu”nun günümüze kadar farklı tanımları yapılmıştır. Kelimelerin şekil bakımından olduğu gibi mantık bakımından da bir bütün vücuda getiren her topluluğuna, biz, kelime grubu adını vereceğiz. Bir kelime gurubu mantık bakımından az çok tam bir manayı içine almış bulunur. Şekil veya morfoloji bakımından ise esas itibarıyla tek bir kelimeden ibaret imiş gibi insiraf hallerini alabilir (Deny, 1943, 709).

“Kelime grubu birden fazla kelimeyi içine alan, yapısında ve manasında bir bütünlük bulunan dilde bir bütün olarak muamele gören bir dil birliğidir” (Ergin, 1989, 353).

Sözü geliştirmek üzere kelimeler öbeklenirler, kavramlar arasında derece derece ilişkiler meydana getirirler. Böylece tek kavramdan anlatmaya doğru giderler. Bunlara kelime öbekleri diyoruz. Kimi kelime öbekleri sadece kavramları daha yakından belirtmeye yararlar (Banguoğlu, 1995, 496).

Birden çok sözcüğü içine alan, anlamında ve yapısında bir bütünlük bulunan, tümcede bir tek sözcük gibi iş gören; tümceden küçük, sözcükten büyük, anlamlı geniş dil birliğine “sözcük öbeği” adı verilir. Sözcükler, ek alarak ya da eksiz olarak birbirine bağlanma yolu ile sözcük öbeklerini oluştururlar (Kükey, 1975, 3).

Şimşek kelime gruplarını “belirtme öbekleri” olarak isimlendirip şu görüşlere yer verir:

Sözcüklerin ikinci tür öbeklenmesi, kavramlar arası ilişkilere dayanır. Burada ad soylu sözcükler bir yüklem olmaksızın, doğrudan doğruya kendi aralarında ilişki içine girerler. Sözcüklerin bu tür ilişkisinden belirtme öbeği adı verilen yargısız anlatımlar doğar. Yargısız anlatımlar, sözdiziminin alt birimini oluşturur. Belirtme öbekleri yargı bildirmez. Bu dil birimlerinin ortak işlevi, kavramları açıp genişleterek belli etmektir (Şimşek, 1987, 321).

Beserek Türkçede cümle yapısında kelime grupları hakkında şunları söylemektedir:

Birden fazla kelimenin çeşitli faktörler vasıtasıyla bir araya gelmesi, bir bütün oluşturması kelime gruplarını meydana getirir. Kelime gruplarının en ehemmiyetli fonksiyonu bir kelimemmiş gibi işlem görmesidir. Çünkü kelime grupları bir cümle içerisinde bir blok, bir

unsu oluştururlar. Kelime grupları bilinmeden cümlelerin tahlil edilmesi zordur. Cümle konusunu da anlayabilmek için kelime gruplarını anlamak gerekmektedir (Beserek, 1991, 28).

İncelenen Türk dil bilgisi kitaplarına genel olarak bakıldığında sözcük grupları bakımından kitaplar arasında tam anlamıyla bir terim birliğinin olmadığı görülmektedir. Ergin “Türk Dil Bilgisi” adlı kitabında sözcük gruplarını 17 başlık altında incelemektedir. Bu başlıklar, “tekrarlar, bağlama grubu, sıfat tamlaması, iyelik grubu, aitlik grubu, bileşik isim, birleşik isim, unvan grubu, ünlem grubu, sayı grubu, edat grubu, isnat grubu, ablatif grupları, fiil grubu, partisip grubu, gerundium grubu, kısaltma grubu”dur (Ergin, 1993, 353). Şimşek ise “Türkçe Sözdizimi” adlı eserinde sözcük gruplarını 6 başlık altında inceler. Bu başlıklar “iyelik öbekleri, niteleme öbekleri, çekim öbekleri, ikileme, bağlaç öbekleri, ünlem öbeği”dir (Şimşek, 1987, 321). Aynı şekilde Karahan da Ergin’e yakın bir sınıflandırma yapar. Araştırmacı, sözcük gruplarını “isim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, isim-fiil grubu, zarf-fiil grubu, tekrar grubu, edat grubu, bağlama grubu, unvan grubu, birleşik isim grubu, ünlem grubu, sayı grubu, birleşik fiil, kısaltma grupları” başlıkları altında incelemektedir (Karahan, 1999, 11).

4.1.1.1. İyelik Grubu

İyelik grubu iki isim unsurunun iyelik ilişkisi esasına dayanarak meydana getirdikleri bir kelime grubudur. Ergin’in belirttiği gibi iyelik grubu “bir nesnenin başka bir nesnenin parçası olduğunu, bir nesnenin başka bir nesneye ait olduğunu, bir nesnenin başka bir nesne ile tamamlandığını” ifade eder. “Öbekte birinci unsur tamlayan ikinci unsur tamlanan adını alır. Tamlayan unsur yalın veya ilgi halinde bulunur, tamlanan unsur ise daima iyelik eki alır.” (Ergin, 1993, 562).

İyelik grubu, bir varlığın bir kişiye bağlandığı yapıdır. İsim tamlaması, bir varlığı başka bir varlık ile ilişkili kılarken, iyelik öbeği bir varlığı bir kişi ile ilişkili kılmaktadır. Tamamen isim tamlaması gibi oluşmuş bu söz öbeğinin isim tamlamasından ayrılan tek yönü, birinci isim ögesinin kişi zamiri olması ve bu kişiye ait olan iyelik eklerini alarak ikinci isim ögesine bağlanmasıdır (Karaağaç, 2017, 213).

“İyelik gruplarında tamlanan birden fazla olabilmekte ve kalıp olarak değişebilmektedir. İyelik grubuna adıl tamlaması da denmektedir” (Özmen, 2016, 50).

“Bilirim sen *benim başımı* yarabilirsin” (s. 6).

“Mesrur'e'nin babası *benim gözümde* Tanrı gibi bir şey olduğu için onun geleceği geceler en yeni elbiselerimi giyer misafir odasının bir köşesine otururdum.” (s. 25).

“Yanlarına varmak için bir sürü tehlikeyi göze alarak ağaçlara tırmanmaya mertlik damarlarını okşamayı bilersen onlar, ağacı takımıyla *senin ayaklarına* indirirler.” (s. 7).

“— Azıcık *senin kitabını* okuyayım mı baba?” (s. 175).

“Fakat bu, *onun gündelik hayata mahsus bir görüşüydü* ve yangın zamanlarında tulumbacı, *onun gözünde* de ehemmiyetli bir insan olurdu.” (s. 14).

“Muhakkak olan cihat, paranın babada olduğu ve mektepte en ziyade *onun borusu* öttüğüydü.” (s. 41).

“*Onun gözünde* ben, kuş kadar bir çocuğu evime sığdıramayarak sokağa atmış zalimim.” (s. 147).

“Gene *bizim zamanımızda* kibar insanlar arasında bir mektupla dilenme usulü vardı.” (s. 118).

“*Sizin kafalarınız* yumruk kadar amma, kocabaş kazasker gibi padişah sofrasından yemek yiyemediniz” (s. 8).

“Bilirsiniz, ben korkarım *sizin işinize* karışmaktan...(s. 162).

4.1.1.2. İsim Tamlaması

“İsim tamlaması, ilki tamlayan ikincisi tamlanan olan ve peş peşe gelen isim veya isimlikten oluşur” (Özmen, 2016, 54). “İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur”. Karaağaç’a göre “Bütün çekimlik öbeklerde olduğu gibi, isim tamlamasının ilk ögesi tamlayan, ikinci ögesi tamlanan tamlanan öge durumundadır. Tamlananın ekli ya da eksiz çekiminde olmasına göre, belirtili ve belirtisiz; hem tamlayan hem de tamlananın durumuna göre de zincirleme türleri vardır.” (Karahana, 2019, 42). İsim tamlamalarının aslında birer iyelik grubu olduğunu Ergin şöyle açıklamaktadır:

İyelik grubunun iyelik eklerine bağlı olarak altı şekli vardır. Bu altı şeklin dördünde teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda tamlayan unsur daima şahıs zamiri olur. Onun için bu dört şekil, tamlayan unsur bakımından değişmez ve daima birinci ve ikinci şahısların iyeliğini ifade eder. Teklik ve çokluk üçüncü şahıs iyelik eklerinin yaptığı iyelik grubunun tamlayan unsuru ise şahıs zamiri olabileceği gibi başka bir isim veya isim grubu da olabilir. Yani üçüncü şahıslarda yalnız üçüncü şahsın değil, her nesnenin iyeliğini ifade edebilir. İyelik grubunun altı şekli şudur (mesela kalem kelimesini ele alalım):

Benim kalemim

Senin kalemin

Onun kalemi

Bizim kalemimiz

Sizin kaleminiz

Onların kalemleri

İşte bu altı şeklin birinci ve ikinci şahıslarda yalnız tamlanan unsur değişik olabilir; yani kalem yerine bir isim geçebilir. Tamlayan unsur ise, birinci ve ikinci şahıslar daima tek olduğu için, hep aynı kalır; yani hep şahıs zamiri olur. Fakat üçüncü şahıslarda tamlanan unsur gibi tamlayan unsur da sonsuz değişebilir. Çünkü üçüncü şahıs tek olmayıp birinci ve ikinci şahıslar dışındaki her şahıs ve her şeydir. Bütün şahıslar üçüncü şahsın şümulü içine girer. Zaten üçüncü şahıs zamiri olan “o” da aslında işaret zamiri olup işaret suretiyle bütün nesneleri temsil eder. O bütün nesnelerin yerine, bütün nesneler onun yerine geçebilir.

Onun içindir ki iyelik grubunun üçüncü şahıslarda tamlayan unsur şahıs zamiri olabileceği gibi herhangi bir isimde olabilir. Çocuğun kalemi, ağacı gölgesi misallerinde olduğu gibi. İyelik grubunun her iki unsuru isim olan bu şekline isim tamlaması adı verilmektedir.” (Ergin, 2004, 381-382).

4.1.1.2.1. Belirtili İsim Tamlaması

Karaağaç, belirtili isim tamlamasını “hem tamlayanının hem de tamlananın ek aldığı ve iki ismin ilişkilendirme yoluyla oluşturduğu söz öbeği” biçiminde tanımlamıştır (Karaağaç, 2017, 209). “Bu tamlamada birinci unsur belirtme görevi yapar. Belirtili isim tamlamasında tamlayanla tamlanan arasında ekle sağlanan geçici bir ilişki kurulmuştur” (Karahan, 2019, 43).

Belirtili isim tamlamalarında, tamlayan öge, tamlanan ekini tamlanan öge de üçüncü kişi iyelik ekini almaktadır. Belirtili isim tamlamasında, tamlayanın kim veya ne olduğu genel olarak bellidir. Dinleyen veya okuyan tamlayanda söz konusu olan kişiyi veya nesneyi önceden adı geçtiği için bilmektedir. Belirtili isim tamlamalarında tamlayanın kimliği öne çıkmaz ancak tamlanan belirtilmektedir. Belirtili isim tamlamalarında vurgu iki öge üzerindedir (Özmen, 2016, 55).

“Belirtili isim tamlaması içindeki tamlayan ve tamlananın adları yalın olduğu gibi bir kelime grubundan da oluşabilmektedir.” (Korkmaz, 2009, 271).

“Hangisini istesem eyvallah *ayağımın altına* evire çevire tepeleyebilirdim.” (s. 5).

“*Gözünüzün önüne* getirin.” (s. 7).

“*Allah'ın yangını* görmedin mi? Dedi.” (s. 14).

“*İnsanın alacası* içinde olduğuna göre, belki evet...” (s. 31).

“*Eski konakların Arapçıkları* benim gibi yakından tanımamış olanları şaşırtacak bir acayip vefa ile muhabbet!” (s. 57).

“Mesule bacı, polis ve ben *çocuğun başında* yalnız kaldık.” (s. 62).

“*Hepsinin parmakları*, yapışık tatlıdan yara bere içindeydi.” (s. 69).

“*Sadakanın defteri* yoktur.” (s. 72).

“*Oğlanın yüzü* ağlamaktan arı sokmuş gibi” (s. 72).

“Yahu, *Kazım'ın telgrafına* cevap vermedik değil mi?” (s. 136).

4.1.1.2.2. Belirtisiz İsim Tamlaması

“Tamlayanın eksiz ilgi hali çekiminde olduğu, tamlananın iyelik eki aldığı söz öbeğine belirtisiz isim tamlaması denir” (Karaağaç, 2017, 209). “Ad tamlamalarında iki gösterge kullanan Türkçede bu iki göstergeden ilgi ekinin kullanılmadığı yapılar, belirtisiz ad tamlaması olarak bilinir” (Karaağaç, 2013, 187).

“Belirtisiz isim tamlamasının iki unsuru arasında daimi bir ilişki mevcuttur. Tamlamada iki unsur arasına başka unsur giremez ve unsurlar yer değiştiremez. Bundan dolayı nesne adı

olarak kullanılmaya en elverişli kelime gruplarından biri belirtisiz isim tamlamasıdır” (Karahan, 2019, 44).

“Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayanla tamlanan arasındaki ilişki zayıftır. Buna karşılık tamlayan ile tamlanan arasındaki bağ güçlüdür.”. Bundan dolayı belirtisiz isim tamlamalarında birleşik kelime yapma imkânı bulunmaktadır. “Belirtisiz isim tamlamalarında vurgu tamlayan üzerindedir.” (Özmen, 2016, 56).

“Cüzzamlı *yanık acısına* ne kadar duygusuzsa, bende *kuyruk acısına* öyleyim.” (s. 6).

“Bir *ramazan akşamı*, iftar sofrasından kalkmak üzereydik” (s. 13).

“*Balkan muharebesine* doğru ittihatçılar düşünce beni de tabiatıyla salıveriyorlardı.” (s. 36).

“Doktorların *fil hastalığı* dedikleri bilmem o mudur?” (s. 52).

“*Burun deliklerinden* şiddetle boşanan kan, yüzünü adeta görünmez hale getirmişti” (s. 62).

“*Gece misafirlikleri* zamanla haftada birden ikiye, ikiden üçe bindi.” (s. 65).

“*Dünya hali* acayıptır.” (s. 8).

“*Kitap rafında* beliren *damar ilacı*, *kuvvet ilacı* vesaire şişeleri şişeleriyle beraber zihninde de bir takım tereddütler ve acabalar uyanır.” (s. 11).

“Yirmi küsür yıldan beri *mümeyyiz elbisesi* sırtıma yapışmış, âdeta derim olmuştur...” (s. 105).

“*Soba başlarında* ıslak kundura ve pantolonlarını kurutan, soğuk ve nezleden şişmiş yüzlerini ateşe uzatarak fakir halli insanların halkasına bende giriyorum.” (s. 109).

4.1.1.3. Sıfat Tamlaması

Bir ismin, bir veya daha fazla sıfat tarafından nitelendiği ya da belirtildiği söz öbeklerine sıfat tamlaması denir. Başka bir ifadeyle, isim unsurundan önce gelen her sıfat, aynı zamanda sıfat tamlaması oluşturur. Ediskun, sıfat tamlaması yerine “sıfat takımı” terimini kullanır (Ediskun, 1996, 144). Korkmaz da sıfat tamlamasını, “isimleri nitelemek veya belirtmek maksadıyla isim ve ona bağlı sıfatın tamlama dizilişinde oluşturdukları kelime grubu” şeklinde tanımlar (Korkmaz, 1992, 133). Sıfat tamlamasında, “isim ve sıfat unsuru eksiz birleşir. Hem tamlayan hem de tamlanan herhangi bir ek taşımamaktadır” (Karahan, 2019, 49).

Ergin sıfat tamlamaları ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Sıfat tamlamasında grubun vurgusu vardır. Bu vurgu sıfat üzerinde bulunur. Sıfatın vurgusu kuvvetlenerek tamlamanın vurgusu haline gelir. Bu örnekler birer sıfat tamlamasıdır: güzel kalem, bir defter, güçlü erkek soğuk su, mavi duvar, yeşil kemer, iyi insan, beyaz gömlek, zayıf çocuk. Sıfat tamlaması bir isim grubu olup kelime gruplarında ve cümlede bir isim gibi görülmektedir (Ergin, 2004, 515).

“Sıfat tamlamalarında birleşmeler, eksiz birleşmelerdir. Sıfatla isim birbirleriyle eksiz olarak birleşir. Sıfatlar, isim işletme eklerinden sadece iyelik eklerini alabilir; ancak, bu ekler, sıfat tamlamasını kurma görevinde değildir.” (Özmen, 2016, 66).

4.1.1.3.1. Niteleme Sıfatı ile Kurulan Sıfat Tamlamaları

“...zaman zaman bir şeyin oyununu oynamaya, *büyük insan* taklidi yapmaya ihtiyacım vardı.” (s. 7).

“Dadım, *beyaz başörtüsünün* kenarları uçarak pencereden sarkıyor.” (s. 14).

“*Yanan konaktan* pek az eşya kurtarılabilmişti.” (s. 16).

“Ailenin demirbaşları büyükannem *büyük halam ve dayımdı*.” (s. 16).

“Sene sonunda imtihan vererek *asli talebe* oluyorlar.” (s. 35).

“Dayağı yiyen bizim *zavallı mesule kalfaydı*.” (s. 58).

“Mevlana, *taze mezarları* hangi aletlerle açıp kapıyor?” (s.84).

“*Kirli çamaşırlar* ortaya seriliyor...” (s. 111).

“*Sivri sakalıyla* arkadaşının çıplak *kırmızı başını* süpürürken gözlerinden iri iri yaşlar dökülüyordu.” (s. 137).

“Erkek, kendi ceketini kızın rüzgarla kabardıkça arasından gece ışıkları görünecek kadar *ince elbisesi* üzerine atmıştı.” (s. 140).

4.1.1.3.2. Belirtme Sıfatı ile Kurulan Sıfat Tamlamaları

“Evet, intikam duygusunun yokluğu *bir insan* için belki iyi alamet değildir.” (s. 6).

“Fakat unutmamalı ki, *bu neticeye* varmak için daha yumuşak yollar da var.” (s. 6).

“Bak *şu kuş beyinli fellahın* yakıştırdığına.” (s. 8).

“Mutlaka ben de *bir parça* onlara doğru *bir kaç adım* atmalıydım.” (s. 13).

“Getir dadı *şu iskambilleri*...” (s. 29).

“*Bir telaş, bir heyecan*...” (s. 34).

“Yalı da, *her şey* de küçük beydi.” (s. 60).

“Talihin bir garip cilvesiyle benim *bu yaştan* sonra gene *bir dadım* oluyordu.” (s. 60).

“Merhumun başucunda *üç kişi* nutuk söyledi.” (s. 137).

“Fakat *o gün* cenaze arkasında yürürken...” (s. 137).

4.1.1.4. Zarf Tamlaması

“Zarf tamlamaları, bir zarfla o zarfı niteleyen ikinci bir zarfla veya sıfat tamlamasının sıfatını niteleyen zarfla oluşmaktadır. Zarf tamlamalarında vurgu birinci öge üzerindedir.” (Özmen, 2016, 73).

“Fakat bundan *daha fazla* şaşılacak şey, çok kere davalı bir sabun veya odun parçası etrafında saç saça baş başa kavgalar...” (s. 54).

“Yeni dilenci için *en büyük* tılsım kıyafetleriyle çekingenliği ve dalgın hüznü ile kendini zannettirmektedir.” (s.77).

“Gariptir ki ona *en çok* musallat olanlar çocuklardı.” (s.85).

“Böyle havalarda ben halde fukaralar için *en emin* yer, dairelerdir.” (s. 109).

“On dakika yahut *daha fazla* bir bekleyişten sonra toplantı salonunun kapısı açıldı.” (s. 114).

“...bu sıkıntı, çehrelerine, merasime *daha çok* yakışan ağır ve ıstıraplı bir ciddiyet veriyordu.” (s. 133).

“Hatta bir bakıma sevinç, insanı kederden de *daha fazla* cömert yapar.” (s. 139).

“Bir çocuk için azgın atların kuyruğunu çekmek, koşan tramvaylara sıçramaktan *çok daha* tehlikeli oyunlar!” (s. 174).

“O bir hafta, bir ay yahut *daha fazla* zamanın zararlarına gelince, eeey dünya halidir bu.” (s. 183).

“Burası imanın tamir edilen evlerinden sonra mahallenin *en yeni* evidir.” (s. 192).

4.1.1.5. İkileme

“Anlamı pekiştirmek, güçlendirmek, anlatımı daha da çekici hale getirmek için aynı sözcüğün eş, yakın, karşıt anlamlı veya sesleri birbirini çağrıştıran sözcüklerin yan yana kullanılmasıyla oluşturulan kelime grubuna ikileme denir” (Korkmaz, 1992, 82). “İkilemede yer alan kelimeler arasında hem şekil hem de anlam ilişkisi vardır” (Karahana, 2019, 60). İkileme öbeklerinde iki veya daha çok kelime, birbirine gelişigüzel değil, belirli ses bilgisi kurallarıyla oluşur.” (Karaağaç, 2017, 196).

“İkilemeler, söz dizimi içerisinde yalın olarak kullanıldığında, asıl olarak, sıfat, zarf veya isim görevinde bulunurlar. İkilemeler, cümle ögesi olarak, özne zarf tümleci, dolaylı tümleç, nesne, bağımsız tümleç veya yüklem görevinde bulunabilir.” (Özmen, 2016, 75).

Hatipoğlu ikilemeler hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

İkileme, Türkçenin bilinenden çok daha önemli bir özelliğidir. Türkçede ikileme konusu o kadar yaygın, örnekleri o kadar çoktur ki başka dillere bakarak, olayın ayrıca ele alınmasından, inceden inceye bütün örnekleriyle saptanmasından vazgeçilemez. Çünkü ikileme olayı, yapı bakımından Türkçenin temellerine kadar inen bir özelliktir. Türkçenin yapısı başlı başına ele alınınca ikileme olayının önemi ortaya çıkar. İkileme Türkçenin zenginliğidir, yaratma gücüdür. İkileme Türkçenin yüzyıllar boyunca ilişki halinde bulunduğu Sanskritçe, Farsça, Arapça, Fransızca gibi dillerde az bulunan bir özelliktir. (Hatipoğlu, 1979, 9).

“Hangisini istesem, evelallah, ayağımın altına alır *evire çevire* tepeleyebilirim.” (s. 5)

“*Kılık kıyafetimde de epeyce değişiklik vardı.*” (s. 12).

“Sonunda kucağıma düşeceğine emin olduğum bir şeftalinin, dalında *ağır ağır* irileşip kızarmasını beklemeye benzer zahmetsiz ve sakin bir aşk!” (s. 13).

“Bugün belki *çoluk çocuğa* acıyarak beni kapı dışarı etmediler.” (s. 34).

“Fakat *gelen giden* olduğu zaman onu, kıyafeti için, iç tarafta bir yerlerde saklardı.” (s. 38).

“Derse *giriş çıkış* zamanlarında babanın boynuna bir kırık trampet takmakla bahçelerde safhalarda dolanmasına göre Galatasaray sultanisi ile rekabete hazırlandığım görülüyordu.” (s. 39).

“Bunların *güçlü kuvvetlileri* gündüzün şehirde incire, palamuda yahut dilenciliğe giderler: ihtiyar ve sakatlar kulübelerinin önünde, kızgın güneşin altında iri kertenkeleler gibi yarı çıplak yatarlardı.” (s. 51).

“Yeldirmesi çok kısalmış olduğu için bacaklarının, diz kapaklarıyla bu küçük çoraplar arasındaki kısmı, *yaz kış* açık dururdu.” (s. 56).

“*Pılımı pırtını* toplayıp bir ayak evvel İstanbul yolunu tutmalıydım.” (s. 88).

4.1.1.6. Bağlama Grubu

Karahan, bağlama grubunu, “bağlama edatlarıyla birbirine bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun meydana getirdiği kelime grubu” biçiminde tanımlamaktadır (Karahan, 2004, 65).

Terim sözlüklerinde ve gramer kitaplarında bağlaçların benzer görevli sözcük ya da sözcük gruplarını bir araya getirmesiyle oluşan yapıya bağlama grubu denilmiştir. Bağlama grubuyla alakalı olarak hem “ile, ama, ve” gibi tekli hem de “hem... hem..., ne... ne..., ...de ...de, ya... ya...” gibi tekrar eden bağlaçlarla oluşturulan örnekler verilmiş; bağlama gruplarının bağlaçlı olabileceği gibi bağlaçsız olabileceği de ifade edilmiştir (Topaloğlu, 1989, 34).

Birkaç sözün sıralanmasıyla kurulan sıralama birliğinin yapısındaki sözlerden biri söylenmeyebilir ve bu, sıralama birliğinin dağılmasına yol açmaz. Diğer söz öbeklerinde ise, nasıl öge, ne de bağlı öge düşürebilir. Sıralama birliğinin kuruluşunda yer alan sözler, cümlede aynı öge olarak görev üstlenir. Bundan dolayı, sıralama birliğindeki sözler aynı biçimde kullanılır (Özmen, 2016, 200).

“Sıralama söz öbekleri de denen bağlama öbeklerinde, ögeler asıl ve yardımcı olarak ayrılmaz. Ögeler denk olarak birbirine bağlanır.” (Karaağaç, 2017, 200).

4.1.1.6.1. İle Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

“*Gülfidan bacı ile ben* ikinci kattan yukarısını göze alamamıştık.” (s. 13).

“Tahtabaştakiler, ta uzaklarda *bir cami minaresi ile bir servi* arasında bir evin yandığını söylüyorlardı.” (s. 14).

“Ancak, benim talihime o kış, komşumuz *Mesut Paşa ile dayım* arasında sıkı bir ahbaplık başlamıştı.” (s. 25).

“Sokaklarda *imamlarla papazların* sarılıp öpüştüğü, mızıka ve nutuk gürültüsünden ürken atların dükkanlara girdiği o ana baba günlerinden birinde caddemizin üst başından bayraklı ve davullu nümayiş alayı koptu ve biraz sonra bizim konağın kapısına dayandı.” (s. 33).

“Mercan yokuşundan *bir beyaz gömlekle iki lastik yaka* uydurduk mu iş tamam oluyordu.” (s. 38).

“Kuş bütün gün uçtuktan sonra gece ile beraber nasıl başını bir duvar kovuğuna sokarsa, ben de öyle akşamları mahalleme döndüğüm zaman *insan ile kuş* arasında bir garip mahluk olan bu biçare Arapların sesleri arasında kavuğuma sokuluyor...” (s. 68).

“*İsmail’le ben* işte bunu yapamıyoruz.” (s. 88).

“*Kalın ensesi ile toparlak yüzü*, gençlik ve sıhhat kadar da hayvanlık ve sarhoşluktan kızarmış bu avcı elbiseli adam, gelinin ne idüğü belirsiz serseri kardeşiydi.” (s. 131).

“Akşamla beraber o da derece derece kararmaya başlar; yüzü uzar; *burnu ile dudağı* arasındaki mesafe korkunç bir surette uzar; hatta boyu bile uzuyor görünerek haline bir heyula sessizliği çöker.” (s. 146).

“Beni görünce *bohça ile havanı* saklamak ister gibi bir hareket yapıyor; hatta bir an beni aldatmak için zihninde bir yalan da tasarladığını seziyorum.” (s. 154).

4.1.1.6.2. Hem... Hem(de) Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

“*Hem yap; hem utan*; yani, layık olmadığın bir şerefe hak iddia et!” (s. 72).

“*Hem yiyeceksin; hem peygamber* olacaksın!” (s. 72).

“Dairelerin birinden çıkıp ötekine girerek *hem ısıyor, hem sanatımı yapıyordum*.” (s. 113).

4.1.1.6.3. da...da Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

“Eskiden bu üst katın pencereleri erkenden söylerdi *karı- koca da, çocuk da, kaynana da* erkenden uyurlardı.” (s. 195).

“*Yah da, her şey de* küçük beydi.” (s. 60).

“*İhtiyar kalfa da, binbaşının karısı olan kızı da* bizi görünce bir ağızdan haykırışmaya başladılar.” (s. 132).

“Bir hafta, bir ay, yahut daha fazla, sonra macera, bir rezaletle, hatta çok kere o da olmadan kendi kendine sona erdiği zaman *ana da, kız da* gene aynı saflıkta.” (s. 183).

“Genç kadının *da, anasının da* hakları vardır.” (s. 196).

“Yedi senedir incirde, palamutta çalışarak *kendini de, oğlunu da* geçindirmeye uğraşıyormuş.” (s. 64).

4.1.1.6.4. Ya...Yahut, Ya...Ya...Ya Bağlaçlarıyla Kurulan Bağlama Grubu

“Nafile gurur; bazılarında kabre kadar devam eden, *ya bir kuru hasır üstünde yahut da bir darağacında* gözlerini yummadan biçarenin yakasını bırakmayan hastalık.” (s. 70).

“...*ya bir şeye kızgındır, içinden birisiyle kavga etmektedir; yahut da kendisini bir düşünceden uyandırmışımıdır.*” (s. 74).

“Evde olduğu zaman *ya güler, ya ağlar, ya şarkı söyler*, fakat hepsinden fazla olarak, kavga ederdi.” (s. 178).

4.1.1.6.5. Ne...Ne, Ne...Ne de Bağlacıyla Kurulan Bağlama Grubu

“Hayvan yavruları gibi *ne yaptıklarını ne istediklerini* bilmeyen birtakım abuk sabuk mahlûklara uyararak tatlı canımı sıkıntıya sokmaktan *ne çıkacak*” (s. 5).

“Fakat *ne büyükannemi; ne de saraydan arta kalan zamanlarını* Naima Tarihi okumak ve kendinde vehmettiği hastalıkları birtakım ilaçlar...” (s. 18).

“*Ne tehlike, ne yorgunluk!*” (s. 13).

“Bir müddet sonra Toprakkale civarlarında öyle bir çöküş çöktüm ki, *ne tehdit, ne dayak*, beni bir daha ayağa kaldıramadı ve ordu etrafımdan bir sel gibi akıp geçti.” (s. 45).

“Bununla beraber *ne vücudunda, ne yüzünde* hiçbir çizgi oynamıyor, gözler gene her zamanki gibi boş.” (s. 58).

“Daha fazlasını *ne kendisi merak edecek, ne kimse ona söyleyecek.*” (s. 94).

“Sen bana baba mama dersin amma, bilirsin ki ben senin *ne babanım ne hiçbir şeyinim...*” (s. 97).

“Ben, şu olmuşum, bu olmuşum bundan sana *ne bir şeref gelir; ne bir leke...*” (s. 97).

“*Ne benim tarafımdan, ne onun tarafından.*” (s. 171).

“Bir daha artık hiçbir hoca, *ne derste, ne de imtihanda*, beni nafile suallerle rahatsız etmeye cesaret edemeyecektir.” (s. 24).

“Bir de gene merhum paşadan kalmış antika bir yazıhane vardı ki eşine gerçekten *ne Galatasaray'da, ne de hatta Maarif Nezareti'nde* rastlamak mümkündü.” (s. 40).

4.1.1.7. Birleşik Fiil Grubu

“Birleşik fiiller, ‘bir isim unsuru+ yardımcı fiil’ veya ‘ünlü zarf-fiil almış fiil+ yardımcı fiil’den oluşur. Buna göre birleşik fiiller, isimlerle kurulan birleşik fiiller, fiillerle kurulan birleşik fiiller olmak üzere iki gruba ayrılır.” (Özmen, 2016, 87).

İki ya da daha fazla sözün bir araya gelerek kendi anlamlarından farklı bir anlam verecek ve bir hareketi karşılayacak şekilde kalıplaşmasıyla ortaya çıkan fiillerdir. Karahan, birleşik fiil gruplarının oluşumunu üç farklı yoldan incelemektedir. Bunlar bir isim unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller, bir fiil unsuru ile bir yardımcı fiilden kurulan birleşik fiiller ve anlamca kaynaşmış birleşik fiiller olarak üç tiptir (Karahan, 1995, 36).

Timurtaş birleşik fiiller konusunda şu bilgileri vermektedir:

Birleşik fiiller, bir fiille ondan önce gelen başka bir fiilin yahut isim, sıfat, zarf cinsinden bir kelimenin birlikte kullanılmasından meydana gelirler.” Şeklinde açıklayarak bunları dört bölümde inceler: 1- Birleşik sığalar 2- yardımcı fiillerle yapılan birleşik şekiller 3-Tasvirî fiiller 4- İsim sıfat ve zarflarla meydana getirilenler.

Her fiil eskiden beri daima isimle kullanılır. Bu kullanışta isim mef’ul durumdadır ve ortada bir birleşik fiil mevcut değildir. İsim ve sıfatlarla yapılan birleşik fiillerde ise artık kelimelerin ayrı ayrı mana taşımalarından bahsedilemez. Diğer birleşik kelimelerde olduğu gibi iki kelimenin kaynaşarak yeni bir mana kazanması bahis konusudur. Fakat yeni mana kazanmak mutlak değildir. Bazan kelimeler manalarını büsbütün kaybettikleri gibi, bazan da sadece birinin manası ortadan kalkar. (Timurtaş, 1977, 141).

4.1.1.7.1. Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

“Mesela, bir gece eve hırsız geldiğini tasavvur ederek üzerine saldırıyor, herbiri korkudan bir köşeye kaçan konak halkının gözleri önünde kollarını bağlayarak polise *teslim ediyordum*.” (s. 12).

“...bütün aile, bunu biraz aşağıımızdaki sıra bostanların birinden ağlaşa bağıraşa *seyrediyorduk*.” (s. 15).

“Bununla beraber bir zaman sonra Talat’la Mesude bacının yeniden anlaşmaya başladıklarını *hissettim*.” (s. 160).

“Bir daha artık hiçbir hoca ne derste, ne de imtihanında, beni nafil sualler ile rahatsız etmeye *cesaret edemeyecektir*.” (s. 24).

“Dadılar içerden zorlama hareketlerine *devam ediyorlardı*.” (s. 30).

“Doktor, bol güneş, bol istirahat, bol gıda *tavsiye etmişti*.” (s. 48).

“Derin derin içini çekerek kız *şikayet etti*.” (s. 64).

“Ben İsmail’in mektebe yazdırılmasında olduğu gibi az çok yaldıza muhtaç işlerde onun devlet memuru nüfusundan *istifade ediyordum*.” (s. 108).

“Fakat bizim aynı zamanda bir sahtekarlık ve dolandırıcılık yapmadığımızdan *emin olamıyordum*.” (s. 44).

“Sonra zamanla *kayboldu*; yalnız hiçbir zaman tamamıyla iyi olmayan sıtma gibi arada bir beni yoklayarak dişlerimi birbirine çarptırdı.” (s. 66).

4.1.1.7.2. Bir Fiil ile Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

“Hangisini istesem, evelallah, ayağımın altına alır evire çevire *tepeliyebilirdim*.” (s. 5).

“Bilirim sen benim başımı *yarabilirsin*.” (s. 6).

“Yani Sefil bir evlatlık olan anamla beni sokağa atmış bir büyükbabayı bana arattırmış olan o buhran çağında ben, pekala kaynayıp gidebilirdim Pekala kaynayıp *gidebilirdim*.” (s. 207).

“Ben, bu mesut devreye *yetişemedim*.” (s. 10).

“Bir Arap Halifesinin heykeli yapılmak istense sanırım ki bu şeyh Abdu'dan daha ihtişamlı bir örnek *bulunamazdı*.” (s. 57).

“Mesela onun çok sevdiği bir priyal saatini, tulumbada abdest aldığı sırada, usuletleşirerek kuyuya *atıvermek*.” (s. 23).

“Yaratır, yaratır *salıverirsin*.” (s. 107).

“Fakat şimdi ölümün kokusunu alan bu adam, Çatalca, yahut Gemlik'ten *çıkageliyor*...” (s. 131).

“Kalabalık, mayıs bayramına getirilmiş bir mektep alayı gibi, bir zaman için buraya niye geldiğini *unutuverdi*.” (s. 134).

“...öteki ayağı üzerinde birkaç kere zıpladığı zaman, bir an için, memleketin çocuğu *oluverdi*.” (s. 200).

4.1.1.7.3. Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller

“Sekiz on sene evvel şair dedem Osman Melali Efendi'nin divanını *ele geçirmiştin*” (s. 10).

“Tavanlardaki iki ayrı çeşit mimariden anlaşıldığına göre, konak diğer tarihte esaslı *tamir görmüştü*.” (s. 15).

“Yangın duvarının öte tarafındaki konağa henüz *ayak basmıştı*.” (s. 28).

“Tanrının günü İstanbul'a inen büyükannem mahkeme, defterhane ve Emniyet Sandığı arasında *mekik dokuyor*.” (s. 31).

“Arasıra bu civarda dilenmeye cesaret edenleri bu çocuklardan öğrenir ve derhal *tedbir alırmış*.” (s. 59).

“Hakikat şu ki insanlar bir hayatın alemini keşfetmekten *zevk duyarlar*.” (s. 76).

“Geçen gün senin yanında *yerin dibine geçtim*.” (s. 105).

“Hepsini *sineye çekeriz*.” (s. 106).

“Yoksa, gene bize *kan kusturur*.” (s. 172).

“Kadın evvela şaşıyor; kızıyor, fakat sonradan oğluna *hak veriyor*.” (s. 199).

4.1.1.8. Edat Grubu

İsim soylu bir kelime veya kelime grubu ile bir çekim edatının ek alarak veya almayarak bir araya gelmesiyle oluşan söz öbeğidir. Bu grupta isim unsuru başta, çekim edatı (ile için, kadar, göre, diye, rağmen, karşı, doğru, gibi, dolayı vb.) sonda bulunur (Karahan, 2010, 62).

Ergin, edat grubunun özelliklerini aşağıdaki biçimde belirtmiş ve örneklendirmiştir:

Edat unsuru daima tek kelime halindedir. İsim unsuru ise tek bir kelime olabileceği gibi isim yerine kullanılan bir kelime grubu da olabilmektedir. Bu örnekler edat gruplarıdır: senin için, benim gibi, senin hatırın için, okula doğru, mavi gözleri ile beş gün kalmak üzere. Edat

grubu zarf ve sıfat olarak kullanılmaktadır. Grubun vurgusu birinci unsur üzerinde bulunmaktadır. İsim unsurunun vurgusu grubun vurgusu olmaktadır (Ergin, 20004, 530).

Hacıeminoğlu, edatları “çekim edatları, bağlama edatları, kuvvetlendirme edatları, karşılaştırma denkleştirme edatları, soru edatları, çağırma-hitap edatları, cevap edatları, ünlem edatları, ünleme edatları, gösterme edatları, tekerrür edatları” şeklinde gruplamaktadır (Hacıeminoğlu, 1992, 8).

“Edat grupları söz dizimi içerisinde, ismin önünde sıfatlık, fiilin önünde zarflık olarak bulunur. Üzerinde işletme eki alan edat grupları, isimlik olarak da kullanılabilir. Edat grubunu oluşturan edatın özelliğine bağlı olarak, isim işletme eklerini alabilir.” (Özmen, 2016, 100).

“Türkçe ilk devirlerden beri, ad çekiminde hem durum eklerini hem de çekim edatlarını kullanmaktadır. Türkçede, birçok dil gibi, çekimlik söz öbekleri, yalın durum çekimiyle ve ilgili durum çekimiyle kurulur.” (Karaağaç, 2013, 358).

4.1.1.8.1. +A Ait

“Geçmiş günlere ait muammemeler için en emin defter Talât’ın hafızasıydı.” (s. 33).

“Bu marifetler daha ziyade *ailenin yedi, sekiz kadar tahmin ettiğim, kadınlarına aitti.*” (s. 42).

“Orada, burada üçer beşer kişilik ayak divanlarında *merhuma ait* hatıralar, fıkralar anlatıyorlar.” (s. 134).

“... paşa, onları bir yıldızlı koltuğa oturtup zarfı çini fincanla kahve içirirken *Abdülhamit’e ait* hatıralarını anlatır...” (s. 187).

“... evrak-ı müsbita vesaire tedariki de *kendine ait* olmak üzere götürü olarak üzerine alır ve çıkarırmış.” (s.189).

4.1.1.8.2. +DAn Başka

“Benim *uddan başka* bir marifetim olduğunu galiba söylemedim.” (s. 24).

“*Küllî ayıbından başka* bir de politika mı?” (s. 35).

“Artık iki tarafında *tarlalar ve başıboş keçilerden başka* bir şey görünmeyen Kızılçullu’ya doğru gitmiyor...” (s. 50).

“Evin *bundan başka*, bir yarım odası, ufak bir taşlığı ve bu taşlığın dibinde mutfak vazifesi gören bir ocaklığı vardı.” (s. 52).

“Bu içeri doğru kıvrılıp büzülmüş kuru parmaklar *benim yaptığımdan başka* ne yapabilirlerdi?” (s. 67).

“Orada fukaranın istikbali için *Darülâceze’den başka* korkulacak ne vardır?” (s. 85).

“Al keratayı ayaklarının altına, hani o kanatlarını tuttuğun zaman parmaklarda *kirli bir tozdan başka* bir şey bırakmayan kelebekler gibi es.” (s. 91).

“İstanbul’da *haftada iki defa hizmetini görmeye gelen bir azatlı kalfadan başka* kimsesi yoktu.” (s. 94).

“Aramızdan yalnızca düzmece şehzade, şimdiye kadar *arabaların arka dingilinden başka* yerini bilmediği halde...” (s. 95).

“... *kapı kemerinin üstündeki birkaç boya bulaşığından başka* maviliğinin şahidi kalmamış...” (s. 186).

4.1.1.8.3. +DAn Beri

“*Yirmi küsür yıldan beri* mümeyyiz elbisesi sırtıma yapışmış, adeta derim olmuştur.” (s. 105).

“Mesule bacının *bir zamandan beri* buralara dadandığını öğrenince toprağına göz dikilmiş bir hükümdar gibi gazaplamış ve bir kaç para mukabilinde kadıncağızı çocuklara yakalatarak cezasını vermiş.” (s. 59).

“*Ne iş gördüğümü öğrenerek ağıladığı ve utandığı gecedен beri*, diyebilirim ki...” (s. 97).

“Yağışlı soğuk kış günlerini bu dairelerde geçirmek pek zevkime gidiyor ve *yıllardan beri* insanlarla kaybettığım yakınlığı bana yeniden kazandırıyordu.” (s. 109).

“*Deminden beri* merdiven başında bir avukat, kibar kıyafetli bir iri adam ve kürk mantolu bir ihtiyar kadınla konuluyordu.” (s. 111).

“... *o günden beri* bu kedi eve almış ve kendine, sözümona, dert ortağı yapmıştır.” (s. 147).

“Ben, *bir zamandan beri* ara sıra kitap okurum.” (s. 149).

“Çünkü bunlar, sadece bir koca avlamak içindir ve belki *on beş yıldan beri* yani on altı on yedi yaşında babası yeni ölmüş kız olduğu zamandan beri bu, böyledir.” (s. 182).8

“Kürke, ‘bakkal korkutan’ adını aşağı yukarı *otuz seneden beri* tekaüt bulunan paşanın kendi koymuş.” (s. 187).

“*Epeyce zamandan beri* tekaüttür.” (s. 202).

4.1.1.8.4. Diye

“*Hiç Allah’ın yarattığı başa kusur bulunur mu? diye* beni müdafaa edermiş.” (s. 29).

“Ortada *İttihatçılar ve Ahrar diye* iki fıkra vardı.” (s. 36).

“Fakat *vatan içindir diye* sızlanmadan sineye çektik.” (s. 45).

“*Zaten hocalara ve belli başlı ailelere gösteriş olsun diye* sefer taşını doldurduğu dolmalar, tatlılar milleti için için kızdırıyor...” (s. 79).

“Beni *esrar kaçakçısı diye* belleyerek ikide birde karakollara sürüklemeye ve haraca bağlanmaya kalkarsa ne yapardım?” (s. 85).

“Sonra Allah esirgesin her şey *zınk diye* durur.” (s. 110).

“İstanbul sokaklarında *evliya diye* başlarında mum yananlardan kim bilir kaç bunlardandır!” (s. 117).

“Sonradan gene *o sesle çalsın diye...*” (s. 154).

“Demek ki *artık para vermeyeceğim diye* sevinmeme imkanı yok.” (s. 171).

“Herkes işini uydurup etek etek para toplarken kocası, *doğruluk diye* bir şey tutturmuştur.” (s. 184).

4.1.1.8.5. +A Doğru

“Mesela, yedisinde korkak olan çocuğa *on yediye doğru* bir cesaret gelir...” (s. 11).

“Yalnız *ay sonlarına doğru* eldeki para tükendiği ve sokak satıcıları kapıyı aşındırmaya başladığı zaman bütün kibarlığını kaybeder, dilenci beslemekten yandın diye avaz avaz haykırdı.” (s. 17).

“*Balkan muharebesine doğru* ittihatçılar düşünce beni de tabiatıyla salıveriyorlardı.” (s. 36).

“Fakat bir gün Sokak başında *üzerime doğru* gelen bir Levazım katırından kaçmak mı, kaçmamak mı tereddüt düğünü geçirdiğim bir dakikada ağır bir kazaya uğradım; katır sağ bileğimle kolumu birkaç yerinden kırdı.” (s. 46).

“Artık *iki tarafında tarlalar ve başıboş keçilerden başka bir şey görünmeyen Kızılçullu'ya doğru* gitmiyor aksi istikamet tutarak Tatar mahallesinden İkiçeşmelik'e akşamüstleri büyük insan kalabalıklarının kaynaştığı caddelere yöneliyordu.” (s. 50).

“Fakat biraz sonra bir polisin, kucağında bir çocukla kalabalığı yararak *bizim tarafa doğru* geldiğini görünce ben de evden çıktım.” (s. 62).

“Üçüncü gün rakkas daha ağırlaştı ve *akşama doğru* büsbütün durma alametleri gösterdi.” (s. 71).

“Ufak bir bahçenin üstünden *Haliç'e ve Ok Meydanı'na doğru* karşı sırtlara inanılmaz bir bakış...” (s. 94).

“*Münakaşanın sonuna doğru* İsmail'in bir sözü benim büsbütün başımı döndürdü.” (s. 167).

“*Sabaha doğru* eski mahalle imamının evindeki toplantıdan yahut Beyoğlu'ndan dönem oğul öğleye kadar orada yatar; öğleden sonra ortadaki masada onun belinden büzmeli mavi ceket, paçası kıvrık bol pantolonları, kolsuz gömlekleri, çeşit çeşit boyun bağları ütülenir; sonra o gidince ütü, kızların eline geçer; *akşama doğru* da bu masaya sofraya kurulur.” (s. 184).

4.1.1.8.6. +DAn Dolayı

“Mesela, *başımın kocamanlığından dolayı* kendime en yakın saydığım Kocabaş Kazasker, gerçekten Sultan Mahmut'un gözbebeği hükmündeymiş.” (s. 9).

“Şimdi onu kendimle aynı kandan, fakat *bazı fikirlerinden, huysuzluklarından dolayı* bir türlü kaynaşmamıza imkân olmayan bir akraba gibi hatırlarım.” (s. 12).

4.1.1.8.7. Gibi

“Fakat biraz sonra durduğu zaman, *camilerdeki mukabele hafızları gibi*, onun bıraktığı yerden ben alarak devam ettim.” (s. 26).

“Din uleması *Kızıldeniz'in yarılması, ayın yarılması gibi* mucizelerden bahseder.” (s. 46).

“Fakat o tarihte bu tamaşalık, dağın dibinde *deve sırtı gibi* biçimsiz yokuşlar ve inişlerden meydana gelmiş bir oyuktu.” (s. 51).

“...kızgın güneşin altında *iri kertenkeleler gibi* yarı çıplak yatardı.” (s. 51).

“...*oyuncak bebekler gibi* ellerinden tutularak gezdirildiklerini görürdünüz.” (s. 54).

“Tamaşalıkta itibarım artıyor, kendimi git gide *çölde bir kabile reisi gibi* görmeye başlıyordum.” (s. 55).

“Bir iki hafta sonra Mesule bacının bir kere daha haykırdığını ve vücudunun *sopa ile öldürülen bir yılan gibi* yerlerde kıvrandığını gördüm.” (s. 60).

“*Aşk gibi* dilencilikte de kaçanı kovalıyorlar.” (s. 76).

“Fakat *bir şiiri anlar gibi* olduğuna sevinmek!” (s. 92).

“Sokaklarda daima *gölge gibi* sessiz dolaştım.” (s. 110).

4.1.1.8.8. +A Göre

“*Gülfidan baciya göre*, her vak’a Allahın bir şeyi idi...” (s. 14).

“*Tavanlardaki iki ayrı çeşit mimariden anlaşıldığına göre* konak bir tarihte esaslı bir tamir görmüştür.” (s. 15).

“Çünkü *mütemadiyen Kosti adında bir sarrafa gidip geldiğine göre* aylık kayd-ı hayat şartıyla kındırılmış olacaktı.” (s. 18).

“*Etrafımdaki kadınlardan öğrendiğime göre* çirkin kızları satmak için de zaten böyle yapılıyordu.” (s. 20).

“Fakat nümayiş yapanlarda *bu meselede benden fazla bir şey bilmediklerine göre* belki de hayır...” (s. 31).

“*İnsanın alacası içinde olduğuna göre*, belki evet...” (s. 31).

“*Bazı hallerine göre* pek çok.” (s. 65).

“Adama bir kere bakarlar ve *kılık kıyafetine göre* paha biçerler.” (s. 105).

“*Etraftan kulağıma geldiğine göre*, ufak bir mahalle arası bakkalı.” (s. 130).

“Sürgünde Karadeniz'i, askerlik zamanında *dalganın arttığı yerlere göre*, bir parça aşağı Anadolu'yu ve Suriye'ye görmüştüm.” (s. 138).

4.1.1.8.9. İçin

“Evet, intikam duygusunun yokluğu *bir insan için* belki iyiye alamet değildir.” (s. 6).

“Fakat bizim Gülfidan bacı, *kafasız olduğu için* her şeyi bana olduğu gibi söylüyordu.” (s. 29).

“Zaten *çarşıda oturduğum için* alışverişlerimi pencereden yapıyor ve bu suretle bazan haftalarca yerimden kımlıdayamıyordum.” (s. 37).

“Bazı haşarı çocuklar, *yemiş çalmak için* ağaca çıkarlardı.” (s. 42).

“Fakat *ötekiler*, yani benim gibi *sonradan mesleğe girenler için* iş değişiyor.” (s. 67).

“*Memlekette bakacak kimse olmadığı için* onu küçük yaşında bir defterdara evlatlık vermişler.” (s. 64).

“*O gün için* gerçek olan bu hali ben, sonradan yavaş yavaş bir sanat, ince bir oyun şekline getirdim.” (s. 75).

“Ortanca kız *evlenmek için* benden para bekliyor.” (s. 103).

“*Bazı dostların acayip hallerinden şikayet için* söyledim.” (s. 156).

“Onlar hep bir arada *Altinkum'a gitmek için* bir çatalı ısmarlamışlardı fakat nedense bu çatana gecikiyordu.” (s. 200).

4.1.1.8.10. İle, +İA, +İA Beraber, +İA Birlikte

“Bahar, *bütün saltanatıyla* gelmiş, ağaçlar pıtrak gibi kiraz dökmüş.” (s. 7).

“...‘Yarın sabah *5 günlük yiyeceklerle beraber* gelirsin!’ diye bir emir verdiler.” (s. 45).

“*Tarihin bir garip cilvesi ile* benim bu yaştan sonra gene lazım oluyordu” (s. 60).

“Tamaşalık’ta erkenden sokağa çıkıp *gece ile beraber* evime döndüğümü görenler ne yaptığımı bilmezlerdi.” (s. 68).

“Onlar *çekingen ve utangaç tavırlarıyla* bizden daha bakirdirler.” (s. 78).

“İnsanın *terbiye ile* değişeceğini zannetseydim bunu kökünden kazımak için elden geleni yapardım. (s. 80).

“Onlar trenden çıkar çıkmaz *ayaklarının tozuyla* bize gelmişlerdir.” (s. 205).

“*İlk yağmurlarla, beraber* Mesrure bahçeden kaybolmuştu.” (s. 45).

“*Bununla beraber* benim mezarlıkları sevişim yalnız kâr düşüncesiyle değildir.” (s. 127).

“*Kitap rafında belirlenen damar ilacı, kuvvet ilacı vesaire şiirleri ile beraber* zihninde de birtakım tereddütler, acabalar uyanır.” (s. 23).

4.1.1.8.11. Kadar /+A Kadar

“*Gitmeme on, on iki gün kadar* zaman varmış.” (s. 172).

“Maksadım *ertesi yaza kadar* bir şeyler becermek ve Mesrure'yi udumun sesine aşık etmekti.” (s. 21).

“Benim sınıfta *bedesten tellalından sırık arabacısına kadar* her çeşit insan var.” (s. 35).

“İstanbul'da keçe- *külahtan papaz şakasına kadar* bütün kıyafetler Ahrar'daydı.” (s. 36).

“O gün *ortalık kararınca* kadar da öyle durdu.” (s. 50).

“Biri, bir yardım teklifinde bulunsa mutlaka tersler, belki hatta *dövüşmeye kadar* da giderlerdi.” (s. 78).

“Bazen *dağın arka yamacındaki Sinekli köyüne kadar* indiklerini söylüyorlardı.” (s. 87).

“Mesule baci, *İsmail'i almaya gelinceye kadar* üzerine bir örtü atıyor ve uyuyan yüzünü çekinmeden seyrediyorum.” (s. 96).

“Aylıklarını *ayın onbeşine kadar* yerler; bohçalarını ve iki çocuklarını alarak benim başıma ekşiler... “ (s. 103).

“Bu, *bir dereceye kadar* doğrudu da.” (s. 195).

4.1.1.8.12. Sonra /+Dan Sonra

“*Birbirini kovalayan bir sürü vak'alardan sonra* nihayet ... bacının dediği oluyorduk.” (s. 8).

“Ailemiz *yangından sonra* niçin derli toplu bir evceğize sığınmamış da berhaneyi başına bela etmişti? “ (s. 16).

“Üstelik tek geçim vasıtası olan parmaklarımda *o zamandan sonra* işlemez olmuştur.” (s. 46).

“*Çulu düzelttikten sonra* şehrin sapa bir köşesinde kendime bir ada aramayı düşündüm.” (s. 50).

“*Bir hafta bekledikten sonra* polise haber vermeyi düşündük.” (s. 66).

“Fakat ne de olsa çocuktu; *bir zaman bu vaziyetle kitabını okuduktan sonra* başı ellerinin üstüne düşüyor ve olduğu yerde uyuyup kalıyordu.” (s. 96).

“*Sakatlardan sonra* deliler ve aptallar gelirdi.” (s. 117).

“Evet, *netice bu olduktan sonra* nedir, sim-ü zer nedir rütbe, nişan, hamam, han Apartman?” (s. 127).

“Tellal, *biraz bekledikten sonra* sordu:” (s. 153).

“*Sahibi olan ihtiyar hanımefendi öldükten sonra* bu ev az bir para ile büsbütün bizim olmuştur.” (s. 203).

4.1.1.9. Sayı Grubu

“Sayı grubu, ondan yüze kadar olan onluk basamaklarıyla yüzlük, binlik, milyonluk, milyarlık basamaklar arasında ‘basamağı oluşturan büyük sayı+ küçük sayı’ biçiminde kurulur.” (Özmen, 2016, 108).

Karahan sayı grubu ile ilgili şu saptamalarda bulunmaktadır:

Basamak sistemine göre sıralanmış sayı isimleri topluluğudur. Gruptaki sayı isimlerinin dizilişi basamak sistemine göredir. Sayılar sondan başa doğru büyür. Küçük sayı sonda bulur. Sayı isimleri eksiz birleşir. Sayı isimleri ayrı yazılır. Sayı grubunda milyona kadar iki unsur vardır. Milyonlu sayılar üç, milyarlı sayılar dört unsurludur. Her unsur kendi içinde sayı grubu, sıfat tamlaması veya tek kelime olabilir (Karahana, 2019, 72).

Karaağaç'a göre Türkçede sayılar tek sözden oluşanlar, sıfat tamlaması kuruluşunda olanlar ve sayı öbeği şeklinde olmak üzere üç şekilde görülmektedir. Sayı öbeği cümle ve söz öbekleri içinde sıfat tamlaması olarak görev yapmaktadır. Öbeğin vurgusu küçük sayı ismi üzerindedir (Karaağaç, 2017, 190).

"Âmenna! Fakat yedisinde neyse on yedisinde, hatta *yirmi yedisinde*, pek o kadar 'o' değildir de ancak kırka doğru tekrar yedisine benzemeye başlar. (s. 11).

"*On sekiz* yaşında Rüştüye bitirdiğim zaman benim bir baltaya sap olmamda dayımdan ziyade Paşa'nın emeği geçmiştir. (s. 28).

"Bunun içindir ki, *Otuz Bir* Mart'tan sonra arkadaşlarım itibarlarına göre..." (s. 36).

"...*on beş* günde bir küfe ile mezbahadan gelen iç yağlarını eritirler, bahçede çamaşır yıkarlar ve arasına da hep bir arada mektepte, temizlik yapmaya gelirlerdi." (s. 42).

"Olmazsa İzmir *yirmi dört* saatlik yer..." (s. 89).

"Arabada mutlaka karşımıza oturmak için inat eden Mesule bacının *otuz iki* dişi bir şenlik gecesi gibi pırıl pırıl yanıyor..." (s. 94).

"Yıl *on iki* ay böyledir." (s. 104).

"Hacıyatmaz'ın *on beş*, yirmi günde bir mahallemize uğraması kuklacının yahut borazanlı macununun ziyareti gibi bir neşeli bir vakaydı." (s. 116).

"Fakat yaşı nihayet *otuz beş*, *otuz altıdır*." (s. 178).

"Bu çocuk, şimdi *otuz beş* geçmiş, koskoca bir erkektir" (s. 191).

4.1.1.10. Unvan Grubu

Bir şahıs ismiyle, bir unvan ya da akrabalık isminden meydana gelen kelime gruplarıdır. Sev, eserinde unvan grubunu "içinde akrabalık ya da unvan adı taşıyıp kendisiyle beraber kullanıldığı ismin başında ve sonunda yer alabilen kelime grubu olarak" tanımlamaktadır (Sev, 2006, 21). "Bütün unvan öbekleri, özel isimdir. Bu öbekte özel isim önce, unvan veya akrabalık adı sonradan gelmektedir. Unvan öbeğinin vurgusu, birinci ögenin üzerindedir, yani özel addadır" (Karaağaç, 2017, 204). "Unvan grubu, isimden sonra gelen unvanın isme isnat edilmesi, yüklenmesi bakımından, isnat grubuna benzer" (Özmen, 2016, 109).

Gencan, unvan sıfatlarıyla ilgili "San (unvan) Sıfatları" başlığını atmakta ve bunları "insanların derece, rütbe, görev ve sosyal durumlarına göre adlarına takılan saygı ve tanıtma

sözleridir. Bunlarda bir çeşit niteleme sıfatlarıdır.” şeklinde tanımlamaktadır. Unvan sıfatlarının takılışını da üç madde halinde işlemektedir:

- 1- Bütün sıfatlar gibi adlardan önce gelir: Bay Turgut, Bayan Sevim, Şehzade Cem, Zeynep Hatun, Doktor Baykal.
- 2- Şan sıfatlarının birçoğu adlardan sonra gelir: Namık Kemal Bey, Nigar Hanım, Ali Dayı, Zeynep Hatun, Ziya Paşa
- 3- Şan sıfatlarının birçoğu da yerine göre, hem addan önce hem de addan sonra gelir: Sultan Murat, Kösem Sultan, Fatih Sultan Mehmet, Valide Sultan, Oğuz Han, Han Ahmet.” (Gencan, 1979, 179- 180).

“Büyük babam *Şemseddin Molla’ya* kocabaş kazasker dediklerini unutuyor musun ?” (s. 8).

“Bir başka gün: ‘*Rüstem Paşa*, Manastır’dan, Trabzon’a geçiyor,’ derler.” (s. 17).

“Ancak, benim talihime o kış komşumuz *Mesut Paşa* ile dayım arasında sıkı bir ahbablık başlamıştı.” (s. 25).

“*Katip Bey* teslimat makbuzunu bir berat kadar güzel hat ile ağır ağır yazıp verir, sonra redinkotunun önünü ilikleyerek parayı köşedeki kasaya kilitlemeye giderdi.” (s. 40).

“O kadar parlak ki, ara sıra *Şefkati Bey* babasının göğsündeki cüzdanından mektebin hakiki kasasından geçmiş aylıklarımı mahsuben bana bir iki lira para bile veriyordu.” (s. 44).

“Dayağı yiyen *bizim Zavallı Mesule kalfaydı*.” (s. 58).

“*Mesule bacının*, hatta İsmail’in ağzını aradıklarını öğreniyordum.” (s. 78).

“Birkaç gün evvel kızını kaybeden *Gani Dedeyi* ayan beyan görmeye, cenaze dönüşünde olduğu gibi ağlayışını işitmeye başladım.” (s. 80).

“Allah, Ahmet yahut *Mehmet Bey’e* uzun ömürler versin siz fukaranızı korudukça Allah da sizi kem gözden korur.” (s. 120).

“*Mesule bacı*, bu hali uyku mahmurluğu sanarak onu yatırmayı teklif eder.” (s. 175).

4.1.1.11. Ünlem Grubu

Ergin, ünlem gurubunu “bir seslenme edatı ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime gurubu” olarak tanımlamaktadır (Ergin, 1993, 528). Doğan’a göre ise “ünlem grubu, bir seslenme ünlemi ile bir isim ögesinin birleşmesiyle oluşan” kelime grubudur. Ünlem grupları öteki sözcük grupları içinde bir görev yapmaz. Fakat bir takım sözcük grupları ünlem grubunun isim ögesi olarak kullanılabilmektedir. Ünlem grupları cümlede bir öge değeri taşımamakta ve “cümle dışı öge” diye isimlendirilmektedir (Doğan, 2012, 77).

“Ünlem grubu, bir ünlemle, ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluşur. Ünlemle isim unsuru bir birine eksiz olarak bağlanırlar. Ünlem grupları söz dizimi içerisinde genellikle bağımsız tümleş olarak kullanılır.” (Özmen, 2016, 110).

Açıkgöz ve Yelten, ünlem grubunun cümle içindeki yerini ve bulunduğu cümleyle anlamsal ilişkisini şu biçimde değerlendirmiştir:

Hitap grubu yapı bakımından cümle içinde, sonunda, önünde bulunabilir. Fakat meramı tek başına tamamlamadığı için gramer yapısı bakımından içinde, önünde veya sonunda bulunduğu cümle ile bir ilgisi yoktur. Onun için cümle analizlerinde hitap grubu, cümle dışı unsur şeklinde cümleden köşeli parantez ile ayrı gösterilir (Açıkgöz ve Yelten, 2005, 45).

“...daha ağır ağır irileşip kızarmasını beklemeye benzer zahmetsiz ve sakin bir aşk!”. (s. 13).

“Hayatta göreceğim tek aşk!” (s. 30).

“Parlak bir haziran mehtabı!.. (s. 30).

“- Aman beyefendi! Sizden iyisi olur mu hocanın?” (s. 36).

“Vaktiyle bir külhanbeyinin sokakta birine ‘Hay senin şavuluna!’ diye küfür ettiğini işitmiş...” (s. 69).

“Garip, çok garip bir şey!” (s. 70).

“Fakat dilencinin kralı!” (s. 77).

“Üzülme, Allah Büyük!...” (s. 148).

“Nasıl bilmezsin, Talat Bey!..” (s. 162.).

“Ne acayip, bir genç kadını onun anası!” (s.169)

4.1.1.12. Aitlik Grubu

Ergin’e göre aitlik grubu aitlik ekine yani -ki ekine dayanmaktadır. -ki aitlik eki ile önceki bir sözcük grubunun yalın hali, lokatif veya genetif hali ile oluşmaktadır: milattan sonraki, genç adamın, Sivas ile Erzurum arasında sefer yapan otobüslerdeki örneklerinde olduğu gibi. “Son kelimesinin yalın, genetif veya lokatif hali -ki’yi kabul eden her kelime grubundan aitlik grubu yapılabilir ve bu grup yapıldığı kelime grubuna göre her genişlikte olabilir. Kelime grubu olarak tek başına zamir olan aitlik grubu diğer kelime gruplarında veya cümlede zamir veya sıfat vazifesi görür.” (Ergin, 2003, 521).

“Aitlik grubu, aitlik ekinin bir kelime grubundan sonra getirilmesiyle ‘kelime grubu + aitlik eki’ biçiminde oluşur. Kelime grubu yalın tamlayan durumunda ve bulunma durumunda bulunabilir. Aitlik grupları sözdizimi içerisinde, isimlik, zamirlik veya sıfatlık olarak kullanılırlar” (Özmen, 2016, 111). “Aitlik öbekleri, hiçbir niteleme ve ilişkilendirmenin yer almadığı yapımlık söz öbeklerindendir. Hiçbir ilişkilendirme ve nitelendirmenin yaşanmadığı bu öbekler, diğer yapımlık öbekler gibi yalnızca bir bütün oluşturmasıyla söz öbeği sayılırlar” (Karaağaç, 2017, 199).

“Aradığım sevgiliyi işte Cinci Meydanı civarındaki bu ikinci konakta buldum.” (s. 18).

“Gene benim gibi nafil hareketlerden hoşlanmaz *kısa kollarının ucundaki pembe, tombul ellerini...*” (s. 18).

“Bacının *yeni konaktaki* odamızın bir köşesine yerleştirdiği bu ayna karşısında ne hüznü saatler geçirmiştir.” (s. 20).

“*Havuzun yanındaki* kanepesinde gene uslu uslu otururken göğsünün üzerinde kavuşturmuş parmaklarıyla tempo tutmasından...” (s. 21).

“İşte o esnada, melun bir tesadüf, konağın aşçısı Kasım Ağa’yı *bahçenin öbür ucundaki* mutfağından çıkarmış...” (s. 22).

“*Kapının karşısındaki* bir ağaca yaslanarak ahalinin namazdan çıkışını seyreder ve dinlenirdim.” (s. 49).

“Yanındaki yarım odada *tahta kerevizin üstündeki* yatağında kımıldamadan yatıyordu.” (s. 52).

“Kırk para bir şey değil gibi görünür amma, *Yahudi karısının taşlığındaki* çocukların gününe göre kırkı, elli bulduğu düşünülürse...” (s. 63).

“*Hamam dışındaki* kılığıma göre numaramı daha iyi takdir ettiğinden, artık gereken tavsiye yaptı.” (s. 101).

“Derin bir sükûn ihtiyacıyla gözlerini kapayarak başını arkaya bırakıyor, *elinin eriştiği yerlerdeki* otları kopararak kokluyordu.” (s. 104).

4.1.1.13. Kısaltma Grupları

“Kısaltma grupları, çeşitli kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla ortaya çıkan ve her iki öge arasındaki bağlantıyı hâl ekleri veya iyelik eklerinin kurduğu kelime gruplarıdır.” (Özkan, 2004, 127).

Karahan, kısaltma gruplarının sözcük grupları ve cümlelerden yıpranma ya da kalıplaşma yoluyla meydana gelen gruplar olduğunu ifade etmektedir ve bunları “isnat, yükleme, yaklaşma, bulunma, uzaklaşma ve vasıta grupları” olarak başlık altında incelemektedir (Karahan, 2010, 80).

“Kısaltma grubu, değişik nedenlerle oluşan eksiltim olayları sonucu ortaya çıkar. Kısaltma gruplarını, tek bir kurala bağlamak mümkün değildir. Tümünün ortak özelliği, değişik nedenlerle oluşan eksiltim olayları sonucu oluşmasıdır.” (Özmen, 2016, 139).

Karaörs kısaltma gruplarını isnat grubu, ilgi grubu, yaklaşma grubu, uzaklaşma grubu, bulunma grubu ve yapma grubu olmak üzere altı başlık altında incelemektedir. “Kelime grupları ve cümlelerin yıpranarak kısalması sonucunda meydana çıkmış, herhangi bir kaideleri olmayan klişeleşmiş grupları” da “kısalma(klişeleşmiş) gruplar” olarak değerlendirmiştir. Karaörs, isnat grubu dışındaki kısaltma gruplarına hal grubu da denilebileceğini söylemektedir (Karaörs, 1993, 26-35).

Delice, çalışmasında kısaltma öbeklerini “ayrılma öbeği, belirtme öbeği, ilgi öbeği, isnat öbeği, kalma öbeği, yönelme öbeği” olmak üzere altı başlık altında incelemektedir (Delice, 2003, 40).

4.1.1.13.1. Isnat Grubu

Ergin isnat grubuyla ilgili olarak şu saptamalarda bulunmuştur:

Isnat grubu iki sözcükten birinin diğerine dayandırılıp meydana getirdiği kelime grubudur. Bu kelime grubunda isnat olunan kelime başta yer alır. Isnat edilen kelime ise sonrasında yer almaktadır. Isnat olunan unsur ya iyelik eki almıştır ya da yalın haldedir. Bu kelime gruplarında unsurlar tek kelimeden oluşabileceği gibi bir kelime grubundan da oluşabilmektedir (Ergin, 1993, 531).

“Başta bulunan isim unsuru, isim işletme eklerinden iyelik veya çokluk ekini alabilir. İsim unsuru, iyelik eki almışsa, isnat, iyeliğin karşıladığı kişiye yapılmış olur.” (Özmen, 2016: 109). Isnat edilen öge, bir özelliğin, bir niteliğin adıdır. Başka bir ifadeyle ters dönmüş sıfat tamlamasıdır. Isnat öbeği isim-fiil veya zarf-fiil kısaltmış ya da isim cümlesinden kalıplaşmıştır (Karaağaç, 175, 2017).

Doğan’a göre bu grubu oluşturan sözcüklerden ilki çoğu zaman iyelik eki almış durumda olup bazen yalın halde de bulunabilir. İkinci kelime ise çoğunlukla sıfat bazen de isim olabilmektedir. Bu gruplar ters çevrilmiş sıfat tamlaması görünümündedir. Grupta vurgu en sondaki ögededir (Doğan, 2012, 123).

“...zaten yaraşmayan çehresinden birden bire attı; gözleri daha vahşi, burnu daha çarpık.” (s. 113).

“Boyu gayet uzun, vücudu gayet ince olduğu için otlar ve kurumuş çamurlar arasında başını öne uzatarak yürürken her an yerinden oynamış bir sarık gibi devrilecek korkusunu veriyordu.” (s. 137).

4.1.1.13.2. İlgi Grubu

“İlgi eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubudur. Kısaltmaya uğramış bir isim tamlaması yapısındadır” (Aktan, 2009, 80).

Özkan’ın ilgi grupları ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

İlgi hali eki ile birbirine bağlanan iki isim unsurundan oluşan bir kelime grubudur. Diğer kısaltma gruplarından farklı olarak ikinci unsurun taşımış olduğu ekin düşmesi sonucu oluşan bir kelime grubudur. Diğer kısaltma gruplarında ise kelimenin düşmesine bağlı bir kısalma vardır. Kısaltmış bir iyelik grubu veya isim tamlamasıdır. Grubun ikinci unsurunda bulunan iyelik eki düşmüştür. Birinci unsur ilgi hali eki taşır, ikinci unsur yalın haldedir. Sizin oğlan, bizim kız, Murat’ın çocuk, benim büyük çantam vb. (Özkan, 2013, 129).

İlgi grubu, “İlişkilendirme öbeklerinden biridir. Ekli ilgi hali çekimindeki birinci isim ögesinin, tamlananı belirleyen iyelik eki almamış ikinci isim ögesiyle ilişkilendirilerek oluşturulan söz öbeğidir.” (Karaağaç, 2017, 215).

“Kahvelerden gelen suyu *benim Mesude bacı* yetiştirdi.” (s. 62).

“Yalnız, herkes gibi *benim meslektaşlar* da zamana uyarak kıyafet değiştirmişler, yer değiştirmişlerdi.” (s. 118).

“Tellalın arkasında kalabalık arasında *benim Talât*.” (s. 154).

“...*bizim dadılar* onunkilerle elele verdikten sonra bu saf çocuğu kafese koymak da işten değildi.” (s. 29).

“Tüysüz tüssüz çocuklardan *bizim Talât* gibi kalem efendilerine...” (s. 35).

“*Bizim konak*, baştan kara giden bozuk bir devlete benzerdi.” (s. 24).

“Dayağı yiyen *bizim Zavallı Mesule kalfaydı*.” (s. 58).

“*Bizim piyasada* rakiplerin sayısı günden güne çoğalmaktaydı.” (s. 78).

“Fakat *bizim kardeşler* için İstanbul, artık eski İstanbul değildir.” (s. 115).

“*Bizim ev*, epeyce zamandan beri gerçekten *bizim evdir*.” (s. 203).

4.1.1.13.3. Yaklaşma Grubu

Karaağaç yaklaşma grubu ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Yaklaşma ekli bir ismin bir başka isim ile kurduğu söz öbeğidir. Öbeğin birinci ögesi yaklaşma eki (-a/-e) taşır. Sıfat tamlamalarında olduğu gibi bu öbeğe de niteleme vardır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir, burada da, birinci öge, ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Hal eki almış olan söz sıfat olarak algılanır (Karaağaç, 2017, 179).

Karaağaç’a göre bu grup, “[isim+yaklaşma hali eki]+[isim+ø]” biçiminde kurulur (Karaağaç, 2017, 179).

“*Saç saça baş başa* kavgalarının az çok bir şey ilave etmemiş olmasına imkân yoktu.” (s. 159).

4.1.1.13.4. Bulunma Grubu

Bulunma grubu, bulunma durumu eki almış bir isim, isimsi veya isimlikle ondan sonra gelen bir isim, isimsi veya isimlikten oluşmaktadır. Sayı adlarıyla kurulan “dörtte bir, yüzde beş, binde üç biçiminde” biçiminde kurulan kesir sayılar da bulunma grubu kalıbıyla ifade edilmektedir (Özmen, 2016, 112).

Öbeğin birinci ögesi bulunma eki taşımaktadır. Sıfat tamlamalarında olduğu gibi bu öbeğe de niteleme bulunmaktadır. Kuruluş itibarıyla sıfat tamlaması gibidir, burada da birinci öge

ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Hal eki almış olan sıfat olarak algılanmaktadır. Bu öbeklerde bir fiilin varlığı sezdirilmektedir ve bu yüzden bu tür öbeklere kısaltma grubu denilmektedir (Karaağaç, 2017, 180).

Karaağaç'a göre bu grup "[isim+bulunma hal eki]+[isim+ ø]" biçiminde kurulur (Karaağaç, 2017, 180).

"Tanımayacağıma *yüzde yüz* emin olarak durduğum yerden eski arkadaşımın bu telaşlı giriş çıkışlarını seyrediyor ve muhabbetle gülümsüyordum." (s. 102).

4.1.1.13.5. Çıkma Grubu

Özmen çıkma grubu ile ilgili olarak şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Çıkma grubu, çıkma durumu eki almış bir isim, isimsi veya isimlikle ondam sonra gelen ikinci bir isim, isimsi veya isimlikten oluşmaktadır. Birinci isim, çıkma durumu eki aracılığı ile ikinci isme bağlanmaktadır. İkinci isim unsuru, eksiz veya iyelik ekli olabilmektedir. Çıkma grubu karşılaştırma, ayırma, tahsis, ilgi, bir topluluğun bir bölümünü olma veya kendinden sonra gelen ismin karşıladığı, nesnenin neden yapıldığı anlamını vermektedir (Özmen, 2016, 113).

"Sıfat tamlamalarında olduğu gibi bu öbekte de niteleme bulunmaktadır. Kuruluş olarak sıfat tamlaması gibidir. Burada birinci öge ikinci ögeyi niteleme görevi üstlenmiştir. Hal eki almış olan söz sıfat olarak algılanmaktadır. Çıkma gruplarında vurgu ikinci unsur üzerindedir" (Karaağaç, 2017: 181). Karaağaç'a göre bu grup "[isim+uzaklaşma hal eki]+[isim+ø]" biçiminde kurulur (Karaağaç, 2017, 181).

"*Kalfalardan biri* uzakta, Edirne kapı taraflarında bir yangın haberi verdi." (s. 13).

"Fakat inkılaptan birkaç ay sonra yapılan meşhur tasfiyede *ilk sokağa atılanlardan biri* ben oluyordum." (s. 32).

"*Hıfzırrahman fırkateyni sabık komodorlarından ve riyaziyundan binbaşı Ferhat Bey.*" (s. 43).

"Dağdan inen seller toprağı yalayarak yer yer yollar açmış ve *bunlardan bazıları* adeta merdiven haline gelmişti." (s. 51).

"...Hama kumaşından kabuk gibi çarşaf, Hacı Efendiler *İngiliz şayağından elbiseler...*" (s. 61).

"Bahsettiğim kadın, *sünnet edilen fakir çocuklardan* birinin büyük annesiydi." (s. 141).

4.1.1.14. Fiilimsi Grupları

4.1.1.14.1. İsim-Fiil Grubu

Fiil isimleri; iş, hareket bildiren kelimelerin adıdır. Fiil ismi “-mek, -iş, -me” ekleri ile yapılmaktadır. Git-mek, oku-ma, var-ış. Bir fiil ismi ile özne, nesne, tümleç ve zarf unsurlarından bir veya birkaçından oluşan kelime gruplarına isim-fiil grubu denir (Erkul, 2007, 15). Uygur’a göre “isim fiil ekleri fiile geldiği için yüklemde bir hareket fiil ifadesi vardır. Yargı bildirmeyen bu yüklem de yardım öge olarak özne, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf tümleci olabilir” (Uygur, 2008, 235).

Demir ve Yılmaz isim- fiil grupları ile ilgili şu saptamalarda bulunmaktadır:

Cümle içerisindeki kullanılışları diğer isimlere benzer, ancak diğer isimlerin aksine öbeği oluşturan isim fiil fiillere özgü öge yönetebilme gücünü kaybetmemiştir. Bu nedenle bunlar, cümlelerin isimleştirilmiş biçimlerinden başka bir şey değildir. Nitekim bu bağımlı cümleler çözülürken, bağımlı cümle durumunda olmayan ögelerden farklı olarak cümlelerin ögelerine ayrılması da bunu açıkça göstermektedir (Demir ve Yılmaz, 2012, 242).

Grubun ana unsuru hareket ismidir, genellikle sonda bulunmaktadır. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan hareket isminin anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf ögeleriyle tamamlanır (Karahana, 2019, 55). “İsim fiil grubu, söz dizimi içerisinde, isimlik olarak kullanılmaktadır. İsim fiil grubunda vurgu, isim fiilden önceki öge üzerindedir” (Özmen, 2016, 117).

4.1.1.14.1.1. /-mA/ İsim-Fiil Grubu

“Hele bunu söylerken biraz da *boynunu bükmesini, sesini titreyerek sızıldanmasını* bilirsen hiç mesele yoktur.” (s. 6).

“Fakat şimdi *rüstiye kızlarını aynı kolaylıkla ayağıma getirmeme* imkân var mıydı?” (s. 13).

“Fakat buna mukabil her gün başka çocukları kırmızıya boyanmış teneke kutularla *sokakta iane toplamaya* gönderiyorduk.” (s. 44).

“Biraz kendini topladıktan sonra bacı bende bir konak kokusu sezdi ve işlerimi görmek bahanesiyle *etrafımda dolaşmaya* başladı.” (s. 60).

“Onların dilenmesi çifti çocuğunun *babadan kalma* sapanla toprağı sürmesi kadar tabiidir.” (s. 67).

“Fakat bu kadarcık bir mektep tahsili *onu baştan çıkarmaya* kâfi gelmişti.” (s. 87).

“Yanında *dert anlatmaya* çalışan birine elinin tersiyle, git, git işaretleri yapıyordu.” (s. 102).

“*Felekten bir yarım saatçik çalmaya* benim de hakkım yok mu?” (s. 104).

“Böyle yalnız yatanlardan kaç tanesini, hele karlı gecelerde, *alıp evime götürmeyi* kaç defa düşünmüşümdür.” (s. 123).

“Peki, o halde *bu işe sevinmemi* nasıl izah edeceğiz?” (s. 171).

4.1.1.14.1.2. /-mAk/ İsim-Fiil Grubu

“Talat bir kere daha *elimi tutmak* istedi; Sirkeci’deki otelin kahvesinde ikinci görüşmemizde:” (s. 38).

“Ancak *şeyhe yaklaşmak* tehlikeliydi.” (s. 58).

“Fakat biliyorum ki, *böyle tohumlarla uğraşmak* nafi bir yorgunluktur.” (s. 80).

“Dediğim gibi, şimdilik *gönül eğlendirmekten* başka maksadı yoktu.” (s. 90).

“*Geceleri denizi ve karşı kıyıları karanlıkta seyretmek* daha hoşuma gittiği halde, onun hatırı için lambaya izin veriyordum.” (s. 96).

“Demek ki, *bir zamandan sonra tekrar çalışmaya başlamak* lazım gelecekti.” (s. 99).

“Buna rağmen *beni büsbütün boş döndürmek* istemedi.” (s. 101).

“*Polisin gözünden kaçmak* için hangi saatlerde, ne vaziyetlerle kalabalığın arasına karışmak lazım geldiğini biliyorlardı.” (s. 118).

“*Parayı hırka dikişleri arasına dikmek*, yahut kavanozla *toprağa gömmek* gibi eskilikler kalkmıştı.” (s. 119).

“*Sebebini aramak* uzun müddet aklıma gelmedi.” (s. 160).

4.1.1.14.1.3. /-İş/-Uş/ İsim Fiil Grubu

“Doğrusunu söylemek lazım gelirse, hiç kazaya uğramadan *son sınıfa kadar gelişim* biraz da onun yüzü suyu hürmetine olmuştu.” (s. 24).

“*Mesleğe ilk başlayışım* bugünlerde olmuştur.” (s. 49).

“Kapının karşısındaki bir ağaca yaslanarak ahalinin *namazdan çıkışını* seyreder ve dinlenirdim.” (s. 49).

“Evvelce *mektep dönüşlerinde* irili ufaklı mahalle arkadaşlarını peşine takarak alabildiğine eğlenir; kulübenin damlarına çıkarak hırsız polis oynar, taş muharebeleri yapardı.” (s. 87).

“*Tamaşalık’tan ayrılış* hazin olmuştu.” (s. 89).

“Aklımda yanlış kalmadıysa, *İstanbul’a gelişimizin* beşinci günüydü.” (s. 90).

“İşini bitirdiği zaman nereye gideceğini bilmeyen adam, *bitip tükenmez bekleyişler* içinde zaman denen şeyin hesabını, kitabını çoktan unutmuş adam!” (s. 101).

“*İstanbul’da çalışmaya başlamaya karar verişim* işte böyle oldu.” (s. 108).

“Bununla beraber *benim mezarlıkları sevişim* yalnız kâr düşüncesiyle değildir.” (s. 127).

“Yarasına dokunulmak istenen bir at gibi titizleniyor, *kısa ve sert silkinişlerle* onun kendine artık el sürmesine mani oluyordu.” (s. 130).

4.1.1.14.2. Sıfat-Fiil Grubu

Sıfat-fiil grubu ve bu sıfat fiile bağlı unsur veya unsurlardan kurulan kelime gruplarına sıfat-fiil grubu denmektedir. Konu uzmanlarının sıfat-fiille ilgili görüşleri şu şekildedir:

Sıfat-fiil, fiil çekimine girmeyen ama aldığı eklerle fiilin zamana bağlı olarak aldığı anlamı sıfatlaştıran fiil şekline denilmektedir. Sıfat-fiiller, fiile getirilen *-an, -ası, -maz, -ar, -dık, -acak, -mış* ekleriyle yapılmaktadır. Bir sıfat-fiil ile onu anlamca tamamlayan yardımcı unsurlardan oluşan kelime grubuna sıfat-fiil grubu denilmektedir (Yelok, 2011, 203).

“Sıfat-fiil ekleri fiillere geldiği için grupta yüklem görevi yapan sıfat fiili unsur vardır ve o yükleme bağlı olan özne, nesne, yer tamlayıcısı veya zarf tümleci bulunur. Ancak yüklem olan sıfat fiili unsur tam bir yargı bildirmediği için bu yapıya cümle değil grup adı verilmektedir” (Uygur, 2008, 235). Doğan’a göre “bu grupta sıfat fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir. Bu sebeple grubun en son kelimesidir. Sıfat fiilden önce gelen kelimeler ise yardımcı ögelerdir. Bu yardımcı öge, bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir” (Doğan, 2012, 100).

“Grubun ana unsuru sıfat-fiildir, genellikle sonda bulunmaktadır. Fiile dayalı bütün gruplarda olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı özne, nesne, dolaylı tümleç zarf ögeleriyle tamamlanır” (Karahan, 2019, 53). “Sıfat fiil gruplarında vurgu sıfat fiilden önceki unsur üzerindedir” (Özmen, 2016, 119).

4.1.1.14.2.1. /-Ar/-r/ Sıfat-Fiil Grubu

“Fakat buna mukabil sarraflar, muammeleciler ve *bunlara benzer* daha bir takım acayip adamlar kapımızdan eksik olmuyorlardı.” (s. 31).

“Acemlerin Seyit Ahmet Deresi tekkesindeki *eski ‘On Muharrem âyinleri’ne benzer* bir alay...” (s. 61).

“Bütün daire uyur; ayakta *işe yarar* tek bir adam vardır”. (s. 104).

“... ilim ve fazilet âşıkları için farisî beyitlerle karışık *Gülistan hikâyelerine benzer* hikâyeler.” (s. 149).

4.1.1.14.2.2. /-An/ Sıfat-Fiil Grubu

“*Yedisinde babasının eteğinin dibinde namaz kılan çocuk, yirmi yedisinde felsefe okurken dinsiz olur, cennet ve cehennemden gülerek bahseder.*” (s. 11).

“*Heyecandan kısılan bir sesle çocuklara:*” (s. 22).

“*Mektepten çıkan ve eli ekmek tutan çocuğu solutmadan evlendirmek o zamanın güzel bir âdetiydi.*” (s. 28).

“Fakat ittihatçılar düşünce *öteki sürgünleri saran* çocukça heyecan, bana da sirayet etti...” (s. 37).

“*Ne idüğü belirsiz serseri Frerler elinde terbiyesi bozulan vatan çocuklarını mutlaka kurtarmak lazımdı.*” (s. 39).

“*Kocabaş ailesinin o hiçbir ölçüye sığmayan başları vaktiyle onların orduda en yüksek kumanda mevkilerine çıkmalarına mani olmamıştı.*” (s. 44).

“*Tilkilik çarşısını heyecana düşüren bir vak’a da olmuştu.*” (s. 54).

“*Bir dolandırıcı, memleket satan rütbeli adamlardan biri olsam İsmail beni affedecektir.*” (s. 96).

“*Yalnız, bir arada görülmeyi pek istemeyen âşıklar gibi, تنها yerler arıyorduk.*” (s. 108).

“*...alafranga şarkılar söyleyen kızlara arasına iyi kısmetleri çıkmaktadır.*” (s. 185).

4.1.1.14.2.3. /-AcAk/ Sıfat-Fiil Grubu

“*Yavrunun bütün ömrünce yiyeceği ekmek zahmetsiz ve sıkıntısız bir el ekmeği olsun diye.*” (s. 10).

“*Yalnız, bu duygular hareket halinde dışarı çıkacak derecede olmadığı için şimdilik nazari ve hayali kalıyordu.*” (s. 12).

“*Koca şehrin bir başından öte başına kadar yalın ayak koşan tulumbacılar benim için dünyanın en şaşılacak kahramanıydı.*” (s. 14).

“*Bünyedeki bozukluğun tamirle düzelebileceğine inanan bol paralı ve iyi niyet sahibi bir adamcağız.*” (s. 15).

“*Mehtaplı gecelerde onun beni görebileceği yerlerde dolaşmaktan korkmuyor ve en tatlı sesimle konuşup gülüyordum.*” (s. 21).

“*Reçetenin ilk iki maddesinde düşünülecek bir taraf yoktu.*” (s. 48).

“*İmkânsız görünmekle beraber bu, pek akla gelmeyecek bir şey değildi.*” (s. 80).

“*Fakat o, böyle küçük şeylere aldıracak adam değildi.*” (s. 85).

“*Selamlık adını verdiği aşağı katı, aza çoğa bakmayarak, kendine can yoldaşlık edecek iyi bir insanlara kiralamaya karar vermişti.*” (s. 94).

“*Her şeyi anlayacak yaşa geldin.*” (s. 97).

“*Bir gün beraber alırsa İsmail’in pek utanmayacağı bir ticaret.*” (s. 101).

4.1.1.14.2.4. /-mİş/-mUş/ Sıfat-Fiil Grubu

“*Bunların bazıları tarih kitaplarına geçmiş, yalnız bizim ailenin değil, bütün memleketin kendileriyle öğünmesine hak kazanmış büyük adamlardı.*” (s. 9).

“*Bitişliğimizde bizden kale duvarları kalınlığında bir yangın duvarıyla ayrılmış bir pembe konak vardı.*” (s. 18).

“*Onu yeni konağımızın henüz perdeleri takılmamış pencerelerinden görür görmez aşık olmuştum.*” (s. 19).

“Bir mermer havuz kenarında, *sarmaşıkla sarılmaya başlamış* bir çardağın altında güneşe karşı oturuyordu.” (s. 19).

“Bir akşam, *bana birçok gözyaşına mal olmuş* bir talihsizlikten kendimi koruyamadım.” (s. 21).

“Fakat o tarihte bu tamaşalık, *dağın dibinde deve sırtı gibi biçimsiz yokuşlar ve inişlerden meydana gelmiş* bir oyuktu.” (s. 51).

“O gidince ayağının altından toprak kayıyor; *yuvası süpürülmüş* bir örümcek gibi boşlukta, görünmez bir ince telin ucunda sallanıyordu.” (s. 60).

“Hem sade onu değil, *direnci artığıyla büyümüş* bir velette başıma bir şehzade çıkaran beyinsiz arabı da.” (s. 91).

“Birbirimize sarılarak öpüştük ve onun *heyecandan yere dökülmüş* evrakını toplayarak odasına girdik.” (s. 102).

“*Düğmeleri kopmuş* pantolonunu çengel iğneleriyle ilikliyor, burnunu gazete parçalarına silerek öteye, beriye atıyordu.” (s. 202).

4.1.1.14.2.5. /-Dlk/-DUK/ Sıfat Fiil Grubu

“Mesela, başımın kocamanlığından dolayı *kendime en yakın saydığım* Kocabaş Kazasker, Sultan Mahmut’un gözbebeği hükmündeymiş.” (s. 9).

“Nihayet *yukarıda söylediğim* büyük mucize bir gün bana kendimi İzmir’de bir hastanede bulduruyordu.” (s. 47).

“Doktorların *fil hastalığı dedikleri* bilmem o mudur?” (s. 52).

“*Mesleğin kutsi sırrına erdiğim* an işte bu an olmuştu.” (s. 75).

“Nihayet, bir gece, bir çocuk, belki de *muhallebi yedirdiği* çocuklardan biri, Mevlana’yı taşla başından yaraladı.” (s. 85).

“Bir gece *sokakta yediğim* bir sıkı yağmurdan sonra birden bire ateşlenerek yatmıştım.” (s. 88).

“*İsmail için elinde taşıdığı* ufak bir su şişesini düşürüp kırdı.” (s. 90).

“*Evvelten hazırladığım* bir tertibe göre, ona sur dışlarına kadar bütün İstanbul’u ağır ağır gezdirdim.” (s. 95).

“Yırtık çantasını ve *akşam pazarından aldığı* ucuz zerzavatlari önüme koyarak.” (s. 104).

“Merdivenleri koşa koşa çıkan şu genç kalmış memur da biraz sonra efendisine *vapuru kaçırdığını*, yahut *hastasına ilaç almaya gittiğini* söylemeyecek mi?” (s. 110).

“...İsmail, çocukken *oynadığı* yerleri, kitap okuduğu yerleri gösteriyor.” (s. 205).

4.1.1.14.2.6. /-mAz/ Sıfat Fiil Grubu

“...göğsüne yaslıyarak *tadına doyulmaz* bir ömür geçireceğime hiç şüphe yoktu.” (s. 19).

“Ben, şaşalamış gibi görünerek ortaya isimler atmaya, *birbirini tutmaz* lakırdılar söylemeye başladım.” (s. 27).

“Hatta bazı en zararsız kelime ve hareketlerden *türlü akla gelmez* manalar çıkarmasına göre vesveseli ve içinden pazarlıklı da denebilirdi.” (s. 34).

“*Dille anlatılmaz* bir ana-baba günü!..” (s. 46).

“...beni bir düşkün eski memura benzeten redimgotum ve *o gecenin iliklerime işlemiş anlatılmaz* ye’siydi.” (s. 75).

“Kendi kendine ne olduğu anlaşılmaz şarkılar söyleyerek evin içinde dolaşır...” (s. 146).

“İlk ayrılıkta Mesule bacı, yırtıcı çığlıklar koparmış, sonra bunu bana karşı *bitip tükenmez* dargınlıklar takip etmişti.” (s. 176).

“İşte o zaman, *bu laf anlamaz* köylü kadınına, kendisini Haydarpaşa istasyonundan almaya giden oğlunun daha oracıkta, istasyonunun bekleme odasında...” (s. 198).

“Onun bir inceliği de, müşterilerinin fazla atak ve pervasız olanların ürkek ve mazlum olanlardan ve hele *şakaya gelmez* bir baba veya kocası bulunanlardan gayet iyi ayırdedebilmesidir.” (s. 120).

4.1.1.14.3. Zarf-Fiil Grubu

Grup içinde yüklem görevi almış bir zarf-fiil veya ad çekimi ekleriyle genişletilerek zarf görevi yüklenmiş sıfat-fiil ekleri ile bunlara bağlı öğelerden oluşan kelime grubu şeklinde tanımlanmaktadır. Konunun uzmanları tarafından zarf-fiil grupları aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

Bu grupta zarf-fiil olan kelime, grubun asıl ögesidir. Bu sebeple grubun en son kelimesidir. Zarf-fiilden önce gelen kelimeler ile yardımcı öğelerdir. Bu yardımcı öge bir kelime olabileceği gibi uzun bir kelime zinciri de olabilir. Zarf-fiil grupları cümle yüklemine yer, zaman, hal ve miktar bakımından açıklar yahut niteler (Doğan, 2012, 104).

“Bir zarf-fiil ile ona bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan oluşan kelime grubudur. Zarf-fiil eki almış olan unsur sonda bulunur ve grubun yüklemi durumundadır. Zarf-fiil grubunda yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı özne, yer tamlayıcısı, zarf ve nesne adı verilen öğelerle tamamlanır” (Özkan, 2013, 130).

“Zarf-fiil grubu, zarf-fiil eki almış bir yüklemci durumundadır. Yüklemciğe bağlı olarak, öznecik, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve nesne bulunabilir. Zarf-fiil grubu söz dizimi içerisinde, zarflık olarak kullanılır.” (Özmen, 2016, 123). “Fiile dayalı sıfat-fiil ve isim fiil gruplarında olduğu gibi bu grupta da yüklem görevi yapan zarf-fiilin anlamı, özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen öğelerle tamamlanır. Yüklem olan zarf-fiil yargı bildirmez” (Karahana, 2019, 57).

4.1.1.14.3.1. /-İp/-Up/ Zarf-Fiil Grubu

“Kirazlardan sonra canım bir araba sefası isterse *açılır-kapanır iskemleleri katlayıp* bir köşeye bırakarak...” (s. 7).

“Sonra, dadısının onu *bahçenin bir başka köşesine götürüp* oturtması da başka bir tehlikeydi.” (s. 19).

“Mehtaplı gecelerde onun beni görebileceği yerlerde dolaşmaktan korkmuyor ve *en tatlı sesimle konuşup* gülüyordum.” (s. 21).

“Paşa, *gözlüğünü takıp* benim birkaç satırıma bakar bakmaz aşık oldu ve bana öyle geldi ki, o zamandan sonra gözlerini benden kaçırmadı. (s. 25).

“Benden utandığı için, *zavallı kızın önünden çekip* arkasından iterek adeta katır gibi haydalıyorlardı.” (s. 30).

“Ben *dua eder gibi ellerimi açıp* başımı sallayarak güçlükle birkaç kelime söyleyebildim.” (s. 30).

“*Bunu sorup* anlamayı merak etmedim.” (s. 57).

“Dolmuş kutuları *bir masadan başka bir masaya götürüp* istif ediyor, yerlerine başlarını getiriyordu.” (s. 69).

“*Bekçiye bir araba buldurup* getiriyorum.” (s. 95).

“Bu, *birden bire yükselip* alçalmalarda benim durgun başın anlayamayacağı pek çok şeyler bulunduğu muhakkak.” (s. 189).

4.1.1.14.3.2. /-ArAk/ Zarf-Fiil Grubu

“Ayağına üşenmeyenler *birkaç kere yukarı çıkarak* yangını büyüdüğüne dair haberler getirdiler.” (s. 14).

“Bu sevinci, *karşısındakinin kolunu sıkmaya, sırtını sıvazlamaya başlayarak* soğuk muamelelerle uğrardı.” (s. 34).

“Artık *bir malul gazi olarak* şerefle ve bir, iki kuruş aylıkla İstanbul’a dönmeme bir mani kalmıyordu.” (s. 46).

“Biraz sonra benim lambam da yanınca komşular *pencereye gelerek* haber verdiler.” (s. 52).

“Onun ağladığını görünce çocuk da *sütlacı bırakarak* tekrar feryada başladı.” (s. 63).

“Bütün bu ümit verici alametlere rağmen, *altından ne çıkacağını bilmeyerek*, bir daha kekeledim.” (s. 75).

“*Sokakta sürülerle peşine takılarak*, biçareye küfredeler, taş atarlardı.” (s. 85).

“*Karadenizliyi de, kemençeyi de unutarak* kendisine doğru yürüdüm.” (s. 154).

“*Paraları çekmecedan alarak* önlerine koydum.” (s. 157).

“Düğmeleri kopmuş pantolonunu çengel iğneleriyle ilikliyor, *burnunu gazete parçalarına silerek* öteye, beriye atıyordu.” (s. 202).

4.1.1.14.3.3. -Inca/-Unca Zarf Fiil Grubu

“Ancak bütün vehim ve heyecanlarıyla genç bir adam olmaya ve hele *sevmeye başlayınca* derdim yeniden depreşiyor, kabuğu kopmuş bir yara gibi ince ince sızlamaya başlıyordu.” (s. 19).

“*Bahçe mevsimi tekrar gelince* udun da Mesrure’ye dinletecek bir hale gelmiş bulunuyordu.” (s. 21).

“*Yaz ilerleyince* akşamın alacakaranlığında bahçeye de çıkmaya başladım.” (s. 21).

“*Bahar çiçekleri açmaya başlayınca* bir başkası...” (s. 26).

“*Çocuklara ‘Milli ve İslami şîara uygun’ bir terbiye verecek muallimlere gelince*, bunların en ehemmiyetlisi bizim talat’tı.” (s. 42).

“Biraz sonra *benim lambam da yanınca* komşular pencereye gelerek haber verdiler.” (s. 52).

“Hele *sokakta sarıkla gezmek tehlikeli olmaya başlayınca* mesleğin ilerisi bana büsbütün karanlık göründü.” (s. 78).

“Fakat *mektebe gitmeyince* bunları büsbütün kesti.” (s. 87).

“*O bir hafta, bir ay, yahut daha fazla zamanın zararlarına gelince* eeey dünya halidir bu.” (s. 183).

“*Yemek vakti gelince* Mesule bacı, içinde ne olduğunu merak etmemiş olduğum bir dolap gözünden kullanılmamış çatal bıçak takımları, çiçekli tabaklar, bembeyaz yemek havluları çıkarmaya başlamıştı.” (s. 205).

4.1.1.14.3.4. /-mAdAn/ Zarf-Fiil Grubu

“*Sen haline bakmadan* ağaca da mı çıkarsın?” (s. 22).

“Mektepten çıkan ve *eli ekmek tutan çocuğu solutmadan* evlendirmek o zamanın güzel bir âdetiydi.” (s. 28).

“Büyükannemden *ödünç para almadan* ay sonunu getiremeyen dayım, büyük paşalarla beraber, sürgüne gönderilince konak dağıldı...” (s. 31).

“*Yirmi beşini geçmeden* ötesinden, berisinden ağarmaya başlayan bu sakal olmasaydı, tasfiyede onun da kim vurduya gitmesi pek mümkündür.” (s. 33).

“Sonra, *yüzüme bakmadan* çekinerek hızlı hızlı uzaklaştı.” (s. 75).

“Hangi tüccar, *piyasa ahvalini bir kere yoklamadan* ticarethanesini bir yerden bir yere kaldırır” (s. 88).

“Büyük oğlu gümrüktü memurdu; *henüz yirmi yaşına gelmeden* bir dul kadınla evlenmişti.” (s. 103).

“İlk önce kafa tuttu ve *yüzüme bakmadan* dudak ucu ile: “ (s. 160).

“*Dudaklarımızı kımıldatmadan*, yalnız bu gülümseme ile konuşuyorum: “ (s. 181).

“Ana kız *bunları hiç ayırt etmeden* razı oluyorlar “ (s. 183).

4.1.1.14.3.5. /-ken/ Zarf-Fiil Grubu

“Hele *bunu söylerken* birazda boynunu bükmesini, sesini titreyerek sızıldanmasını bilersen hiç mesele yoktu. “ (s.6).

“*Havuzun yanındaki kanepesinde uslu uslu otururken* göğsünün üzerinde kavuşmuş parmakları ile tempo tutmasından ve ara sıra pencerelerimize bakmasından beni dinlediğini anlıyor, sevinçten ağlayacak gibi oluyordum.” (s. 21).

“Belki başka çocuklar itmişlerdi; yahut da kalabalığın arasında *bir yerden bir yere koşarken* kendi düşmüştü. “ (s.63).

“*Sabahları işe giderken* İkiçeşmelik’ten ineceği yere Tamaşalık’tan inecek ve çocuğu Mesule bacıya bırakacaktı.” (s. 64).

“Yukarıda *mesleğe ilk adımımı atarken* bir parça irkildiğimi söylememiştim.” (s. 66).

“Fakat *akşam kararırken* تنها bir sokakta benimle yalnız kalınca hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başladı: “ (s. 81).

“Nihayet *kapıdan girerken* de böyle bir fikrim yoktu.” (s. 93).

“Gerçek bir *teessürle gözleri sulanmaya başlarken* bir iş sahibi, yahut katip, elinde kağıtlarla yanına geliyordu.” (s. 103).

“*Bunlardan birinin üstüne eğilirken* hafif bir hareket yapsam İsmail’in uyanacağını, onun kızıl benekli gözlerinin açılacağını sanarak ürperirdim.” (s. 123).

“*Ortalık kararırken* Mesule bacının uzun ince kollarını oda kapısının iki kenarına gererek simsiyah dikilmesini, bir zaman bu vaziyette durduktan sonra, Talat’ın adını söylemeden ağır bir sesle bana: ‘...yemeğe kalacan mı bu gece?’ diye sorması zavallı adamı tepesinden vurulmuşa döndürüyordu.” (s. 159).

4.1.1.14.3.6. /-Ar/-r...-mAz/ Zarf-Fiil Grubu

“Onu yeni konağımızın *henüz perdeleri takılmamış pencerelerinden* görür görmez âşık olmuştum.” (s. 19).

“Paşa, *gözlüğünü takıp benim birkaç satırıma bakar bakmaz* âşık oldu ve bana öyle geldi ki, o zamandan sonra gözlerini benden kaçırmadı.” (s. 25).

“Çünkü ziyaretçi çıkar çıkmaz baba, garip bir hastalıkla evlerinden uğramış korkunç gözleri, kır sakalının altında hindi kursağı gibi kabarıp şişen gırtlak ile odaya girerek kasaya doğrulur...” (s. 40).

“*Mengene gevşer gevşemez* Mesule kalfa, öyle bir fırladı ki, Şeyh Abdu, onu artık mahşerde bile yakalayamazdı. (s. 59).

“Onlar, *trenden çıkar çıkmaz* ayaklarının tozu ile bize gelmişlerdi.” (s. 205).

4.2. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu araştırmanın ikinci sorusu, “Reşat Nuri Güntekin’in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında örneklenen cümle öğeleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu eserden bu kapsamda seçilen öge örnekleri her grup için ayrı ayrı sıralanmıştır:

4.2.1. Cümle ve Cümlelerin Öğeleri

Cümle; bir duyguyu, düşüncüyü, olayı anlatan kelime ya da kelimeler topluluğudur. Duygu düşünce ya da olay anlatılırken cümlede her kelime ya da kelime grubu bir görev üstlenmektedir. Bu şekilde kelime ya da kelime gruplarının bu şekilde görev yüklenmesiyle cümlelerin öğeleri ortaya çıkmaktadır. Cümle ve cümlelerin öğeleriyle ilgili araştırmacıların tanımları şu şekildedir:

Bir düşüncüyü, duyguyu, durumu ve olayı yargı bildirerek anlatan kelime ya da kelime dizisine cümle denir. Düşünce, oldukça karmaşık bir süreç sonucunda, genel olarak yargılı bir biçimde oluşur. Yargı ise sadece cümle içerisinde gerçekleşir, cümlesiz bildirilmez. Cümle, “söz dizimi” (cümle bilgisi/sentaks) nin konusudur (Aktan, 2009, 83).

Cümlede bir duyguyu, bir düşüncüyü, bir hükmü bütünüyle anlatabilmek için farklı görevler üstlenen unsurlara cümlelerin öğeleri denir. Kelime ya da kelime gruplarından meydana gelen cümlelerin öğeleri, çekim ekleriyle birbirine bağlanarak cümleyi oluşturur. Cümlelerin kuruluşunda mutlaka bulunması gereken öğeler temel öğelerdir. Bunlar ise yüklem ve öznedir. Cümlelerin anlamını çeşitli yönlerden açıklayan tümleçler ise yardımcı öğelerdir. Bunlar anlatılmak istenilenlerin ifade edilip edilmeyeşine göre cümlede yer alır veya almaz (Yelok, 2011, 212).

Cümlelerin yapısında bir yüklem ile yüklem anlamını çeşitli bakımlardan tamamlayan başka öğeler bulunmaktadır. Özne, nesne, yer tamlayıcısı, zarf adı verilen bu öğelerin varlığı, sayı ve yeri, yüklem anlamına soy ve çatı bakımından niteliğine ve ihtiyaca göre değişmektedir. Öğeler cümle içinde zorunlu veya yardımcı öge olarak görev yaparlar (Karahana, 2019, 13).

“Özne ve yüklem cümlelerin temel öğeleridir. Bu iki temel öge dışında cümlelerin üç tamlayanı daha bulunur” (Karaağaç, 2013, 222). “Cümlelerin ‘yüklem, özne, nesne, dolaylı tümleç, zarf tümleci, bağımsız tümleç olmak üzere altı ögesi vardır. Cümlelerin yüklem dışındaki öğeleri yükleme sorulan sorularla belirlenir.” (Özmen, 2016, 4).

4.2.1.1. Yüklem

“Yüklem yargının dolayısıyla cümlenin düğümlendiği kelimedir” (Banguoğlu, 2015, 524).
Özkan yüklemle ilgili olarak şu saptamalarda bulunmaktadır:

Cümlelerin diğer öğeleri yüklem anlamını tamamlayan öğelerdir. Yüklem kurallı bir cümlede sonda bulunur. Cümlede işi, hareketi, oluşu, hadiseyi ve yargıyı bildiren, çekimli bir fiil ya da ek fiil almış bir isimden oluşan kelimeye yüklem denir. Bir fiilin yüklem olabilmesi için şekil ve zaman ekiyle birlikte şahıs eki alması gerekir. İsim soylu bir kelimenin yüklem olabilmesi için ek fiille çekimlenmesi gerekir. Yüklem, tek kelime olabileceği gibi, bir kelime grubu da olabilir. Ek fiilin geniş zaman çekiminin üçüncü şahsında -Dİr/-DUR eki kullanılmayabilir. Bir cümlede tek bir yüklem bulunur. Birden fazla yüklem olması birden fazla cümlelerin bulunması demektir. Kesik cümleler adını verebileceğimiz cümlelerde yüklem bulunmaz. Burada asıl itibarıyla bir yüklem olmasına karşılık yüklem kişinin zihninde tamamlanır. Tekrarı önlemek ve konuşmayı kısa tutmak için de yüklem söylenmeyebilir (Özkan, 2013, 138).

“Yüklem, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil veya isimdir... Yüklem genellikle cümlelerin sonunda bulunur. Ancak bir anlamı öne çıkarma, vurgulama ihtiyacı, özellikle şiirde ahenk endişesi vb. sebepler, diğer öğelerin olduğu gibi yüklem yerini değiştirebilmektedir” (Karahan, 2019, 14).

Cümlede bir yüklem olabileceği gibi birden fazlada yüklem bulunabilir. İçinde bir yüklem bulunan cümle basit cümle, birden fazla yüklemi bulunanda birleşik cümledir. Cümlelerin basit veya birleşik olmalarını belirleyen cümle ögesi cümle içindeki yüklem sayısıdır. Yüklem fiil soylu ve isim soylu olmak üzere ikiye ayrılır (Özmen, 2016, 5).

Bunlarla beraber ortak yüklem ve pekiştirilmiş yüklemde bulunmaktadır.

4.2.1.1.1. Fiil Soylu Yüklem

“Elin ayağın biraz zedelense de yüreğin *ferahlayacak...*” (s. 5).

“Ne pahasına olursa olsun bu gece ağaca *çıkacaktım.*” (s. 22).

“Fakat ne yazık ki demiryolu daha *tamamlanmamıştı.*” (s. 45).

“Öyleyse *kır* boynunu: ” (s. 67).

“Evvela ben de bacıyı *haşladım.*” (s. 79).

“Çeşme, çoktan *kurumuştur.*” (s. 93).

“Ben bu manzarayı bir merdiven basamağı üzerinde *seyretmekteydim.*” (s. 115).

“Bir defasında Yalova’dan *dönüyordum.*” (s. 140).

“Mesela, bir kere de tarih hocasına *sorun* beni...” (s. 166).

“Çocuğuma bakarken gözlerim *kamaşıyordu*” (s. 208).

4.2.1.1.2. İsim Soylu Yüklem

“İntikam duygusu *asil bir duygudur.*” (s.5).

“Bunların bazıları *tarih kitaplarına geçmiş, yalnız bizim ailenin değil, bütün memleketin kendileriyle öğünmesine hak kazanmış büyük adamlardır.*” (s. 99).

“*Parlak mehtaplı bir ağustos gecesi idi.*” (s. 21).

“*Paşa artık avucumun içindeydi.*” (s. 26).

“*Nur-i irfanın kırk kadar yatılı talebesi vardı.*” (s. 41).

“*Fakat, büyük şair olmak gibi büyük dilenci olmak da bir yaradılış davasıdır.*” (s. 73).

“*Ben şimdilik İstanbul’a karşı böyle bir vaziyetteyim.*” (s. 89).

“*Hangi noktada durmuş olursam olayım etrafıma baktığım zaman her tarafım yoldu.*” (s. 138).

“*Bir yaz gecesi evdeyim.*” (s. 162).

“*Dostlar öyledir.*” (s. 189).

4.2.1.2. Özne

“Özne cümlede eylemi oluşturan veya bir şey olan kelimedir, kelime öbeğidir. Kelime niteliğinde morfepler veya fonemlerdir” (Ediskun, 1984, 332).

Özne cümlede yapanı veya olanı karşılar. Özne yüklem, çokluk ve iyelik eki dışında, çekim eki almadan bağlanır. Yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiili cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren fiil cümlelerinde özne, olanı gösterir. Bu şekildeki yapılarda özne işi yapan değil yapılan işten etkilenen nesnelerdir. Yüklemi fiil olan cümlelerde ise özne, yapan unsurdur (Yelok, 2011, 213).

“Öznenin ne tür bir özne olduğunu, yüklem belirler. İsim cümlelerin özneleri ile fiil cümlelerin özneleri, özellikleri bakımından bir birinden farklıdır. Fiil cümlelerin özneleri, yüklemdeki eylemin çatı durumuna göre çeşitlere ayrılır.” (Özmen, 2016, 20).

Özne, çoğu kez cümlelerde, bir söz veya söz öbeği olarak yer almadığı gibi bir zamir olarak da bulunmayabilir. Türkçe, cümlede iki kişi göstergesi kullanan bir dildir. Varlık adı veya zamir ile şahıs eki. Bu gibi durumlarda, cümlelerin öznesi yüklem taşıdığı şahıs ekinde anlaşılmaktadır. Şahıs ekinin gösterdiği zamir, cümlelerin ögesidir. Bu tip özneler gizli özne olarak adlandırılır (Karaağaç, 2017, 228).

Özneler, gerçek özne, gizli özne, sözde özne ve ortak özne olmak üzere dört grupta incelenmektedir.

4.2.1.2.1. Gerçek Özne

Yüklemin bildirdiği işi, hareketi kendisi yapar ve açıkça yer alır genel olarak isim cümlelerinde, özne durumundaki unsur, nesnedir. Bu tür özneler gerçek özne olarak adlandırılır. Söz diziminde temel özne bu öznedir. (Erkul, 2007, 25). Karaağaç’a göre gerçek özne bir yapma ve olayı gerçekleştiren öznedir. (Karaağaç, 2017, 229).

- “Dediğim gibi, *bu vaka*, bana çok tesir etmişti.” (s. 23).
- “*Dadılar* içerden zorlama hareketlerine devam ediyorlardı.” (s.30).
- “Fakat *ben* hiç muallimlik etmedim.” (s. 43).
- “Kız, sonradan bize hayatını da parça parça anlattı.” (s. 64).
- “Ertesi sabah *oğlan*, süklüm püklüm yanıma girdi.” (s. 81).
- “*Herkes*, kendi derdine düşmüştür.” (s. 109).
- “*Ölü*, bazen ne tükenmez hazinedir, yarabbi!” (s. 129).
- “Hasılı, *bacı* bana dargındır.” (s. 146).
- “Evet, *İsmail*, bizi istemiyor.” (s. 169).
- “*Ben*, bir sokak adamıyım.” (s. 206).

4.2.1.2.2. Gizli Özne

Kılış ve oluşun gerçek sahibinin cümlede kurucu öge olarak açıkça yer almayıp yüklem kapsamındaki kişi ekinden çıkarılan öznedir. Cümlede açıkça yer almayan ben, sen, gibi kişi zamirleri birer gizli öznedir (Aktan, 2009, 96). Erkul’a göre çekimli fiillerde birinci, ikinci, üçüncü veya çoğul şahıs ekleriyle ifade ediliyorsa bu tür öznelere gizli özne olarak adlandırılmaktadır (Erkul, 2007, 26).

- “Şimdi olduğu gibi, çocukken de pek canımın kıymetini bilirdim.” (s. 5).
- “Mesrure’nin işitebileceği bir sesle konuşuyor, biçarelere yaşlarının çok üstesinde birtakım şeyler anlatıyordum.” (s. 21).
- “Rüştiye’nin son sınıfındayım.” (s. 24).
- “Yalnız o geceli gündüzlü yürüyüşlerden iflah olmadım.” (s. 45).
- “Fakat mektebe gitmeyince bunları büsbütün kesti.” (s. 87).
- “Gündüzleri mutfakta, bahçede, sokak kapısında avunuyor.” (s. 147).
- “İleride böyle bir gece onunla gene baş başa kalacak mıyız?” (s. 150).
- “İki üç saat riyaziye dersi verirsiniz.” (s. 43).
- “Elbette sana gülüyoruz; başka kime güleceğiz!” (s. 173).
- “Orada, burada üçer beşer kişilik ayak divanlarında merhuma ait hatırlar, fıkralar anlatıyorlar.” (s. 134).

4.2.1.2.3. Sözde Özne

Edilgen çatılı fiil cümlelerinde ve edilgen çatılı fiilimsilerin meydana getirdiği isim cümlelerinde öznenin yerini tutan özneye, sözde özne denir. Bu fiil veya fiilimsiler, geçişli (nesne alan fiil) ve edilgen çatılıdır (Erkul, 2007, 26). Aktan’a göre sözde özne işi yapan değil, işten etkilenen ögedir (Aktan, 2009, 91).

“Muşamba fenerlerle kadın misafirler geldi, epeyce bir zaman *peçiç ve yüzük* oynandı.” (s. 14).

“Çiçekli ve kuşlu bir mavi kağıda benim kalemimle *uzun bir name* yazıldı ve kimseye gösterilmeyeceğine dair büyük yeminlerle Mesrure’ye teslim edildi.” (s. 30).

“...*Mesrure*, duvarın yıkık yerine kadar getirildi.” (s. 30).

“...hatta bazen erkekler de karışarak sopalı kanlı gazveler olduğu halde mahallede hiç *hırsızlık vak’ası* iştilememişti.” (s. 54).

“*Mesele* anlaşıldı.” (s. 79).

“Birkaç gün sonra *kaybolan çocuğun kendi büyükannesi tarafından çalınarak Tire’ye kaçırıldığı* anlaşılmıştı.” (s. 85).

“Neyse, biraz sonra *maksat* anlaşıldı.” (s. 112).

“...*bir nevi yeni zaman peygamberini toprağa verdiğimiz* anlaşılyordu.” (s. 137).

“On dakika, yahut daha fazla bir bekleyişten sonra *toplantı salonunun kapısı* açıldı.” (s.114).

“Hele ramazan gibi, muharrem ve üç aylar gibi mübarek zamanlarda Anadolu’dan İstanbul’ a akınlar olur, şehrin ötesinde, berisinde âdeta *dilenci panayırları* kurulurdu.” (s. 116).

4.2.1.2.4. Ortak Özne

Sıralı cümlelerdeki özne ortak özne olarak adlandırılmaktadır (Dizdaroğlu, 1976, 42). Arka arkaya sıralanmış bağımlı sıralı cümlelerde ortak özne bulunur (Aktan, 2009, 92).

“*Zavallı çocuklar*, benim odadaki, bana bile hayrı dokunmayan, göstermelik kasa gibi kendi tertiplerinden de ümit kesinceye kadar sınıflarda bağıra bağıra ders takrir ederler, bahçede konferanslar verirler ve sonra kaybolurlardı.” (s. 43).

“*Komşularım*, deve etinin biraz ekşi olmakla beraber, sığır eti kadar lezzetli olduğunu söylerler ve kızarttıkları köftelerden bana da tattırmaya uğraşırlardı.” (s. 54).

“*Dalga*, onları alır, sonra tekrar dışarı atar; gene alır, geri getirir; fakat en sonunda getirmez.” (s. 67).

“*Ben*, yeniçeriler vesaire hakkında biraz bir şeyler söylemek istedim, fakat oğlanın bunları benden daha iyi bildiğini görerek kısa kesmeye mecbur oldum.” (s. 90).

“*İsmail’le geçirdiğim son geceler*, beni alışık olmadığım gamlı düşüncelere sürüklüyor, adeta mizacımı değiştiriyordu.” (s. 96).

“*Hasılı, kibar adam*, bana yalancı şahitlik teklifinde bulunuyor, bir hakikatin tezahürüne hizmet şerefi ile beraber bir miktar da para teklif ediyordu.” (s. 112).

“Eyüp’te akraba ve ahababı bulunanlar, hazır gelmişken onların da hatırlarını hoş etmek için mezarlarını arıyorlar ve yanlarında bir iki de misafir götürüyorlardı.” (s. 134).

“Onu eşyası ile beraber, Talat’ın yanında arabaya koyduğumuz zaman *Mesule bacı*, çırılçıplak evden uğramış, tekerleklerin önüne yatmaya kalkmıştı.” (s. 147).

“*Gecenin bir kısmını bahçeye ve sokağa girip çıkmakla, sofada Mesule bacı ile gülüşüp boğuşmakla geçiren İsmail*, nihayet odaya gelir; yorgun ve durgun bir tavırla karşıma oturur.” (s. 175).

“*Bacı* bu ‘haccaanım’lığa daha ziyade hak kazanmak için sandıktan çıkardığı bir yeşil gaz boyamasını başına bağlıyor ve misafirlik dönüşlerinde bana bu kadını uzun uzadıya methediyordu.” (s. 197).

4.2.1.3. Nesne

“Cümlede öznenin gerçekleştirdiği işten, hareketten etkilenen; şeyi, varlığı, kişiyi karşılayan böylece yüklemın anlamını tamamlayan unsur, nesnedir. Nesne, geçişli fiil cümlesinde bulunur. Nesneler, durum eki alıp almamalarına göre iki gruba ayrılır.” (Erkul, 2007, 35). “Nesne yalnızca yüklemi geçişli eylem olan cümlelerde bulunabilir” (Karaağaç, 2013, 595).

Yelok nesne ile ilgili şu saptamalarda bulunmaktadır:

Nesne, yükleme belirtme hali ekiyle (-ı/-u/-ü) veya eksiz olarak bağlanır. Belirtme hâli ekini taşıyan nesnelere belirtili nesne denir, bu hâl ekini taşımayan nesnelere ise belirtisiz nesne adı verilir. Belirtili nesnede bilinen bir varlık, belirtisiz nesnede ise genel bir varlık söz konusudur. Belirtili nesnenin cümle içerisinde belli bir yeri yoktur. Belirtisiz nesne ise her zaman yüklemın önünde yer alır. Belirtisiz nesne ile yüklemın arasına kuvvetlendirme görevinde ki “da, de, dahi, bile” gibi edatların dışında başka bir unsur giremez. Bir cümlede birden fazla nesne bulunabilir. Ancak, bu nesnelerin aynı türden olması gerekir. Aynı cümlede hem belirtili hem belirtisiz nesne bulunamaz. Cümle incelemelerinde yükleme sorulan “kimi, neyi ve ne” soruları, nesneyi bulmaya yardım eder (Yelok, 2011, 215-216).

4.2.1.3.1. Belirtili Nesne

“Bilirim sen *benim başımı* yaralayabilirsin.” (s. 6).

“Gülfıdan bacı ile ben *ikinci kattan yukarısını* göze alamamıştık.” (s. 81)

“Bu defa *dayımı* tebrik etti.” (s. 27).

“*Kahvelerden gelen suyu* benim Mesule bacı yetiştirdi.” (s. 62).

“Fakat gene *gözlerini* benden kaçırıyordu.” (s. 81).

“Fener direklerinin arkasına saklanarak *pencerelerini* seyrederdi.” (s. 89).

“Buralar da kimse insana *ne aradığını* sormaz.” (s. 109).

“Etraftan kulağıma çalınanlara göre, bu ölüm, herkesten ziyade *onu* sarsmıştır.” (s. 135).

“Ben de hiç görmediği bir sertlikle *gözlerimi* açtım.” (s. 160).

“Sen benim *ne Müslüman adam olduğumu* bilirsin!” (s. 191).

4.2.1.3.2. Belirtisiz Nesne

“Ara sıra *bazı şiirler* karalar.” (s. 27).

“Daha fenası, boyuna kendi imzamla etrafa *makbuzlar* da dağıtmaktaydım.” (s. 44).

“Doktor, *bol güneş, bol istirahat, bol gıda* tavsiye etmişti.” (s. 48).

“Niçin buradan göçmek vacip olduğunu anlatmak için *bir araba lakırdı* söyledim.” (s. 86).

“Bir çare olarak, *bir keçi* satın aldım...” (s. 87).

“Meğer benden *kaçak esrar* istiyormuş; kaç kuruş istersem verecekmiş!” (s. 85).

“Ben, *yeniçeriler vesaire hakkında biraz bir şeyler* söylemek istedim...” (s. 90).

“*Bu ne?*” dedim.” (s. 106).

“Ben, bir zamandan beri arasıra *kitap* okurum.” (s. 149).

“*Para* istemiyorum!” (s. 156).

“*Sirke ile sivrisinek avlamak* istiyor biçare.” (s. 181).

4.2.1.4. Dolaylı Tümleç

Dolaylı tümleç, yüklemi yer yön bakımından tamamlayan ögedir. Yükleme sorulan kimde, kimden, nereye, nerede, nereden, neye, neyden sorularının cevabı olmaktadır. Dolaylı tümleç ile ilgili yazarların saptamaları şu şekildedir:

Cümlede yüklem gösterdiği iş, oluşun yerini, yönünü bildiren öge, yer tamlayıcısıdır. Yer yön ifadesi eklerle verilir. Bu ekler yönelme hali eki -a, -e; bulunma hali eki -da, -de, -ta, -te; çıkma hali eki -dan, -den, -tan, -ten'dir. Yer tamlayıcısını bulmak için yükleme kime, kimde, kimde; neye, ne(y) de, neyden; nereye, nerede, nereden sorularından biri sorulur. Yönelme, bulunma veya çıkma hali eki almış kelimeler, yer- yön bildirmiyorsa yer tamlayıcısı olmaz (Uygur, 2008, 230).

“Bir yüklem özne ile şekil ve zaman özelliğinden sonra en önemli özelliği yerdir. Dolaylı tümleç yaklaşma, bulunma, uzaklaşma bildirerek eylemi niteleyen ögedir. Bundan dolayı cümlede zaman zarfıyla aynı görevi üstlenirler” (Karaağaç, 2013, 228).

Bir cümlede birden fazla aynı veya ayrı cinsten dolaylı tümleç bulunabilir... Bazı dolaylı tümleçler kendilerinden önceki dolaylı tümleçlerin açıklayıcısı durumunda olabilirler. Yönelme ve uzaklaşma hali ekli dolaylı tümleçler isim cümlelerinde çok az kullanılır. Bulunma hali ekli dolaylı tümleçler ise her cümlede bulunabilir (Karahan, 2019, 29-30).

“Dolaylı tümleçleri bulabilmek için yükleme, kime, kimde, kimden, nereye, nerede, nereden, neye, nede, neden sorularından biri sorulur, alınan cevap dolaylı tümleci verir” (Özmen, 2016, 38).

“Fakat Köroğlu’nun adı dağlarda gezdiği gibi benimki de şimdi *bu konakta* geziyordu.” (s. 28).

“*Umumi Harbe* gitmiştik.” (s. 43).

“Çulu düzelttikten sonra *şehrin sapa bir köşesinde* kendime bir oda aramayı düşündüm.” (s. 50).

“Nitekim, ben de *İzmir’de* bunun acıklı misalini gözümle görmüşümdür.” (s. 84).

“İstanbul’da geçirdiğimi söylediğim ikinci buhran o akşam *Sultanahmet Park’ında* sona ermişti.” (s. 108).

“Ben, bu manzarayı *bir merdiven basamağı üzerinde* seyretmekteyim.” (s. 115).

“Bir defasında *Yalova’dan* dönüyorum.” (s. 140).

“*Talat’a* tertemiz yatak çarşafı, ütülü patiska entariler, gıcır gıcır mercan terlikler çıkar.” (s. 155).

“Sen *bana* gülmezsın.” (s. 173).

“Geçen yıllar içinde Talat, bana birkaç defa *İsmail’den* haber vermiştir.” (s. 203).

4.2.1.5. Zarf Tümleci

Bir cümlede aynı veya ayrı türden birden fazla zarf bulunabilmektedir. Ayrı cinsten zarfların bir arada bulunduğu bir cümlede, genellikle zaman zarfı diğer zarfların önünde yer almaktadır. Miktar bildiren zarflar ise yüklem yanına yer almaktadır (Karahana, 2019, 32). “Zarf tümleci, yükleme nasıl, niçin, ne zaman, neden, ne şekilde, hangi şartlarda, hangi sebeple, neyle, kiminle soruları sorularak bulunmaktadır. Alınan cevaplar zarf tümlecini verir.” (Özmen, 41, 2016).

Korkmaz’ göre “zarf tümleci cümlede yüklem anlamını zaman, tarz, ölçü, yer, yön vb. bakımından daha belirgin duruma getiren, sınırlayan kelime veya kelime gruplarından oluşan tümleş” şeklinde tanımlamaktadır (Korkmaz, 1992, 179).

“Şimdi olduğu gibi, *çocukken* de pek canımın kıymetini bilirdim.” (s. 5).

“*Bir ramazan akşamı*, iftar sofrasından kalkmak üzereydik.” (s. 13).

“Fakat bizim Gülfidan bacı, *kafasız olduğu için* her şeyi bana *olduğu gibi* söylüyordu.” (s. 29).

“Fakat *tehlikenin uzaklaştığını görünce*, tekrar döndü, yanıma geldi ve *ağlayarak* itiraf etti.” (s. 59).

“Fakat Mevlana, *bir türlü* şüpheden kurtulamıyordu.” (s. 85).

“Fakat çağrıldığı zaman da *fena halde öfkelenerek* kaçardı.” (s. 89).

“Kurumamış gözleri bana *şimdi bambaşka* bakıyordu.” (s. 107).

“*Bir yaz gecesi* evdeyim.” (s. 162).

“Posta katibi *eskiden* çok sert bir adamdı.” (s. 184).

“*Şimdi* ise, koyun gibi gözlerle *hiç ses çıkarmadan* dinliyor.” (s. 185).

4.2.1.6. Cümle Dışı Ögeler

“Cümle dışı ögeler cümleler arası metin ögeleridir. Bu yüzden metindeki herhangi bir yükleme ilişkilendirilemezler. Ünlemler ve ünlem öbekleri ile her türden bağlama edatları böyle ögelerdendir” (Karaağaç, 2013, 229).

Cümlede kullanılan ve anlamca bir işlevi olmasına rağmen yükleme bağlı olmadığı için herhangi bir öge buldurucu soruyla bulamadığımız, bu sebepten dolayı cümlede öge olarak ad almayan unsurlardır. Cümle dışı unsurlar şunlardır: 1. Hitaplar, 2. Bağlaçlar, 3. Ünlemler. Herhangi bir ögenin açıklayıcısı olmayan ara sözler de “cümle dışı unsur”dur (Özkan, 2013, 144).

“Açıklama cümleleri ve ara sözler de cümle dışı ögelerdir. Açıklama cümlelerinde, yazılı anlatımda iki çizgi veya iki virgül arasında, parantez içinde rastlıyoruz. Ki bağlama edatı da açıklama cümlelerinin başında yer alabilmektedir” (Karahan, 2019, 38).

Özmen cümle dışı öge ile ilgili olarak farklı bir terim önerisi sunmaktadır. Özmen’e göre cümle dışı ögelere “bağımsız tümleş” demek daha doğru olacaktır (Özmen, 1995, 227).

“*Fakat* unutulmamalı ki, bu neticeye varmak için daha yumuşak yollar da vardı.” (s. 6).

“*Hele* şu ramazan geçsin.” (s. 30).

“Etrafımdaki kerevetlerde birçok ağlayıp inleyenler, kavga edenler, hatta vakitli, vakitsiz ölmeye kalkanlar bulunmakla beraber istirahat de (*kımıldanmadan yatmak manasına*) aşağı yukarı öyleydi.” (s. 48).

“*Evet*, bu yılan gözlü oğlan, rahatımı kaçırmıştı.” (s. 86).

“- *Yahu*, ben sizi tanıyacağım galiba, dedi.” (s. 102).

“- *Neyse*, ağırlığın büyük bir kısmını üstünden atmışsın, dedim.” (s. 103).

“*Yalnız*, buradaki çalışma tarzım bana sokaktakinden daha ahlaksız görünüyor.” (s. 110).

“*Yahu*, bak şu aşağısı köpek mandırası gibi olmuş.” (s. 136).

“*Yani*, parasız devlet talebesi oldum, dedi; bundan sonra artık para vermeyeceksin.” (s. 170).

“Sonra, kibar bir ailenin naz içinde yetiştirilmiş bir kızı olduğuna *da* şüphe yoktu.” (s. 208)

4.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu araştırmanın üçüncü sorusu, “Reşat Nuri Güntekin’in *Miskinler Tekkesi* adlı romanında hangi cümle türleri yer almaktadır?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu eserden bu kapsamda seçilen örnekler, her cümle türü için ayrı ayrı sıralanmıştır:

4.3.1. Cümle Türleri

Cümleler anlam ve yapılarına, yüklem türüne ve yerine göre sınıflandırılmaktadır (Karaağaç, 2017, 237). “Cümleler, yapıları, yüklem yeri, yüklem çeşidi ve anlamları bakımından olmak üzere dört grupta incelenir” (Özmen, 2016, 141).

Erkul cümle türleri ile ilgili şu saptamalarda bulunmaktadır:

Bir amacı anlatacak şekildeki kelime topluluğu olan cümle; emir ve cevaplamalarda olduğu gibi tek kelimeden başlar, yerine göre kelime sayısı artar. Cümle, anlam zenginliğini kelimeden alır, ahengini de onların seslerinden sağlar. Kelimelerin anlam ve seslerinden zincirleme olarak doğan zenginlik ve ahenk cümle yapısını meydana getirir. Cümleler yapı açısından ya bir veya birden çok hüküm (yargı) den oluşmaktadır. Cümle, “yüklem, yapı kuruluşu, anlamı” dikkate alınarak çeşitlere ayrılırsa da, daha çok yapısı bakımından çeşitlere ayrıldığı görülür. Ancak bu konuda farklı sınıflandırmalar da görülmektedir (Erkul, 2007, 50).

4.3.1.1. Yüklem Yerine Göre Cümleler

“Cümle öğelerinin dizilişinde yüklem bulunduğu yere göre iki çeşit cümle vardır.” (Karaağaç, 2013, 236). “Türk yazı dilinde yüklem genellikle sonda bulunur. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklem de söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilir. Yüklem sonda bulunup bulunmamasına göre cümleler, kurallı (düz) ve devrik cümle olmak üzere ikiye ayrılmaktadır” (Aktan, 2009, 126).

“Yüklem, genellikle cümle sonunda yer alır. Bu, Türkçe söz diziminin karakteristik özelliğidir. Ancak diğer cümle öğeleri gibi yüklemde söz dizimi içindeki yeri çeşitli sebeplerle değişebilmektedir. Cümlelerin kurallı (düz) veya devrik oluşunda ölçü diğer öğelerin değil yüklem yeridir.” (Karahana, 2019, 100).

“Düz cümlelerin yüklemi, sonda, devrik cümlelerin yüklemi ise cümle ortasında veya cümle başında bulunur. Aslında Türk sözdiziminde, genel ve yaygın kullanımlarda, özne başta, yüklem sonda tümleçlerde ortada bulunurlar” (Özmen, 2016, 210).

4.3.1.1.1. Düz Cümleler

“Yüklem sonda bulunan cümleye kurallı cümle denir. İsim ve fiil cümlelerinde durum aynıdır. Yüklem Türk cümle yapısının ana ögesidir. Ve genellikle sonda yer alır. Yüklem tamamlayan öğeler yüklemden önce gelir.” (Aktan, 2009, 126).

Kurallı cümleler “Türk cümle yapısının temel özelliğidir. Yüklem tamamlayan öğeler, yüklem önünde sıralanmaktadır. Yükleme en yakın öge vurgulanmak istenen öğedir.” (Karaağaç, 2013, 236). “Düz cümleye kurallı cümle de denilir. Bu durum fiil cümleleri içinde geçerlidir.” (Özmen, 2016, 211).

- “Bu yaşta onun bildiğini sen *bilemezsin...*” (s. 8).
- “Dadılar, içerden zorlama hareketlerine *devam ediyorlardı.*” (s. 30).
- “Mesule kalfayı işte bu Tamaşalık’ta *tanıdım.*” (s. 55).
- “Her meczubun bir münasebetsizliği *vardır.*” (s. 84).
- “Baş başa vererek bir şey *düşünürdük.*” (s. 100).
- “Tanrı’nın her büyük vergisi *bir sırdır.*” (s. 113).
- “Halatların üzerinden kalkmaya *uğraşıyorum.*” (s. 140).
- “Fakat ne garip ki, buna da *memnun olmuyorum.*” (s. 163).
- “Evet, fakat ne de olsa gene *nankörlüktür.*” (s. 188).
- “Yaza gene *gelecekti.*” (s. 203).

4.3.1.1.2. Devrik Cümleler

“Yüklemi cümlelerin sonunda bulunmayan cümlelere devrik cümle ismi verilir. Bu tür cümleler genel olarak şiir dilinde görülmektedir. Ancak günlük konuşmalarda, atasözlerinde ve deyimlerde de zaman zaman yüklem sonunda bulunmadığı görülür” (Yelok, 2011, 223).

“Devrik cümle yüklemi sonunda bulunmayan cümledir. Bu tür cümleler genellikle sözlü dil kullanımında, şiirlerde ve atasözlerinde görülür” (Karaağaç, 2013, 236). “Devrik cümlelerde, yüklemden sonra, cümle öğelerinden herhangi biri gelebilmektedir. Devrik cümle her dönemde kullanılmıştır; ancak kullanım sıklığı, kullanım yerine göre değişmektedir” (Özmen, 2016, 211). “Bir anlamı öne çıkarma, belirtme vurgulama ihtiyaç, özellikle şiirde ahenk endişesi diğer öğelerin olduğu bir yüklemde de yerini değiştirebilmektedir. Devrik cümleler, sözlü dilde yazılı dile oranla daha fazla kullanılmıştır. Şiir dilinde de devrik çok görülür.” (Karahan, 2019, 100).

- “Görürsünüz o, ne adam olacak *inşallah.*” (s. 8).
- “Hele bir büyüsün, göreceksiniz ne adam olacak o...” (s. 8).
- “*İn* aşağı diyorum sana çocuk!...” (s. 23).
- “Varayım anası orospuyu *arayayım* şunun!...” (s. 63).
- “Eh, bu kadarı *olacak* tabü.” (s. 98).
- “*Bak* etrafına...” (s. 110).
- “Sonra hocaların hepsi *şikayetçi değil* ki benden...” (s. 160).
- “Mesela bir kere de Tarih hocasına *sorun* beni.” (s. 166).
- “*Seviyorum* onu muhakkak.” (s. 196).
- “Ben Eyüp Peygamberi de *geçtim* kalfacığım?” (s. 202).

4.3.1.2. Yüklemin Türüne Göre Cümleler

“Yüklemin türüne göre iki çeşit cümle bulunmaktadır. Bunlar varlığın bildirildiği ad cümlesi ve olayın nitelendiği fiil cümlesidir.” (Karaağaç, 2013, 233). “Cümlelerin isim veya fiil cümlesi olup olmadıklarına, yüklem belirler.” (Özmen, 2016, 241).

“Cümlelerin yüklemi, ekle veya eksiz olarak yargı yüklenmiş bir fiil ya da isimdir. Yüklemin isim veya fiil oluşu, sadece anlamı değil cümle öğelerinin türünü ve cümle içindeki yerini de etkiler”(Karahana, 2010, 96).

4.3.1.2.1. Fiil Cümlesi

“Her türlü hareket iş, oluş, hareket yani yapma ve olmalar fiil cümleleri ile bildirir. Bu nedenle fiil cümleleri ad cümlelerine göre daha fazla kullanılır” (Karaağaç, 2013, 233). “Fiil cümlesini oluşturan fiil veya fiillik olumlu ya da olumsuz olabilir” (Özmen, 2016, 214).

Yüklemi çekimli bir fiil veya birleşik fiil olan cümlelerdir. Kip veya şahıs bildiren bütün fiiller yargı taşır. Bu yargı, emir kipinin 2. şahsı dışında daima ekle yapılır. Her türlü kılış ve oluş, fiil cümleleri ile karşılanır. Geçişli fiil cümlelerinde, cümle öğelerinin hepsi bulunabilir. Geçişsiz fiil cümlelerin de ise nesne bulunmaz (Karahana, 2010, 96).

“Ne mi çıkacak?” (s. 5).

“Ben gelmeden evvel bilmem ne *yiyip içerd*.” (s. 52).

“Bir meci diye çeyreği *uzatt*.” (s. 75).

“Talat’ı işte bu dairelerden birinde *buldum*.” (s. 101).

“Bana “Ben, bir zamandan beri ara sıra kitap *okurum*.” (s. 149).

“Üstelik bir lodos fırtınası da *esiyordu*.” (s.151).

“Sıcak bir helva kokusu evi baştanbaşa *sarar*.” (s. 155).

“Adını *unuttum*...” (s. 163).

“*Olmaz ol*!” (s. 185).

“Bu çiçeklikte elimin altında bulundurmaktan hoşlandığım bazı ufak tefek eşyanın durduğunu *anlatmış*tım.” (s. 145).

4.3.1.2.2. İsim Cümlesi

“Yüklemi, ek fiille çekilmiş (ek fiil düşebilir) bir isim unsurundan oluşan cümlelerdir.” (Uygur, 2008, 245). “Ad cümlelerinde, bir olma ve yapma bulunmadığı için, nesne bir hareket olmadığı için yaklaşma ve uzaklaşma çekimli yer tamlayıcısı ve zaman zarfı dışında zarf bulunamaz (Karaağaç, 2013, 235). “Yüklemdeki isim unsuru sıfat tamlaması olan isim cümlelerinde sıfat tamlamasının sıfatı zarf tümleci olarak görülebilir” (Özmen, 2016, 215).

Erkul, isim cümlelerinin niteliğine ilişkin aşağıdaki saptamaları ve örneklendirmeleri yapmıştır:

İsim cümleleri, öznenin ne olduğunu veya bir durumu bildirirler. Bu cümlelerde, bir nesnenin başka bir nesneye dayandırılması söz konusudur. Bu sebepten isim cümlelerinin en mühim unsurları “yüklem” ve “özne”, diğer unsurları ise “zarf” ve “tümleç”tir. “Bu kitap bana lazımdır”, “İslam’ın şartı beştir” vb. isim cümlesinde, tümleç sadece bulunma (-de) haliyle yer alır. “Oranın havası güzeldir”, “güzeldir” yüklem, “oranın havası” özne, “çok” zarftır. Cümlede isnat, zaman olarak belirtilmediğinden dolayı, bulunma hali almış bir tümleç getirilebilir: “Oranın havası sonbaharda çok güzeldir.” İsimleri fiilleştirdiği için de “isim fiili-cevher fiil” de denilen ek fiil (i-mek) in, tek başına kök olarak kesin ve belirli bir anlamı yoktur. Yalnız kök olarak belirli çekim şekilleri içerisinde görülen ek fiil, hiçbir yapım eki almaz, hiçbir isim veya fiil gövdesi oluşturmaz. (Erkul, 2007, 51).

“İntikamın faydalı bir tarafı *vardır*.” (s. 6).

“İstanbul’da keçe- külahtan papaz şapkasına kadar bütün kıyafetler *Ahrar’daydı*.” (s. 36).

“Bütün mesele *bu*.” (s. 76).

“Talat’ın başında artık fes *yok*.” (s. 102).

“Görünse de *tebdil kıyafetindedir*.” (s. 122).

“Evet, bu okuma merakı bana *bu hikâyenin ilhamıdır*.” (s. 150).

“Fakat mutlaka değiştirilmesi lazım gelen bir kötü huyu *vardır*.” (s. 164).

“Bunlar arasında en çok sevdiğim *kalın bir mesnevi şerhidir*.” (s. 145).

“*Zengindim*.” (s. 188).

“Gelin hanım *ufak yüzlü, ufak boylu bir kadındı*.” (s. 200).

4.3.1.3. Anlamlarına Göre Cümleler

4.3.1.3.1. Olumlu Cümle

“Yargının gerçekleştiğini anlatan cümle, olumlu cümledir. Bu cümlenin yüklemi, bulunma veya yapma ve olma bildirir” (Karaağaç, 2017, 250). “Bazı cümleler, yapılarında olumsuzluk bildiren gramatikal unsurlar taşımalarına rağmen anlamca olumludurlar” (Karahan, 2019, 103). “Bir cümle, yapıca olumsuz olmasına karşın, metin bağlamına, vurguya, titremlemeye veya cümlede bulunan soru veya olumsuzluk belirten unsurların durumuna göre, olumlu anlam taşıyabilir.” (Özmen, 2016, 229). Cümle içerisinde “-ma, -me, -maz, -mez, -sız” olumsuzluk ekleri ile “değil, yok” kelimeleri bulunmaz (Özkan, 2013, 146).

Yüklemi olumlu olan veya anlam bakımından olumlu olan cümlelere olumlu cümle denir. Yüklem, yapı bakımından olumsuz olduğu halde, anlamı olumlu olabilir. Bu durumda, cümleyi olumlu cümle içinde değerlendirmek gerekir. “Artık yeterince çalışmıyor değil”, “Ne yapacağını bilmez mi?” (Gülerer, 2011, 178).

4.3.1.3.1.1. Olumlu Fiil Cümleleri

“Meslek icabı olarak gayet iyi *bilirim*.” (s. 6).

- “Evkafta Sakallı Talât diye bir çocukla *ahbap olmuştum*.” (s. 32).
- “Dedim ya, bu oğlan, beni *sakat bıraktı*.” (s. 123).
- “Bunu yakından gördüğüm hallerinden *anlıyorum*.” (s. 141).
- “Galiba be de dahil olduğum halde, *gülüyoruz*.” (s. 141).
- “Bir gece eve çok yorgun ve hasta *dönmüştüm*.” (s. 151).
- “Bir gün, satış yerini çeviren sıralardan birinde *dinleniyordum*.” (s. 152).
- “Nitekim de öyle *oldu*.” (s. 152).
- “Sonra, ayrı bir sesle *ilave ettim*.” (s. 164).
- “Aylarca hastanede *süründüm*.” (s. 189).

4.3.1.3.1.2. Olumlu İsim Cümleleri

- “Gene şimdi olduğu gibi o zaman da gücüm, kuvvetim *yerindeydi*.” (s. 5).
- “Paşa *hayretler içindeydi*.” (s. 26).
- “Bir kalabalık meclise giren adamda garip bir kuruntu *vardır*.” (s. 138).
- Burası *doğru*.” (s. 72).
- “Gerçi beş on param *var*.” (s. 100).
- “Altı aydan beri karı-koca *başım dalar*.” (s. 103).
- “Baharda mezarlık, bizim meslektaşlar için de *pek hararetle bir pazar yeridir*.” (s. 126).
- “Talat’ın beni fazla sıkmadan yola gelmesi *güzel bir şey*.” (s. 160).
- “Dostlar *öyledir*.” (s. 189).
- “Bu *bizim son mektubumuzdur*.” (s. 204).

4.3.1.3.2. Olumsuz Cümle

“Olumsuz cümleler, cümlelerin yüklemine oluşturan eylemin gerçekleşmediğini, gerçekleşmeyeceğini veya gerçekleşmemesi gerektiğini vb. yargıları bildirir. Cümleleri olumsuzlaştıran belli başlı ögeler, isim ve fiil cümlelerine göre değişir” (Özmen, 2016, 223).

“Olumsuz cümle, cümle ögeleri arasındaki ilişkinin gerçekte olmadığı veya olmayacağını, dil kullanımının değişik gözlemlerinde ve değişik araçlarla bildirilmesidir” (Karaağaç, 2013, 237).

Toker, olumsuz cümlelere ilişkin aşağıdaki değerlendirmeleri yapmıştır:

Yüklemi olumsuzluk kavramı bildiren cümleye olumsuz cümle denir. Olumsuz cümlede yargının gerçekleşmemesi söz konusudur. Fiil cümlelerini olumsuz yapmak için “-mA-” olumsuzluk eki kullanılır. İsim cümlelerini olumsuz yapmak için “değil” edatı kullanılır. “yok” ismi de olumsuzluk bildirir. “Adamın geldiğini görmedik”, “Sevenleri ayırmayın”, “Evde benim işim yok”, “Okula uğramış değil” vb. “Ne... ne...” bağlama edatı da cümlelerin anlamını olumsuz yapar. “Adam ne aradı, ne sordu” (Toker, 2013, 147).

4.3.1.3.2.1. Olumsuz Fiil Cümleleri

“Cemiyet halinde fukaralığın bu derecesini, ben diyebilirim ki, başka hiçbir yerde *görmedim.*” (s. 53).

“Ben, kendi hesabıma bunlara pek *inanmamışım*dır!” (s. 77).

“Buna rağmen, beni büsbütün de boş döndürmek *istemedi.*” (s. 101).

“Görülüyor ki ben, daireleri fisebilillah *dolaşıyor değilim.*” (s. 110).

“Ben, daha onun sersemliğini üstümden *atabilmiş değilim.*” (s. 123).

“Hem hepsi bu kadarla da *kalmıyor.*” (s. 128).

“Dünyada hiçbir şeyin bu kanaati değiştirmeyeceğini bildiğim için asla *üstüne varmam.*” (s. 147).

“Asıl kahvecinin ne olduğunu *bilmem.*” (s. 192).

“Fakat kimsenin böyle sedef gibi konuştuğunu *hatırlamıyorum.*” (s. 206).

“Biçare Mesule bacı bunları *bilmez.*” (s. 151).

4.3.1.3.2.2. Olumsuz İsim Cümleleri

“Evet, intikam duygusunun yokluğu bir insan için belki *iyi alamet değildir.*” (s. 6).

“Sadakanın defteri *yoktur.*” (s. 72).

“Fakat ben, bu kerevet üzerinde geçirdiğim bazı gece saatlerinde bunların hangisi içinde bulunduğumu söylemeye gerçekten *muktedir değilimdir.*” (s. 144).

“İğneyle ve barutla kazılmış damgayı silmeye imkân *yok.*” (s. 150).

“Ne yazık ki ben, *o adam değilim.*” (s. 168).

“Kelimeler tamamiyle *aklımda değil.*” (s. 169).

“Bu çocukta kendime karşı sezdiğim istihfaf, düşmanlık, bazı zaaf ve pişmanlık zamanlarımda şüphe ettiğim gibi, *bir vehim değildi.*” (s. 165).

“Ne yazık ki ben, *o adam değilim.*” (s. 168).

“Demek, mektebin İsmail’den şikâyeti *haksız değilmiş.*” (s. 174).

“Bu bir tabiat meselesidir; *asla diyeceğim bir şey yok.*” (s. 189).

4.3.1.3.2.3. Biçimce Olumlu Anlamca Olumsuz Cümleler

“Bir de gene merhum paşadan kalmış antika bir yazıhane vardı ki, eşine gerçekten *ne* Galatasaray’da, *ne de* hatta Maarif Nezaret’inde rastlamak mümkündü.” (s. 140).

“Daha fazlasını *ne* kendisi merak edecek, *ne de* kimse ona söyleyecek...” (s. 94).

“Sen bana baba maba dersin amma bilirsin ki ben senin *ne* babanım, *ne* hiçbir şeyinim...” (s. 97).

“Ben şu olmuşum, bu olmuşum bundan sana *ne* bir şeref gelir; *ne* bir leke...” (s. 97).

4.3.1.3.2.4. Biçimce Olumsuz Anlamca Olumlu Cümleler

“Buna benzer ufak tefek sahtekarlıkları hiç *yapmamış değilim*.” (s. 112).

4.3.1.3.3. Soru Cümleleri

“Bir işin olup olmadığını, bir şeyin gerçeğini soru yoluyla öğrenmek, bazen de bir fikre kuvvet kazandırmak ya da bir şeyi inkâr etmek amacı ile kurulan cümledir. (Ahmet geldi mi? herkes gelecek mi? neyi kaybettiniz?)” (Gülensoy, 2010, 599). Soru cümlelerinin geniş bir kullanım alanı vardır. “Konuşma dilinde vurgu yoluyla da soru cümlesi yapılabilmektedir. Böyle cümleler, yazılı metinlerde bağlamdan anlaşılır” (Karahan, 2008, 107).

Soru cümleleri, olumlu veya olumsuz olabilir. Soru sıfatları, soru zamirleri, soru zarfları, soru edatları ve soru eki olan mı/ mi bir cümleye soru anlamı kazandıran unsurlardır. Soru cümlesi soru anlamı kazandıran hangi, ne, kim, kaç, nasıl gibi soru sözlerinden biriyle ya da evet veya hayır karşılığını isteyen soru eki mi ile kurulan cümle türüdür (Karaağaç, 2017, 251).

Özmen’e göre soru yapan öğelere göre soru cümleleri dört grupta incelenmektedir. Bunlar: soru ekiyle oluşturulan soru cümlesi, soru zamiriyle oluşturulan soru cümleleri, soru sıfatıyla oluşturulan soru cümleleri ve soru zarflarıyla oluşturulan soru cümleleri (Özmen, 2016, 237).

4.3.1.3.3.1. /-mİ/-mU/ Soru Ekiyle Kurulan Soru Cümleleri

“Tozdan, dumandan ferman okunuyor mu?” (s. 35).

“Kırk derece ateşli hastanın rüyaları anlatılabilir mi?” (s. 46).

“Su var mı?” (s. 62).

“Acaba kılık kıyafetimde beni onlara benzeten bir şey mi var?” (s. 85).

“İsmail bana dargın mıydı?” (s. 87).

“Mezarlık var şurada baba; gidelim mi?” (s. 96).

“Ben suç mu işledim acaba?” (s. 123).

“Ölünün bir uzak ve fakir akrabası mı?” (s. 126).

“Azıcık senin kitabını okuyayım mı baba?” (s. 175).

“Melekler yiyip içerler mi kalfacığım?” (s. 202).

4.3.1.3.3.2. Soru Zamirleriyle Kurulan Soru Cümleleri

“Evet, orası neresi, burası neresi?” (s. 14).

“Fakat bundan sonrası ne olacak?” (s. 24).

“Fakat ben, burada ne aramaya gelmiştim?” (s. 66).

“Nedir bunun manası?” (s. 70).

“Kaybolan çocuklar kimlerin nesidir?” (s. 84).

“Bu ufak çocuğa bu merak nereden gelmişti?” (s. 96).

“Ne söylüyordum?” (s. 122).

“Kariye camisi nerededir?” (s. 163).

“Bu kibar hanımlardan birçoğunu yılan derisi iskarpinlerden, adını bir türlü beceremediğim parlak kıvrıkcık tüylü kürk mantolardan soyarak onun eski kıyafetlerine soksanız onlardan da ne kalacaktır?” (s. 195).

“Ne diyorsun sen bu işe ?” (s. 171).

4.3.1.3.3.3. Soru Sıfatlarıyla Kurulan Soru Cümleleri

“Büyükanmem, bu vakayı kakhahalarla gülere anlatır, hikâyeyi daima, ‘Hangi yüzünü seyredecektin akılsız fellah?’ diye bağırdı.” (s. 20).

“Şimdi bilmem ne haldedir?” (s. 51).

“Guçubeyle Mesule dadısını Boğaz’da sürurî Paşa yalısından buraya hangi rüzgâr atmıştı?” (s. 57).

“İnanmayıp ne halt edecekti?” (s. 81).

“Mevlana, taze mezarları hangi aletlerle açıp kapıyor?” (s. 84).

“Ne sebep var?” (s. 105).

“Zilin ne işi var?” (s. 106).

“Bu yarım adam, boynunda asılı tenekeye yağmur gibi yağan onluklarla kimbilir kaç bütün adam, hatta para hatırı için sabahtan akşama kadar kafasındaki uru ısırtmaya katlanan o insan azmanı hamal cesametinde kaç insan beşibirliğini besliyordu?” (s. 117).

“İlerde daha çoğalınca ve sayıları keten başlıklı dadıların çektiği arabalarda çocuk bahçelerine giden çocukların sayısını kat kat aştıkça nasıl bir İstanbul göreceğiz?” (s. 124).

“Hangi ailesinin?” (s. 162).

4.3.1.3.3.4. Soru Zarflarıyla Kurulan Soru Cümleleri

“Ulan, niye seviniyorsun?” (s. 34).

“Fakat neden İttihatçılar değil de Ahrar?” (s. 36).

“Kapılar açılınca başlayan hücumu nasıl anlatmalı?” (s. 68).

“Niçin şimdiye kadar bunları bir arayan çıkmamıştır?” (s. 84).

“Niçin bu geceyi burada geçirmemeli?” (s. 95).

“O halde bu anlarda bu âlemlerin hangisinde bulunduğumu nasıl kestirmeli?” (s. 145).

“O halde bu haksızlık nasıl tamir olunacak?” (s. 150).

“İsmail’in yaz tatili nasıl geçecek?” (s. 168).

“Peki, o halde bu işe sevinmemi nasıl izah edeceğiz?” (s. 171).

“Elektrik avizelerinin aksinden aynaya dönmüş kaypak cilalı döşeme tahtaları üzerinde nasıl yürüyecektir?” (s. 199).

4.3.1.3.3.5. Sözde Soru Cümleleri

Özmen sözde soru cümleleri ile ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştı:

Bilgi edinmek amacıyla sorulmayan, cevap beklenmeyen, varsa, muhatabın cevap verme ihtiyacı duymadığı, hayret şaşırma, öfke, kızgınlık bilineni onaylatma, vb. gibi çeşitli anlam özellikleri taşıyan sorular, sözde sorudur. Bu tür soruları içeren cümleler de sözde soru cümlesidir. Sözde soru cümlelerinde genellikle karşıda bilinemeyeceğinden, sorulan soruya bir cevapta beklenemez (Özmen, 2016, 239).

“Yoksa kaymağa el sürmek biz gibilerin haddine mi düşmüş?” (s. 10).

“Allah’ın yangınıni görmedin mi?” (s. 14).

“Kafanı kabak gibi patlatıp da başımı belaya mı sokacaksın?” (s. 22).

“Şimdi bilmem ne haldedir?” (s. 51).

“Kuş kadar çocuğun boğazından ne olacak?” (s. 64).

“Hiç bilenle bilmeyen müsavi olur mu?” (s. 73).

“Vah kardeşim, bunu da mı görecektik?” (s. 137).

“Sakın ne idüğü belli olmayan bu yarım yamalak kağıdın gösterdiğinden birkaç yaş daha büyük olmasın?” (s. 174).

“Olur mu öyle şey?” (s. 201).

“Alla, Alla... Ben çocu muyum?” (s. 160).

4.3.1.3.4. Emir Cümleleri

“Yüklemi emir kipi olan cümleye emir cümlesi denir. Bir oluş ya da kılış için olumlu ve olumsuz emir verilebilir. Cümlede anlama incelik ve saygı kazandırmak için ayrıca lütfen kelimesi de eklenebilir. (Murat sus lütfen, Odaya götürün yatsın, Yüzünü bu tarafa dön!)” (Aktan, 2009, 124).

“İn aşağı çabuk!..” (s. 22).

“Getir dadı şu iskambilleri...” (s. 29).

“Çabuk kahvelerden biraz su bulup getirin!” (s. 62).

“Öyleyse kır boynunu!” (s. 67).

“Dönün bakalım geriye!..” (s. 82).

“Fakat, mademki bir dairedeyiz; o halde pek fazla ince eleme.” (s. 110).

“Dönüşte unutma. Bana hatırlat.” (s. 136).

“Sen al onlardan ilaca yetecek kadar.” (s. 156).

“Dur baba, okuyalım!” (s. 174).

“Ellerini öperim; bana artık para gönderme.” (s. 204).

4.3.1.3.5. Ünlem Cümleleri

“Dil bilimi, ünlem öbeği ile cümle başı edatlarını, ret ve kabul, onay ve inkar sözlerini, söz cümle olarak görür ve öyle adlandırır. Söz cümle, bir cümle gibi, bir olaya ad olmuş ve tek sözden oluşan cümledir.” (Karaağaç, 2013, 828).

Gencan ünlem cümleleri ile ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

İçinde ünlem ya da ünlem değeri bulunan söz dizimleri de ünlem cümlesidir. Ünlemler çeşitlidir. Söyledikleri, kullandıkları durumlara göre de çok çeşitli duygu değeri katarlar anlatıma. Dillerde vurguya, tonlu söyleyişe en yatkın olan sözcükler ünlemlerdir. Ünlem tümceleri de -bütün tümcelerden daha çok- ezgilenmeye elverişlidir. İçten, gönülden kopup gelen duygular ünlemlerde, ünlem tümcelerinde yere, duruma, olaya, kişilerin duyarlılığına, anlayış nedenine göre vurguyla, tonla, ezgiyle değişir. Sözcüklere, sözcüklerin örgülerine sinen bu değişik vurgu, ton, ezgi sözcüklerde sözlük anlamlarında bulunmayan sayısız duygu çeşitlerinin en dokunaklı anlatımı olur. Böylece tümcelerde bir değil; birçok, kimi kez de birbirine karşıt duygular canlandırılır (Gencan, 2007, 123).

“Dilenci beslemekten yandım!” (s. 17).

“İn aşağı diyorum sana çabuk!..” (s. 23).

“Allah aşkına, peygamber aşkına, padişah başı için yapmayın ayol!” (s. 57).

“Bir daha gelirsem ayaklarım kırılınsın!” (s. 58).

“Vaktiyle bir külhanbeyinin sokakta birine ‘Hay senin şavuluna!’ diye küfür ettiğini işitmiş...” (s. 69).

“Anası gibi o da bir daha gelmeyecek!..” (s. 88).

“Hey, buraya bak, beberuhi!.. Gidiyoruz!” (s. 91).

“İşinize gelirse!” (s. 106).

“Meslekteki tecrübelerimi böylece tamamladıktan sonra bahara doğru tekrar sokağa çıkmak beni adeta bir bunaltıdan kurtarıyordu: Ooooh, dünya varmış!” (s. 115).

“Vay, bacağıma değdi; vay bacağıma değdi!” (s. 200).

4.3.1.4. Yapıları Bakımından Cümleler

Cümleleri yapısına göre incelemek cümleyi, yüklem bir ya da birden çok oluşuna göre değerlendirmektir. (Karaağaç, 2017, 237). “Cümleler, yapıları bakımından, önce basit ve birleşik cümleler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Basit ve birleşik cümleler de kendi içlerinde gruplara ayrılır” (Özmen, 2016, 141).

Demir ve Yılmaz’ın konuyla ilgili görüşleri şu şekildedir:

Cümlelerin sınıflandırılmasında kullanılan ölçütlerden birisi cümlelerin yapısıdır. Yapısına göre cümleler sorunu söz diziminin epeyce tartışmalı konuları arasındadır. Farklı adlandırılrsa da genel olarak kabul gören bir ayrıma göre Türkçe bir cümle basit veya birleşik olabilir. Bir yüklemi bulanan ve içinde fiilimsi bulunmayan basit cümlelerde sorun yoktur.

Birleşik cümle konusunda ise durum biraz daha karışıktır. İsim fiil, sıfat fiil ve zarf fiil eki almış fiillerin bağımlı cümle mi kurdukları yoksa sadece bir cümle ögesi mi oldukları konusu Türkçe kaynaklarda tartışmalıdır (Demir ve Yılmaz, 2012, 250).

4.3.1.4.1. Basit Cümle

“Tek çekimli fiil ile kurulan cümleye basit (yalın) cümle denir. Basit cümlelerin özelliği tek bir yargıdan ibaret ve tek yüklemi olan cümledir” (Banguoğlu, 2015, 523). Cümlede ya çekimli bir fiil ya da ek fiil (i-mek) almış bir isim, isim soylu bir kelime grubu bulunur. Ek fiil bazen cümle sonunda kullanılmayabilir (Aktan, 2009, 128). “Basit cümleyi belirleyen cümlelerin öge sayısı değildir. Cümle ögesi barındıran cümleler bir tan yüklemden oluşuyorsa basit cümledir” (Karaağaç, 2013, 231).

“Basit cümleyi belirleyen, yüklem dışındaki ögelerin varlığı ve sayısı değildir. İçlerinde birçok sözlerin yer aldığı söz ve söz öbeklerinden oluşan cümle ögesi barındıran cümleler tek yüklem taşıyorsa basit cümledir” (Karaağaç, 2017, 237).

“İçerisinde fiilimsi bulunan bulunan cümlelerle bulunmayan cümleler arasında, yapı ve anlatım bakımından büyük farklar vardır. İçerisinde fiilimsi bulunan cümleler daha karmaşık bir yapıya ve daha zengin anlatım olanaklarına sahipken, içerisinde fiilimsi bulunmayan cümleler, daha yalın cümlelerdir.” (Özmen, 2016, 141).

“Belki hakkınız var.” (s. 5).

“Tozdan dumandan ferman okunuyor.” (s. 35).

“Komşuma yardım vacip olmuştu.” (s. 58).

“İsmail bugün mektebe gitmeyecek!..” (s. 82).

“Bu ufak çocuğa bu merak nerden gelmişti?” (s. 96).

“Tanrı’nın her büyük vergisi bir sırdır.” (s. 113).

“Çocuğun keyfi yerindeydi.” (s. 142).

“Bu kahvede biraz daha oturabiliriz.” (s. 169).

“Gerçekten ayıpların en büyüğü.” (s. 188)

“Hep kabahat babamındır.” (s. 206).

4.3.1.4.2. Birleşik Cümle

İçinde birden fazla yüklemi olan, dolayısıyla birden fazla yargı taşıyan cümlelere birleşik cümle denir. Bu cümleler ki’li birleşik, iç içe birleşik yapıda olabilir. Şartlı cümleler de birleşik cümle olarak kabul edilmektedir (Uygur, 2008, 242).

Birleşik cümle basit cümle gibi isim cümlesi veya fiil cümlesi bildirmek için kurulmuş bir cümlelik yapıdır. Birleşik cümle, basit cümleden kendisini oluşturan ögelerin niteliği ve özelliği yönünden ayrılmaktadır. Basit cümle tek bir var oluşu bildirmek üzere bir araya

gelmiş söz ve söz öbeklerinden kurulurken birleşik cümle birden fazla basit cümleyle kurulur (Karaağaç, 2017: 238).

“Birleşik cümlelerde, yardımcı cümleler, temel cümlelerin derin yapısında bir basit cümlelerin ögesi gibi çalışırlar” (Karaağaç, 2013, 230).

“Birleşik cümleler sıralı birleşik cümle, şartlı birleşik cümle, bağlı birleşik cümle, ara cümleli birleşik cümle, iç içe birleşik cümle ve karmaşık birleşik cümle olmak üzere altı öbekte toplanır” (Özmen, 2016, 143).

4.3.1.4.2.1. Sıralı Birleşik Cümle

“Sıralı birleşik cümle, peş peşe kullanılan ve birbirinden virgül veya noktalı virgülle ayrılan cümlelerden oluşan cümledir. Cümleler arasında ana cümle yardımcı cümle farkı yoktur. Cümlelerin özneleri ayrı veya ortak olabilir” (Özmen, 2016, 143). “Sıralı birleşik cümle, sıralama edatlarıyla kurulan bir yapıdadır. Türkçede *ve*, *ile* edatları ile noktala işaretleri sözcükleri ve cümleleri bağlamaktadır” (Karaağaç, 2013, 232).

Yelok’un sıralı cümleyle ilişkin görüşleri şu biçimdedir:

İki veya daha fazla cümlelerin anlam bütünlüğü içinde sıralanmasıyla kurulan ve birbirinden virgül veya noktalı virgül yardımıyla ayrılan cümlelerdir. Bu yapıdaki cümleler, aradaki ilgi ortak cümle unsurlarıyla sağlanıyorsa bağımlı sıralı cümle, bu ilgi sadece anlam yönünden sağlanıyorsa bağımsız sıralı cümle olarak adlandırılır. Ali, okulda bizi saatlerce beklemiş, bizi göremeyince de gitmiş. (Özne ortaktır, bağımlı sıralı cümle), Annesi çocuğa sesleniyor, çocuk ise hiç oralı olmuyordu. (sadece anlam ilişkisi var, bağımsız sıralı cümle) (Yelok, 2011, 226).

4.3.1.4.2.1.1. Bağımlı Sıralı Birleşik Cümle

“Hiç sebep yokken arada bir bana sataşırlar, fesimi kaparlar, yüzüme toprak atarlar, altımdan iskemlemi çekerlerdi.” (s. 5).

“Velinimeti bile olsan hemen öfkelenir; dişıyla, tırnağıyla karşı koymaya kalkar.” (s. 6).

“Açılır-kapanır iskemleden ayaklandım, kozasından çıkan kelebek gibi orada, burada kanat çırpmaya başladım.” (s. 12).

“Birkaç kadın ve çocukla seyrek sakallı, kısa boylu bir efendi birkaç hafta veya ay konağın bir tarafına yerleşir, sonra kaybolur gider.” (s. 17).

“O söylerken ben Mesrur’e yi telli, pullu gelinlik elbiseleriyle koltuğunda görüyor, dizlerimin karıncalandığını, kafatasımın sarsılmış bir saat çanı gibi için için öttüğünü duyuyordum.” (s. 27).

“Mesela, günün birinde sorsak bir bahriye mütekaidi gelir, hiçbir mektebe sığınamayarak ortada kalan oğlunu ucuz bir fiyatla almamızı isterdi.” (s. 43).

“Çocukları yanına sokmuyor; yere oturarak taştan evcikler yapıyor; tahta parçaları ile toprağın üstüne bir şeyler çiziyor.” (s. 87).

“İşte o zaman tanımadığım bir ses çıkararak kendimi fırlatıyorum; kolumun üzerine yere düşüyorum.” (s. 151).

“Eylül sonuna doğru bir akşam eve döndüğüm zaman bana kapıyı o açtı; gene aynı ıslak dudaklarıyla yanağımı öptü.” (s. 170).

“Kadın, evvela şaşırıyor; kızıyor, fakat sonradan oğluna hak veriyor.” (s. 199).

4.3.1.4.2.1.2. Bağımsız Sıralı Birleşik Cümle

“Bahar, bütün saltanatıyla gelmiş, ağaçlar pıtrak gibi kiraz dökmüş. (s. 7).

“Yüzüm uzuyor, derimdeki kırışıklıklar kayboluyor, yanaklarımda pembe bir renk dalgalanıyordu.” (s. 12).

“İhtiyarlar, yerlerinden kımıldanmadılar; gençler ve çocuklar, birbirinin peşi sıra, konağın dördüncü katındaki tahtaboşa çıktılar.” (s. 13).

“Arkasından erkekler teravihe gittiler; muşamba fenerlerle kadın misafirler geldi, epeyce bir zaman peçiş ve yüzük oynandı.” (s. 14).

“Çanakkale’den neşesiz haberler geliyor, İstanbul’daki sıkıntı, gün geçtikçe artıyordu.” (s. 44).

“Zavallı kadın, bahçenin ağaçlarından taşanı, küçük beyin pencerelerine kadar her şeyi gülüp ağlayarak tanıdı ve bu faslı da böylece kapamış olduk.” (s. 90).

“Bütün oda kapıları açılmış, merdivene doğru itişe kakışa bir konuşma oluyordu.” (s. 114).

“Evvela bastonum düşüyor sonra onu almaya çalışırken rüzgar kasketimi uçuruyor.” (s. 140).

“Mesule bacı, Talat’ı gene sıkıştırdı; o da yeni bir dargınlıktan ürkererek beni sattı.” (s. 169).

“İnsan içine çıkmaktan utanır, mahallede yüzünü gören yok gibidir.” (s. 187).

4.3.1.4.2.2. Bağlı Birleşik Cümle

Birden fazla cümlelerin birbirine bağlaçla bağlandığı cümlelerdir. Sıralı cümledeki virgül veya noktalı virgül yerine bağlaç kullanıldığında ortaya bağlı birleşik cümle çıkmaktadır. Yazarların konu ile ilgili görüşleri şu şekildedir:

Bağlama edatlarıyla (bağlaçlarla) birbirine bağlanan cümleler topluluğudur. Birden fazla cümle “ve, veya, fakat, ama, lakin, da, meğer(se), halbuki” vb. bağlaçlarından biri veya birkaçıyla birbirine bağlanır. Bağlanan cümlelerin her biri kendi içinde yargının tamamlandığı müstakil cümlelerdir. Unsurlarının biri veya birden fazlası ortak olan bağlı

cümleler bulunduğu gibi, hiçbir unsuru ortak olamayan bağlı cümleler de vardır (Uygur, 2008, 244).

“Bağlı cümleler öğelerini paylaşabilmektedir. Eksikli kullanım hem bağlama öbeklerinde hem de bağlı cümlelerde görülen bir özelliktir” (Karaağaç, 2017, 240). “Bağlaçlarla birbirine bağlanan cümlelerin özneleri ortak olabileceği gibi ayrı da olabilmektedir. Cümleler hikâye veya rivayet tarz ekiyle birbirine bağlanabilirler” (Özmen, 2016, 156). “Bağlı cümleler, öğelerini paylaşabilirler. Eksikli kullanım, hem bağlama öbeklerinde hem de bağlı cümlelerde görülen bir özelliktir.” (Karaağaç, 2012, 516).

“Sizin kafalarınız yumruk kadar amma, Kocabaş Kazasker gibi padişah sofrasında yemek yiyemediniz.” (s. 8).

“Bacı ile tekrar aşağı inmek için camı kapayacağımız zaman sokaktan bir tulumba takımının geçtiğini gördük ve durduk.” (s. 14).

“Sevdiğim bu konakta yaşıyor ve güzel havalarda bahçeye çıkarak havuzun kenarında oturuyordu.” (s. 18).

“Bunu en güzel yazımla yazdım ve bir akşam Paşa’ya uzattım.” (s. 27).

“Öyle ki, bir akşam, baba da dahil oldu ve komiserin karşısına dizdikleri zaman korkudan aklım çıkıyordu.” (s. 44).

“Arasına bu civarda dilenmeye cesaret edenleri bu çocuklardan öğrenir ve derhal tedbir alırmış.” (s. 59).

“Beni isteyenler etrafımda kum gibi kaynıyor, amma dönüp bakmıyorum bile.” (s. 65).

“Bir çare olarak, bir keçi satın aldım ve İsmail’i Mesule bacı ile beraber Kadifekalesi’nde onu otlatmaya göndermeye başladım.” (s. 87).

“Demek, halimde yalnız kaçakçıya değil, yalancı şahide de benzer bir şey vardı ve bu, herhalde çehremi sık sık mahkemede gören avukatın marifeti olacaktı.” (s. 113).

“Bir mini mini çocuk masumluluğuyla gülerek onu bana uzatıyor; fakat saniyesinden bunun nasıl bir çocukluk olduğunu fark ederek, elini çekiyor.” (s. 141).

4.3.1.4.2.3. İç İçe Birleşik Cümle

“Bir cümlelerin diğer bir cümlelerin ögesi ya da bir ögesinin parçası olmasıyla oluşan cümleye iç içe birleşik cümle denir” (Özmen, 2016, 176). “Yardımcı cümle, ana cümlelerin bir ögesi veya o ögenin bir parçasıdır. Türkçenin söz dizimi yapısına uygun olarak ana cümle sonda bulunur”(Karaağaç, 2013, 231).

Aktan iç içe birleşik cümle ile ilgili şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Birleşik cümlede temel cümleye dış cümle, yan cümleye iç cümle de denir. Temel cümlede yüklem çoğu zaman çekimli bir fiil olurken iç cümlede çekimli bir yüklem fiil olabileceği gibi

ek fiil almış bir yüklem ismi de olabilir. İç cümle her zaman temel cümlelerin ya doğrudan nesnesi olur ya da iç cümledeki herhangi bir kelime grubuna ait bir isim görevi üstlenir. Temel cümlelerin yüklemi çok zaman bilmek, görmek, görünmek, saymak, sayılmak, sanmak, zannetmek, hissetmek, farz etmek, duymak, işitmek, ummak gibi geçişli fiillerden oluşur. İç içe birleşik cümlelerin kullanımında en çok alıntılar ve aktarmalarda başvurulur (Aktan, 2009, 132).

“Bunu başta büyükannem olmak üzere bütün ev halkının sık sık tekrar ettiği, ‘Allah kimseyi gördüğünden yadetmesin’ sözü kâfi derecede anlatır sanırım.” (s. 16).

“Eğri büğrü yazı ile gelen cevapta sevgilim: ‘Bende sizi seviyorum. Allah kısmet ederse mesut oluruz inşallah.’ diyordu.” (s. 30).

“Fakat buna rağmen, şube amirleri bir türlü beni gözlerine kestiremiyorlar, her defasında, ‘Şimdi git, biz seni icabında çağırırız.’ diyorlardı.” (s. 45).

“Polis: ‘Su var mı? Çabuk kahvelerden biraz su bulup getirin!’ diye bağıırıyordu.” (s. 62).

“Ayo kızım... Yahudi karısı döver bu guzal oğlanı, dedi.” (s. 63).

“Mahallede her çocuk öldükçe: ‘Ya benimki de ölürse!’ diye yere kapanarak katıla katıla ağlardı.” (s. 65).

“O: ‘Aman ayol. Bi canları eksik bunların... Tularım upardı!’ diye bağıırırken İsmail gülmekten katılıyordu.” (s. 90).

“ _ Ne münasebet! Ne münasebet!.. diye kekeliyordu.” (s. 107).

“Şah, o vakit: ‘Gelsin bana dövmeciler!’ diye buyuruyor; dövmeciler geliyor.” (s. 150).

“Talat, gecenin birinde sesini biraz değiştirip alçaltarak: ‘Çocuktan haber var...’ der.” (s. 203).

4.3.1.4.2.4. Ki’li Birleşik Cümle

“Ki’li birleşik cümle, Türkçenin söz dizimi yapısına ters olarak, yardımcı cümlelerin ana cümleden sonra geldiği bir cümle türüdür” (Karaağaç, 2013, 231). “Ki’li birleşik cümle Türkçede yaklaşık bin yıldır kullanılan bir cümle çeşididir. Türkçeye Farsçadan geçen bu cümle tipinin ilk basit örneklerini Uygurca döneminde görülmektedir. Ki’li birleşik cümleler kullanım sıklığı ve çeşitliliği sayesinde diğer bağlı cümlelerden ayrı bir özelliğe sahiptir” (Özmen, 2016, 157).

Erkul’un sıralı cümleye ilişkin değerlendirmeleri, aşağıda belirtilmiştir:

İki cümlelerin “ki” bağlacıyla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümledir. Eski metinlerde “kim” biçiminde görülen bu bağlaç, günümüzde kullanımdan düşmüştür. Ki’li cümle, başta bulunan temel cümle ve “ki” ekiyle temel cümleye bağlanan yardımcı cümleden oluşur. Her iki cümlede bağımsız birer cümledir. “İlgi cümlesi” de denilen bu tür cümleler, Türkçe’de yaygındır. İlgı cümlesi, yüklem cinsine göre; fiil cümlesinden, isim cümlesinden isim ve fiil cümlesinden oluşabilir. Gurbet o kadar acı ki ne varsa içimde “ Ne var ki, yeter ki, öyle ki, şöyle ki, sanılmasın ki, unutulmasın ki” gibi bağlaçlar ilgi cümlesi kurmazlar. Bunlar, kalıplaşmış ifadeler olarak cümlede bağlaç görevi yüklenirler: iyi ki gelmişiz Temel cümlelerin sonda, yardımcı cümlelerin başta yer aldığı “ki” li cümlelerde, cümleler sebep-sonuç ilişkisiyle birbirine bağlanır. Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi. “Ki”nin değişik yerlerde kullanıldığına dikkat edilirse, cümlelerin diziliş sırası Türkçe ’ye yabancı ve aykırıdır. Buna

rağmen bu cümlelerin, Türkçe'nin içyapısı içinde bir takım özgün kullanımlarla Türkçe 'ye iyice yerleştiği görülür. "Ki" bağlacı, cümlelerin sonuna geldiğinde, çok defa eksiltile cümle yapar ve cümleye çeşitli duygu değeri kazandırır. Öyle güldü ki! , Bir daha gelir mi ki! (Erkul, 2007, 74-76).

"Fakat unutmamalı ki, neticeye varmak için daha yumuşak yollar da vardır." (s. 6).

"Kala kala bir Mesrure kalıyordu ki, bizim dadılar onunkilerle el ele verdikten sonra bu saf çocuğu kafese koymak da içten değildi." (s. 29).

"Bir kısım muallimler de vardı ki, doğrudan doğruya fahriydiler." (s. 43).

"Hakikat şu ki, insanlar bir hayatın âlemini keşfetmekten zevk duyarlar." (s. 76).

"Her şey yolunda gidip dururken bir de bir akşam geldim ki, ev adeta cenaze çıkmış gibi bir halde." (s. 79).

"Demek istiyorum ki, o büyük göç pek öyle zihinde büyütülecek kadar korkunç bir şey değildir." (s. 86).

"Üzerine oturduğun bir kalorifer borusunun tatlı sıcaklığıyla hafifçe kendimden geçmişim ki, birden bire bir acayip sarsıntı ile yerimden fırladım." (s. 113).

"Fakat bu an için o kadar sevimli, birbirlerine yakınlıklarını o kadar şiddetle hissettiren bir şeydir ki, bir kaç adım uzaklaştıktan sonra, sevdiğini yanımda öpmemek için titreyerek sıkıdığı elini bir üçüncü lira için bir kere daha aynı cebe sokuyor." (s. 141).

"Bir ara İsmail'deki bu ve vefasızlık bana öyle ceza verdi ki, söyleyecektim." (s. 173).

"Fakat bir tanesi var ki, ona hiç aklım ermeyecek." (s. 189).

4.3.1.4.2.5. Şartlı Birleşik Cümle

"Şart cümlesi bütün dillerde yardımcı cümledir. Bir yüklem, bir şart cümlesi ile tamamlandığı cümledir. Şart cümlesi genellikle ana cümlelerin zarfı gibidir ve ana başında veya içinde bulunur" (Karaağaç, 2013, 231). Yükleme dilek-şart kipinde olan, yardımcı cümle ile temel cümleden oluşan cümlelerdir. Şartı bildiren cümle başlama cümlesi, temel cümle de sonuç cümlesi durumundadır. (Dizdaroğlu, 1976, 209) Bugün Türkiye Türkçesinde basit çekimli şart cümleleri daha çok dileğe yakın şart, birleşik çekimli şart cümleleri ise daha çok şart ifade eden cümlelerdir (Özmen, 2016, 146).

Başlangıçtan beri Türkçe'de var olan ve temeli, şart kipine dayanan şartlı birleşik cümle, Türkçe'nin temel birleşik cümlesidir. Temel cümledeki hükmün meydana gelişi, yan cümledeki hükmün meydana gelişine bağlı olan cümlelerdir. Şartlı birleşik cümlede; yardımcı cümle önce, temel cümle sonra gelir. Şart anlamını, yan cümle ifade eder, temel cümlelerin anlamını tamamlamaz, sınırlandırır (Erkul, 2007, 66).

"Başım yarılırsa yazık değil mi bana?.." (s. 6).

"Oda ve sofadaki su tenekelerinin bir vazifesi de, şayet günün birinde bu aralıklar arasına yanar bir sigara kaçarsa onu söndürmekti." (s. 16).

“Çekinmeden pencereimin önüne oturabilseydim mesele yoktu.” (s. 19).

“Bu başla kendimi Mesrure’ye gösterecek olursam felaketti.” (s. 20).

“Doğrusu aranırsa, ilk zamanlarda Paşa, bana benim kendisine baktığım gözle bakmıyordu.” (s. 25).

“Yirmi beşini geçmeden ötesinden berisinden ağarmaya başlayan bu sakal olmasaydı, tasfiyede onun da kim vurduya gitmesi pek mümkündür.” (s. 33).

“Bununla beraber, bizim eski dilencilerin de bir kralı olmak lazım gelseydi, onu mutlaka bu fukara-yı sabirin arasından seçerlerdi.” (s. 77).

“Bunlardan birinin üstüne eğirirken hafif bir hareket yapsam İsmail’in uyanacağını, onun kızıl benekli gözlerinin açılacağını sanarak ürperirdim.” (s. 123).

“Fakat doğrusunu söylemek lazım gelirse İsmail’in bu gece ki olayı ondan daha acıydı.” (s. 173).

“Tramvayda bir biri ile Almanca konuşan, çaylarda pek üstlerine düşülürse -güftelerini ağız kalabalığına boğdukları- alafranga şarkılar söyleyen kızlara ara sıra iyi kismetleri çıkmaktadır.” (s. 185).

4.3.1.4.2.6. Karmaşık Birleşik Cümle

Karmaşık birleşik cümlelerle ilgili olarak Özmen şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

Karmaşık birleşik cümle, iki veya daha fazla birleşik cümleden oluşan cümle türü olarak açıklanır. Bir karmaşık birleşik cümle, hem sıralı birleşik hem şartlı birleşik veya hem iç içe birleşik hem şartlı birleşik hem de bağlı birleşik, vb. birleşik cümle özelliği taşıyabilir. Karmaşık birleşik cümlelerin ana yapısı birleşik cümle özelliklerinden birini taşır, diğer birleşiklik ikincildir (Özmen, 2013, 197).

“Benim yetiştiğim ikinci Abdülhamit zamanlarında bile ara sıra saraydan (adına resmen, Sadaka- i Şahane denen) elli altınlık, yüz altınlık ihsanlardan gelir ve Karacaahmet’in meşhur Miskinler Tekkesi’nde olduğu gibi bütün aile, büyük sofada toplanarak, ‘amin, amin’ çağırırdı.” (s. 10).

“Böyle bir şey olsaydı afiyetle yenecek ve her ay gürültü çıkmayacaktı.” (s. 18).

“Öyle kudurtucu bir mehtap ki, Mesrure’yi bile kanepesinden kaldırarak bahçede koşturuyor ve sesini kuş sesi gibi cıvılatıyordu” (s. 21).

“Sonra, bir meslektaşla, bir akranla konuşur gibi bana kendisinin vaktiyle şiire heves etmiş, hatta bazı gazeller karalamış olduğunu anlattı, bunları şayet bulursa bana okuyacağını vaat etti.” (s. 27).

“Bir müddet sonra, Toprakkale civarlarında öyle bir çöküş çöktüm ki, ne tehdit, ne dayak beni bir daha ayağa kaldıramadı ve ordu etrafımdan bir sel gibi akıp geçti.” (s. 45).

“Fakat bacının gösterdiği telaş ve hüznün karşısında anladım ki, ateş, bacayı sarmış, rahmetli Gucu neyin papuçları bir daha dönmek üzere dama atılmıştı.” (s. 66).

“Henüz yetişme çağında nur yüzlü bir kızcağız bırakmışsa onu baştan çıkaracaklar ve bir tükenmez sermaye gibi gene yıllar yılı elden el, kucaktan kucağa dolaştıracaklar vardır.” (s. 128).

“Zavallı Talat, gecenin mahremiyeti içinde nasıl yavaş yavaş gevşetildiğini anlattığım fakir kadın gibi: ‘yok canım olacak iş mi bu?’ diye söylenmeye devam ediyor, vücudunun kanı bütün yüzüne kafi gelmediği için burnunun ucu ve kanatları garip bir suretle kızarıyordu.” (s. 157).

“Mektep memurlarında birinde öğrendiğime göre, idare, onun büyük zekasına acımış, daralttığı birkaç hocadan mektupla özür dilerse tekrar mektebe almayı va’detmiş.” (s. 204).

“Pek de kısa olmayan bir susmadan sonra yavaşça başını sallayarak: ‘Olur,’ diyorum ve İsmail benim sofraya üstünde duran sakat elime eğiliyor; onu öpüyor.” (s. 206).

4.3.1.4.2.7. Eksiltili Cümle

Eksiltili cümlelerin diğer bir adı da kesik cümledir. Genellikle yüklemsiz ve sık sık da tek sözden oluşan eksiltili cümleler, yüzey yapıları bir cümle olmaktan uzak oldukları halde sözlü dil kullanımının çeşitli öğelerinin yardımıyla, derin yapıları, yargı bildiren cümle olarak algılanmaktadırlar (Karaağaç, 2017, 242). Ünlemler, ünlem öbekleri, cümle başı edatları, ret ve kabul, onay veya inkâr sözlerinin tek başına kullanımları da eksiltili cümlelerdir (Karaağaç, 2013, 233). “Eksiltili cümlelerde, okuyucu veya dinleyici eksiltelen, kullanılmayan yüklem ne olduğunu, cümle bağlamına göre bilebilir, tahmin edebilir veya bilmez. Bilinmeyen yüklem yerine okuyucu veya dinleyici uygun bir yüklem koyar.” (Özmen, 2016, 196).

Aktan eksiltili cümlelerle ilgili şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

Genellikle günlük konuşmalarda yer alan ve bazı öğeleri kesilerek söylenen veya fiili kullanılmadan söylenen cümlelere eksiltili cümle denir. Atasözleri ile deyimlerde, günlük konuşmalarda, karşılıklı konuşmalarda, daha çok etkileyici olmak, söze daha çok duygusallık katmak için eksiltili cümlelere başvurulur. Eksiltinin korku, çekinme, kızgınlık, heyecan, ürperti gibi değişik duygusal nedenleri olabilir: Sorulara kabul veya ret bağlamında verilen tek kelimelik cevaplar da eksiltili cümle sayılırlar. Eksiltili cümlede her ne kadar kesin bir yargı bulunmasa da, cümlelerin anlamı genellikle bir önceki cümlelerin yüklemine bağlı olarak anlaşılmaktadır (Aktan, 2009, 139).

“Yavrunun bütün ömrünce yiyeceği ekmek zahmetsiz ve sıkıntısız bir el ekmeği olsun diye.” (s. 10).

“Bahar çiçekleri açmaya başlayınca bir başkası...” (s. 26).

“Parlak bir haziran mehtabı!..” (s. 30).

“Saçları dimdik olarak bağırırlar; avaz avaz salat-ü selam okuyanlar; birbirine ezerek, sandalye ve masaları devirerek kaçışanlar!..” (s. 55).

“Amma kaç defa kaç yüz defa...” (s. 87).

“Gülhane Parkı, Eyüpsultan, Kapalıçarşı ve daha nereleri...” (s. 90).

“Belki de gene sahibine vermek için...” (s. 154).

“Belki değil, muhakkak...” (s. 169).

“Buna benzer daha bazı büyük işler...” (s. 188).

“Gene zayıf kalmış dersler, baş başa vererek çalışılacak arkadaşlar, mektepten başka yerde bulunamayacak kitaplar vesaire, vesaire...” (s. 203).

4.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu araştırmanın dördüncü sorusu, “Reşat Nuri Güntekin’in *Miskinler Tekkesi* adlı romanındaki söz dizimsel veriler, dil bilgisi öğretiminde nasıl kullanılabilir?” olarak belirlenmiştir. Söz konusu eserden bu kapsamda seçilen örneklerle hazırlanan etkinlik örnekleri aşağıda sıralanmıştır:



ETKİNLİK 1

DERS: Türkçe

SINIF: 6. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.

SÜREÇ

Paragraftaki isim tamlamalarını bulup cümle içindeki işlevlerini belirtiniz.

“Şubat geldiği halde kış devam ediyor, hatta daha da şiddetini arttırıyor. Ben, artık sokak adamı olmaktan çıkarak bir nevi sandalyesiz kalem efendisi oldum. Dairelerinden birinden çıkıp ötekine girerek hem ısıyor, hem sanatımı yapıyordum. Kazancım da oldukça yolunda. Bu daire dilenciliğinin benim için yeni bir ihtisas şubesi açtığını hissediyorum. Muaffak olduğuma, hatta bu nevi işler için çorak gibi görünen bir sahada kimsenin dikkatini çekmeden muvaffak olduğuma göre ustalığımı kabul etmek lazım. Ne yapıyorum? Bu, benim sırrımdır; daha doğrusu, benim kendimin de bilmediğim bir sırdır. Eserini nasıl yaptığını hangi büyük sanatkâr bize söyleyebilir? Şair dedeme sorulsaydı her gün hepimizin kullandığımız bir sürü tatsız tuzsuz kelimelerden o ramazan mahyalarına benzeyen nur kapaklığında mısraları nasıl çıkardığını izah edebilir miydi? Tanrı’nın her büyük vergisi bir sırdır.” (s. 113).

“Bununla beraber, insanlığın dirisi gibi ölüsü etrafında kalabalık ne kadar çok olursa pislik de o kadar çok oluyor. Bunun bir büyük adamın Eyüp’e götürülen cenazesine gördüğüm bir misalini kendi şahsî sefahatlerimden biri gibi, her zaman hatırlayacağım. Başka bir mükellef mızıka, sonra kol kol askerler, tüfeklerinin ucunu yere çevirmiş kara askerleri pırıl pırıl deniz askerleri, jandarma, polis, sonra mektepler; renk renk erkek mektepleri, kız mektepleri Babil’in asma bahçeleri gibi havada sokaklar boyunca çiçek çelenkleri; sonra teşrifat sırasıyla İstanbul’un büyükleri, hatırlıları ve nihayet öndeki mızıkaı işitemeyecek kadar gerilere dalmış bir ayak takımı kalabalığı...” (s. 132).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 2

DERS: Türkçe

SINIF: 6. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: İsim ve sıfat tamlamalarının metnin anlamına olan katkısını açıklar.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragrafta yer alan sıfat tamlamalarını bulup kuruluş biçimlerini belirtiniz.

“Aradığım sevgili işte Cinci Meydanı civarındaki bu ikinci konakta buldum. Bitişliğimizde bizden kale duvarları kalınlığında bir yangın duvarıyla ayrılmış bir pembe konak vardı. Sevdiğim bu konakta yaşıyor ve güzel havalarda bahçeye çıkarak havuzun kenarında oturuyordu. Sarı saçlı, ak yanaklı, yusuvarlak bir kızdı. O da benim gibi ağırbaşlı ve büyük adam tavırlıydı. Gene benim gibi nafile hareketlerden hoşlanmaz kısa kollarının ucundaki pembe, tombul ellerini yaşına göre bir parça fazla çekik karnının üzerinde birbirine kilitleyerek saatlerce kımıldamadan otururdu. Nihayet o da benim gibi susadığını, yahut başka bir istediği zaman etraftan gelip geçene tatlı bir sesle yalvarırdı. Hasılı, biz âdeta birbirimiz için yaratılmıştık. Bugün bir yangını vesile ederek bizi birbirimize komşu yapan Tanrı, yarın da evlenmemizi nasip eder ve çok az kismetimizi de ayağımıza gönderirse, büyük başımı Mesrure’nin –benim için hazırlanmış bir atlas yastığa benziyor- göğsüne yaslayarak tadına doyumaz bir ömür geçireceğime hiç şüphe yoktu.” (s. 18).

“Dadılar, içerden zorlama hareketlerine devam ediyorlardı. Çiçekli ve kuşlu bir kâğıda benim kalemimle uzun bir nağme yazıldı ve kimseye gösterilmeyeceğine dair büyük yeminlerle Mesrure’ye teslim edildi. Eğri büğrü bir yazı ile gelen cevapta sevgilim: ‘ Ben de sizi seviyorum. Allah kısmet ederse mesut oluruz inşallah’ diyordu. Çok tuhaf şey! Ben, kendi mektubumda böyle açık açık aşk ve alakadan bahse cesaret edememiştim. Anlaşılan, bir çoğu, ‘ Cezmi’ romanından alınmış cümlelerimi Mesrure de benim gibi anlamıyarak daha kestirme yoldan yürümüşü.” (s. 30).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 3

DERS: Türkçe

SINIF: 6. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Edat, bağlaç ve ünlemlerin metnin anlamına olan katkısını açıklar.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragrafta yer alan bağlama, edat ve ünlem gruplarını bulup cümle içindeki işlevlerini belirtiniz.

“Fakat, Sinop’taki dükkânda, daha doğrusu evimde yazın entari, kışın da aba ile oturduğum için redingotum aşağı yukarı eski halinde kalmıştı. Mercan yokuşundan bir beyaz gömlekle iki lastik yaka uydurduk mu bu iş tamam oluyordu. Mektep; iç içe selamlık ve harem bahçeleri, yıkık ahırlar, hamamlar ve havuzlar arasında gene bir baba-oğul işletiyordu. Oğul, Selanik Hukuku mezunlarından Şefkatî Bey diye bir adamdı. Gözünün biri ötekinden küçük, kafası ve çenesi bir tarafa doğru hafifçe çarpık, kekeme bir efendi. İdarenin asıl ehemmiyetli unsuru bahçeye ilk girişte aba poturu, çıplak ayaklarında yırtık postalları, omuzdan ilikli gömleği, karışık kır sakalı ile bahçıvan sandığım babasıydı. Fakat gelen giden olduğu zaman, onu kıyafeti için iç tarafta bir yerlere saklardı.” (s. 38).

“İki serserinin melezi olan bu anlaşılmaz yumurcakta herhalde için için bir şeyler kaynıyor. Bu sıkıya dayanamayarak günün birinde kaçması da mümkündü ve bu kanatları büyümüş kulun kaçması kadar çaresiz görünüyordu. Akşam üstleri sokakta her gecikisinde: ‘Oldu. Anası gibi o da bir daha gelmeyecek!..’ diye âdeta acı bir sevinç duyuyordu. Fakat, kapının çekildiğini ve onun ufak taşlıktan geçtiğini işitince de hıçkırarak ağlayarak gibi oluyordu. Bir gece sokakta yediğim bir sıkı yağmurdan sonra birdenbire ateşlenerek yatmışım. Yarı uyanıktım; daha doğrusu uyanık mı uykuda mı olduğumu bilmiyordum. Onun ağır çocuk uykusunda olması lazım gelen saatlerde birkaç defa, terlikleri elinde, odaya girdiğini ve yavaşça yanıma yaklaşarak uzun uzun bana baktığını hissettim. Sevgiden olmasına imkân veremiyordum. Fakat acıyordu bana herhalde. Demek ki beni bırakıp gitmeyecekti. Ancak, onun bana yapamadığını ben, ona yapmaya mecburdum. Pııyı pırtıyı toplayıp bir ayak evvel İstanbul yolunu tutmalıydım.” (s. 88).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 4

DERS: Türkçe

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Fiilimsilerin türleri fark ettirilir. Ekler ezberletilmez.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragrafta yer alan fiilimsi gruplarını bulup türlerini yazınız.

“Burası şivli tepe camlarından ışık alan geniş ve uzun bir taşlıktı. Tavanı tutan demir putreller arasında sıra sıra masalar uzanıyor, bunların iki yanındaki tahta sıralara oturmuş insanlar önlerindeki kutulara incir basıyorlardı. Bu, görüldüğü kadar kolay bir iş değildi. Her işte olduğu gibi kutuların alt kısmını acemiler dolduruyor iki üç misli gündelik alan ustalar bunların üzerine cami çinileri gibi süslü nakışlar işliyorlardı. Hepsinin parmakları yapışık tatlıdan yara, bere içindeydi. Devam edemeyecek hale geldikleri zaman fincan fincan sade kahve getiriyorlar, üstünden acele birkaç yudum içtikten sonra parmaklarını fincana sokarak yaralarını dağlıyorlardı ... Sabahtan akşama kadar ayakta durmak ve iki elinde iki kutu ile, saat rakkası gibi, bir masadan öbür masaya gidip gelmek! Fakat fevkalade zamanlarda insan acı ve ağrı gibi yorgunluğu da duymaz hale geliyor. Yaptığım umulmaz fedakarlıktan âdeta vecd içindeydim. Ancak geceleri Tamaşalık'taki evime döndüğüm zaman iş değişiyordu. Masalar arasında bir günde durmadan gidip geldiğim yolları ucuca eklersek benim başka vakit iki ayda yürüğüm yolu belki de geçerci. Sonra da bir lahza oturup dinlenmeden...” (s. 69).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 5

DERS: TÜRKÇE

SINIF: 7. Sınıf

YAKLAŞIK SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Basit, türemiş ve birleşik fiilleri ayırt eder.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragraflarda yer alan birleşik fiilleri bulup türlerini belirtiniz.

“Bu da doğru. Fakat unutmamalı ki, bu neticeye varmak için daha yumuşak yollar da vardır. Mesela, yalvarmak. Benim o zaman bana sataşan çocuklara yaptığım gibi: ‘İki gözüm kardeşim. Ben bilirim sen benim başımı yarabilirsin. Hiç ben, seninle başa çıkabilir miyim? Başım yarılırsa yazık değil mi bana?.. Vesaire...’ “ (s. 6).

“Benim o zaman, bir türlü içinden çıkılamayan bir askerlik meselem vardı. İki de bir beni şubeye çağırarak başımı ölçüp biçiyorlardı. Koca baş ailesinin o hiçbir ölçüye sığmayan başları vaktiyle onların orduda en yüksek kumanda mevkilerine çıkmalarına mani olamamıştı. Nitekim şimdiki kanunda da buna dair açık bir emre rastlanmıyordu. Fakat buna rağmen, şube amirleri bir türlü beni gözlerine kestiremiyorlardı, her defasında, ‘ Şimdi git, biz seni icabında çağırırız,’ diyorlardı. Nihayet, galiba Sarıkamış’tan sonra kafamı artık göremeyecek derece sıkıştırdılar ve, ‘ Yarın sabah beş günlük yiyecek ile beraber gelirsin!’ diye bir emir verdiler ... İlk hedef Mısır’dı. Yollar emin olaydı ve İngilizler, kanalı müdaafaya kalkmasalardı Kocabaşların son torunu, hiç şüphesiz, bu memleketin ikinci Fatihleri arasında yer alacaktı.” (s. 45).

“-Bulabilirdim. Fakat eşeklik ettim. Daha doğrusu vakti ile ettiğim eşekliğin devamı... İlerlemek için İstanbul’dan çıkmak lazımdı. Fakat etrafımda, paşa döküntüsü gibi, bir alay çocukla nasıl yerinden kımıldarsın.” (s. 105).

“Talât, bir tereddüt geçirdi. Mademki farketmemiştim. Saklayabilirdi. Fakat bu kadar açıldıktan sonra bunun lüzumsuz gördü ve devam etti.” (s. 106).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 6

DERS: Türkçe

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Cümle türlerini tanır.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragraflarda yer alan cümlelerdeki yüklemi belirleyip türünü yazınız.

“Uyku ile uyanıklık birbirinden ayrı iki âlemdir. Fakat ben, bu kerevet üzerinde geçirdiğim bazı gece saatlerinde bunların hangisi içinde bulunduğumu söylemeye gerçekten muktedir değilimdir. Vücut, yorgunluktan külçe haline gelmiş, en küçük bir hareket imkânını kaybetmiş bulunmasına göre, muhakkak ki her parçası ayrı ayrı uyuyor. Evet, kaplumbağa uykuda; fakat onun ağır ve sakat kabuğu içine hapsedilmiş kuş uyanık. Sırtımı bir yüksekçe duvar yastığına dayıyarak uzandığım yerden tavanda kaynaşan yol yol akarsu akislerini karşımdaki duvara asılmış iki büyük levhanın çerçevelerini ve nur gibi parlayan yazılarını, oda kapısı yanındaki ördek sobanın daima açık kapağındaki ateşi görüyorum. Demek ki uyanığım fakat aynı zamanda bunların arasında gündüzün rastladığı bazı çehrelerin gitgide kımıldanmaya, gündüzki sesleriyle, konuşmaya, gülüşüp ağlaşmaya başladıklarını da görüyorum: Yani, hakikat âlemlerin hangisinde bulunduğumu nasıl kestirmeli?” (s. 144).

“Bu çiçeklikte elimin altında bulundurmaktan hoşlandığım bazı ufak tefek eşyanın durduğunu anlatmıştım. Söylemesi ayıp olacak amma, bunların bir kısmı kitaptır. Arasına mezatlardan, ölü terekelerinden yok pahasına aldığım bazı kitaplar. Bunlar arasında en çok sevdiğim kalın bir Mesnevî şerhidir.” (s. 145).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 7

DERS: :TÜRKÇE

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 20 Dakika

KAZANIM: Cümle türlerini tanır.

SÜREÇ

Aşağıdaki cümleleri türleri bakımından inceleyiniz.

a) “Kendi hırgürümüzden söz açamadığımız için komşularla meşgul olmaya vakit bulamazdık.”(s.25)

Yapısına göre.....; yüklem türüne göre.....; yüklem yerine göre.....; anlamına göre.....

b) “Baharda mezarlık, bizim meslektaşlar için de pek harareti *bir pazar yeridir.*” (s. 126).

Yapısına göre.....; yüklem türüne göre.....; yüklem yerine göre.....anlamına göre.....;

c) “Yüzüm uzuyor, derimdeki kırışıklıklar kayboluyor, yanaklarımda pembe bir renk dalgalanıyordu.” (s. 12).

Yapısına göre.....; yüklem türüne göre.....; yüklem yerine göre.....; anlamına göre.....;

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 8

DERS: Türkçe

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Cümle türlerini tanıır.

SÜREÇ

Aşağıdaki cümleleri yapısına göre inceleyiniz ve kutucuklardan uygun olanlarıyla eşleştiriniz.

1. “Tozdan dumandan ferman okunuyor.” (s. 35).
2. “Mahallenin hala eski adıyla, Tombul imam diye çağırılan eski imamı.” (s. 149).
3. “Bir mini mini çocuk masumluğuyla gülerek onu bana uzatıyor; fakat saniyesinden bunun nasıl bir çocukluk olduğunu fark ederek, elini çekiyor.” (s. 141).
4. “Amma kaç defa kaç yüz defa...” (s. 87).
5. “Fakat bir tanesi var ki, ona hiç aklım ermeyecek.” (s. 189).
6. “Çekinmeden penceremin önüne oturabilseydim mesele yoktu.” (s. 19).

Basit C.

Sıralı Bir. C.

Eksiltili C.

Ki’li Bir. C.

İç içe Bir. C.

Şartlı Bir. C.

(.....) (.....) (.....) (.....) (.....) (.....)

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 9

DERS: Türkçe

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Cümlelerin öğelerini ayırt eder.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragraflarda yer alan cümleleri temel öğelerine ayırınız.

“Gece misafirlikleri zamanla haftada birden ikiye, ikiden üçe bindi. Artık işe de gitmediğini anlıyorum. Gün ortasına doğru gözleri içine çökmüş, dudaklarında iyi yıkanmamış boyalarla yorgun argın kendini minderinin üstüne attığını gördükçe anlıyorum ki, verilen nasihatler boştur ve kız, yolu tutmuştur. Fakat gene de bana düşeni söylemekten geri durmuyordum...” (s. 65).

“Nihayet, bu habersiz kayboluşların birinde kız hiç geri dönmedi. Bir hafta bekledikten sonra polise haber vermeyi düşündük. Fakat kendi rızasıyla gidene polis ne yapacak? Üstelik çocuğu bizden almaları tehlikesi de vardı. Halbuki, Mesule bacının sokaktan bulup getirdiği bir sarı kediyle beraber bu yumurcak evimizin şenliği idi. Bacıya, değil polise haber vermek, hatta komşuların yanında bile bu işin üstesine pek düşmemesini sıkı sıkı tembih ettim.

Anası gelmediği geceler çocuk, Mesule bacının koynunda yatıyordu. Büsbütün bizim olunca benim daha büyük ve sıcak olan odama bir yer yatağı yapmayı düşündüm. Fakat bacının gösterdiği telaş ve hüznün karşısında anladım ki, ateş, bacayı sarmış, rahmetli Gucubey’in papuçları bir daha dönmek üzere dama atılmıştır.” (s. 66).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

ETKİNLİK 10

DERS: Türkçe

SINIF: 8. Sınıf

SÜRE: 30 Dakika

KAZANIM: Cümlelerin öğelerini ayırt eder.

SÜREÇ

Aşağıdaki paragraflarda yer alan cümleleri öğelerine ayırınız.

“Bir ramazan akşamı, iftar sofrasından kalkmak üzereydik. Kalfalardan biri uzakta, Edirnekapı tarafında bir yangın haberi verdi. İhtiyarlar yerinden kımıldanmadılar; gençler ve çocuklar, birbirinin peşi sıra, konağın dördüncü katındaki tahtaboşa çıktılar. Gülfidan bacı ile ben ikinci kattan yukarısını göze alamamıştık. Karşımız kapalı olduğu için gökte, akşamın alacakaranlığı içinde bir hafif kızılıktan başka bir şey farkedemiyorduk. Tahtaboştakiler ta uzaklarda bir cami minaresiyle bir servi arasında bir evin yandığını söylüyorlardı.” (s. 13).

DEĞERLENDİRME

Öğrencilerin verdiği cevaplar kontrol edilir. Yanlışlar sınıf ortamında düzeltilir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Söz diziminde kelime gruplarının ve cümle öğelerinin farklı biçimlerde tanımlandığı ve sınıflandırıldığı görülmektedir. Kelime türleri, cümle türleri, cümle öğeleri gruplanırken gruplamanın neye göre yapılacağı tartışma konusudur. Örneğin Özmen, kelime gruplarını *Türkçenin Sözdizimi* adlı kitabında yirmi yedi başlık altında toplarken *Türkçede Söz Dizimi* adlı kitabında Karahan, bu kelime gruplarını on dört başlık altında gruplandırmıştır. Söz dizimiyle ilgili bir başka tartışma konusu ise tanımlama sorunudur. Yazarlar aynı kelime gruplarını farklı şekiller tanımlamaktadır; bu durum, öğrencilerin sözcük gruplarını kavramasında kimi sorunlara neden olmaktadır.

Türkçenin söz dizimiyle ilgili tanımlama ve sınıflandırma sorunlarının çözüme kavuşturulması ve bu doğrultudaki çalışmalara kaynak oluşturması için söz dizimini farklı yönlerden ele alan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda yapılacak çalışmalar, alana ilişkin kuramsal alt yapının zenginleşmesini; derlenen örneklerin çeşitliliği ise farklı görüşlerin ve değerlendirmelerin üretilmesini sağlayacaktır.

5.2. Sonuç

Metinde, kelime gruplarının farklı türleri için farklı güçlük düzeylerinde çok sayıda örnek yer almaktadır. Bu durum, eserin dil bilgisi öğretiminde kullanılabilirliği açısından uygun nitelikte olduğunu göstermektedir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* eserinde isim tamlaması, sıfat tamlaması, zarf tamlaması, ikileme, bağlama grubu, birleşik fiil grubu, edat grubu, sayı grubu, unvan grubu, ünlem grubu, aitlik grubu, kısaltma grupları ve fiilimsi grupları bulunmaktadır. Eserde farklı kelime gruplarının yer alması, bu eserin dil bilgisi öğretimi açısından işlevsel olarak kullanımına olanak sağlamaktadır. Edat gruplarıyla fiilimsi grupları açısından metin, zengin bir örnek çeşitliliği taşıırken kısaltma gruplarının az sayıda örneği belirlenmiştir. Metinde kısaltma gruplarından isnat grubu, yaklaşma grubu, bulunma grubu ve çıkma grubundan az sayıda örneğe rastlanılmıştır. Eserde belirtme grubuna ve zarf-fiil gruplarından /-A/ zarf-fiil grubuna rastlanılmamıştır.

Eserde; yüklem ve alt grupları, özne ve alt grupları, nesne ve alt grupları, dolaylı tümleç, zarf tümleci ve cümle dışı öğeler gibi türlü cümle öğeleri örneklenmiştir. Eserde farklı cümle öğeleriyle ilgili çok sayıda örnek yer almaktadır. Bu açıdan eserden verilecek örnekler, 5-8. sınıf öğrencilerinin söz konusu öğelerin farklı özelliklerini kavramasını sağlayacaktır.

Eserdeki diyaloglarda günlük konuşma diline yer verildiği saptanmıştır. Dolayısıyla kısa ve devrik cümle türleri sıkça kullanılmıştır. Bununla beraber korku, şaşkınlık, sevinç, heyecan,

kızgınlık gibi duyguların yansıtıldığı ünlem cümlelerine çok sayıda yer verildiği gözlemlenmiştir. Bu tür cümleler, 5-8. sınıf öğrencilerine farklı cümle türlerinin tanınması açısından katkı sağlayacaktır. Eserde cümle türleri ile ilgili olarak yüklemine göre cümleler, yüklem türüne göre cümleler, anlamlarına göre cümleler ve yapıları bakımından cümleler ile ilgili çok sayıda örnek yer alırken anlamların göre cümle çeşitlerinden biçimce olumlu anlamca olumsuz cümle ve biçimce olumsuz anlamca olumlu cümle çeşitleriyle ilgili az sayıda örneğe rastlanılmıştır. Birleşik cümle çeşitlerinden sapsamalı birleşik cümle ile ilgili örneğe rastlanmamıştır.

Eserde; farklı cümle türleri, alt gruplarıyla birlikte örneklenmiştir. Bu açıdan eserden verilecek örnekler, 5-8. sınıf öğrencilerinin farklı bakış açılarına göre sınıflandırılmış cümle türlerini kavramasını sağlayacaktır.

5.3. Öneriler

Dil bilgisi öğretiminin daha verimli olması için söz dizimine ilişkin terim, tanım ve sınıflandırma sorunları aşılmalı ve bu konuda bir görüş birliği sağlanmalıdır.

Kelime gruplarının 5-8. sınıf öğrencilerine tanıtılması dil bilgisi öğretimi için faydalı olacaktır. Özellikle kelime gruplarının cümle türleri ve cümle öğeleri konularından önce verilmesi, öğrencilerin bu konuları daha iyi kavramasını sağlayacaktır.

Reşat Nuri Güntekin'in *Miskinler Tekkesi* adlı romanından, 5-8. sınıf öğrencilerine yönelik dil bilgisi öğretimi çalışmalarında; öğrencilerin sözcük gruplarını, cümle öğelerini ve cümle türlerini tanınması ve kavraması amacıyla kaynak eser olarak yararlanılabilir. Roman, 5-8. sınıf öğrencilerine yönelik ders kitaplarında, sözcük grupları, cümle öğeleri ve cümle çeşitleri etkinliklerinin hazırlanması için kaynak olarak kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- [1]. Akbayır, S. (2007). *Cümle ve metin bilgisi*. Ankara: Deniz Kültür Yayıncılık.
- [2]. Aksan, D. (2015). *Her yönüyle dil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [3]. Aktan, B. (2009). *Türkiye türkçesinin söz dizimi*. Ankara: Özbaran Ofset Matbaacılık.
- [4]. Arslan, M. (2008). *Öğretim yöntem ve teknikleri*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- [5]. Açıkgöz, H. ve Yelten, M. (2005). *Kelime grupları*. İstanbul: doğu kütüphanesi.
- [6]. Aydın, Ö. (1997). Anadili eğitimi, yabancı dil öğretimi ve evrensel dilbilgisi, *Dil Dergisi*, 54, 23-30.
- [7]. Aytaş, G. ve Çeçen, A. (2010). Ana dili eğitiminde dil bilgisi öğretiminin yeri ve önemi. *Bahar Dergisi*. 77-89.
- [8]. Bakırcıoğlu, N, Z. (2004). *Başlangıcından günümüze türk romanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- [9]. Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yayınları
- [10]. Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [11]. Baştürk, M. (2004). *Dil edinim kuramları ve türkçenin anadili olarak edinimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- [12]. Baydar, M, N. (1953). *Edebiyatçılarımız konuşuyor*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- [13]. Baydar, T. (2006). *Türkçe söz diziminin öğretilmesi ve kavratılması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- [14]. Beserek, A. (1991). *Türkçede cümle yapısı*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- [15]. Bıyık, T. (2016). *Türkçe öğretmenlerinin dil bilgisi öğretiminde kullandıkları yöntemler ve ortaokul türkçe kitap setindeki dil bilgisi öğrenme alanı için verilen yönerge ve etkinlikler hakkındaki görüşleri*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- [16]. Bilen, M. (1999). *Plandan uygulamaya geçiş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [17]. Binyazar, A. (1983). Anadili öğretiminde yazınsal alanlara açılım. *Türk Dili Dergisi*. Sayı: 379-380, 57-73.
- [18]. Cahit, B. (2009). Orhun abidelerinde iyelik, belirtme ve yükleme hali. *Türkish Studies*, 623-643.
- [19]. Calp, M. (2005). *Özel öğretim yöntemi olarak türkçe öğretimi*. Konya: Eğitim Kitapevi
- [20]. Cemiloğlu, M. (2001). *İlköğretim okullarında türkçe öğretimi*. Bursa.
- [21]. Cemiloğlu, İ. (2001). *Dede korkut hikayeleri üzerinde söz dizimi bakımından bir inceleme*. Ankara: TDK Yayınları
- [22]. Coşkun, M, V.(2008). *Türkçenin ses bilgisi*. İstanbul: IQ Sanat Yayıncılık.
- [23]. Çeçen, M, A. ve Aytaş, G. (2008). Metne dayalı dil bilgisi öğretiminin sekizinci sınıf öğrencilerinin dil bilgisi başarısına etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. s. 133-149. <http://efdergi.yyu.edu.tr>.
- [24]. Çubukçu, Z., Taşdemir, M., Güven, M., Babadoğan, C., Oğuz, A. ve Aybek, B. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- [25]. Delice, H, İ. (2003). *Türkçe söz dizimi*. İstanbul: Kitabevi yayınları.
- [26]. Demirel, Ö. (1999). *İlköğretim okullarında türkçe öğretimi*. Ankara: MEB Yayınları.
- [27]. Deny, J. (1943). *Dili grameri*. İstanbul: Maarif Vakfı Yayınları.
- [28]. Doğan, E. (2012). *Türkçe cümle bilgisi-1*. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [29]. Dolunay, S. K. (2010). Dil bilgisi öğretiminin amacı ve önemi. *Türklük Bilimi Araştırmaları-XXVII*, 275-284
- [30]. Dolunay, S. K. (2012). *Türkçe eğitimi açısından dilbilgisi öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- [31]. Ediskun, H. (1996). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- [32]. Emil, B. (1989). *Reşat nuri güntekin*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- [33]. Erdem, İ. (2007). *İlköğretim 2. kademede dilbilgisi öğretiminin sorunları üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- [34]. Erdem, İ. (2012). *Konuşma eğitimi Açısından Türkçe Öğretimi, Türkçe Eğitimi Açısından Türkçe Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- [35]. Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

- [36]. Erk, Y. M. (2003). *Metin bilimi ve dil bilimi çalışmalarının dil bilgisine yaklaşımları üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- [37]. Erkul, R. (2007). *Cümle metin bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- [38]. Ertepinar, H., Demircioğlu, H., Geban, Ö. ve Yavuz, D. (1998). Benzeşme ve bilgisayarlı öğretimin mol kavramı anlamaya etkisi. 3. *Ulusal Fen Bilimleri Eğitimi Sempozyumu Bildirileri*. 173-175. Trabzon: K.T.Ü Fatih Eğitim Fakültesi.
- [39]. Göçer, A. (2015). Temel dil becerilerinin geliştirilmesinde dil bilgisi öğrenme alanının yeri, işlevi ve öğretimi: bütünlük ilkesi ve tümevarım yöntemi ekseninde tematik bir yaklaşım. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. s. 2146-2155.
- [40]. Göğüş, B. (1978). *Orta Dereceli okullarda türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül Yayınevi.
- [41]. Gökdâyı, H. (2010). Türkiye türkçesinde öbekler. *Turkish Studies*, 5, 1298-1319.
- [42]. Gülensoy, T. (2010). *Türkçe el kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [43]. Gülerler, S. (2011). *Dil ve anlatım*. Ankara: Gazi Kitabevi
- [44]. Gülsev, S. (2006). Dede korkut hikayelerinde unvan grupları. *İlmi Araştırmalar*, s:21, 2006 s 172.
- [45]. Güneş, F. (2013). Dilbilgisi öğretiminde yeni yaklaşımlar. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 2, (7), 71-92.
- [46]. Güntekin, R. N. (2014). *Miskinler tekkesi*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- [47]. Halliday, M. A. K. (2004). The place of dialogue in children's construction of meaning", theoretical models and processes of reading association, *Newark*, s 133-145.
- [48]. Hatipoğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: TDK Yayınları.
- [49]. Hatipoğlu, V. (1979). *İkileme*. Ankara: TDK Yayınları.
- [50]. Hızal, A. (1982). *Programlı öğretim yönteminin etkenliği*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- [51]. Hutchinson, D.; Mccavitt, S.; Kude, K.; Vallow, D. (2002). Improving student achievement through grammar instruction. Chicago, Illinois: St. Xavier University, May.
- [52]. Kabaklı, A. (1985). *Türk edebiyatı*. İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları.
- [53]. Kahraman, T. (2005). *Çağdaş türkçe dilbilgisi*. Ankara: Kendi Yayınları.
- [54]. Kanter, M. F. (2006). *Ölümünün 50. yılında belgelerle reşat nuri güntekin*. İstanbul: İnkılap kitapevi.
- [55]. Karaağaç, G. (2012). *Türkçeni dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [56]. Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları
- [57]. Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin söz dizimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- [58]. Karadüz, A. (2007). *Dil bilgisi öğretimi, ilköğretimde türkçe öğretimi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- [59]. Karahan, L. (1991). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [60]. Karahan, L. (1995). *Türkçenin söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [61]. Karahan, L. (2008). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [62]. Karahan, L. (2019). *Türkçede söz dizimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayıncılık.
- [63]. Karaörs, M. (1993). *Cümlelerin söz dizimi ve cümle tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- [64]. Kavcar, C., Sever, S. ve Oğuzkan, F. (1998). *Türkçe öğretimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- [65]. Kaygusuz, T. (2006). *İlköğretim ikinci kademedeki türkçe dil bilgisi öğretimi üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- [66]. Kerimoğlu, C. (2007). Türkçe dil bilgisi öğretiminde söz dizimi ile ilgili kabuller üzerine 1 (Kelime Gruplar). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 106-118.
- [67]. Kıran, Z. (1996). *Dil bilim akınları*. Ankara: Onur Yayınları.
- [68]. Kırklık, A., Gündüz, O. ve Külekçi, N. (1999). *İlk okuma-yazma ve türkçe öğretimi*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık.
- [69]. Koç, S ve Müftüoğlu, G. (1998). *Türkçe öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları.
- [70]. Korkmaz, Z. (1992). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- [71]. Korkmaz, Z. (2007). *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dili Kurumları Yayınları.
- [72]. Kükey, M. (1975). *Türkçenin söz dizimi*. Ankara: Kardeş Matbaası.
- [73]. MEB. (1999). *İlköğretimde drama*. Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.

- [74]. MEB. (2006). *İlköğretim türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitaplıkları Müdürlüğü.
- [75]. MEB. (2018). *İlköğretim türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (5, 6, 7, 8. Sınıflar)*. Ankara: Devlet Kitapları Genel Müdürlüğü.
- [76]. Necmettin, H. (1992). *Türk dilinde edatlar*. İstanbul: MEB yayınları.
- [77]. Yılmaz, E. ve Demir, N. (2012). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- [78]. Öner, O. (1983). *Reşat nuri güntekin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [79]. Özbay, M. (2007). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Kitap.
- [80]. Özkan, A. (2004). İnsan bilimleri araştırmaları.11. 124-144
- [81]. Özkan, A. (2013). *Türk dili*. Konya: Palet Yayınları.
- [82]. Özkan, F. (2013). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- [83]. Özkan, S; Sevinçli, V. (2016). *Türkiye türkçesi söz dizimi*. İstanbul: 3F Yayın evi.
- [84]. Özmen, M. (1995). Cümlelerin altıncı ögesi ve bir terim önerisi. *Türk Dili*, 519, 224-227.
- [85]. Özmen, M. (2016). *Türkçenin sözdizimi*. Adana: Karahan Kitapevi.
- [86]. Sağır, M. (2002). *İlköğretim okullarında türkçe dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- [87]. Sezer, A. (1991). *Türk dili ve edebiyatı öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- [88]. Şimşek, R. (1987). *Örneklerle türkçe söz dizimi*. Trabzon.
- [89]. Şimşek, T. (2004). *İlköğretimde drama*. İstanbul: Suna Yayınları.
- [90]. Tahir, N, G. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- [91]. Timurtaş, F, K. (1977). *Eski türkiye türkçesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- [92]. Tolu, E. (2011). *Abdullah ziya kozanoğlu'nun kızıl tuğ adlı eserinde söz dizimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- [93]. Topaloğlu, A. (1989). *Dil bilgisi terimler sözlüğü*. İstanbul: Ötüken yayınları.
- [94]. Usta, H, İ. (2000). Türkiye türkçesinde kelime grupları ile ilgili bir sınıflandırma. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, 579, 209-216.
- [95]. Uyguner, M. (1967). *Reşat nuri güntekin hayatı sanatı eserleri*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- [96]. Uygur, C, V. (2008). *Türk dili yazılı ve sözlü anlatım*. Ankara: Kriter Yayınevi.
- [97]. Uzun, N, E. ve Aydın, Ö. (2006). *Dil bilim, temel kavramlar sorunlar tartışmalar*. Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- [98]. Yaman, E. (2000). *Türkiye türkçesinin ve özbek türkçesinin söz dizimi bakımından karşılaştırılması*. Ankara: TDK Yayınları.
- [99]. Yelok, Ş. (2011). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- [100]. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- [101]. Yılmaz, E. ve Demir, N. (2012). *Türk dili el kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Ömer Faruk EREN

Doğum Tarihi : 16 Şubat 1990

E-mail : farukeren7272@gmail.com

Öğrenim Durumu :

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Türkçe Öğretmenliği	Mersin Üniversitesi	2008-2012
Yüksek Lisans	Türkçe Eğitimi	Mersin Üniversitesi	2013-2019
Doktora			

Görevler :

Görev Ünvanı	Görev Yeri	Yıl
Türkçe Öğretmeni	Batman Vali Zeki Şanal Ortaokulu	2016- halen